

Zdrój słowa

Jaromira Labùdda

Zdrój słowa

Pòdrãcznik do ùczbë kaszëbsczégò jãzëka
dlô pòczàtkùjącëch (kl. IV–VI)

Dzél II

*Mòwa to je dësza lëdu.
Chto jã stracył, stracył siebie!*

J. Labùdda

Podręcznik jest finansowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla mniejszości narodowych i grup etnicznych do nauczania języka kaszubskiego na poziomie klas IV–VI szkoły podstawowej, na podstawie opinii rzeczoznawców: dr. hab. Marka Romana Cybulskiego, mgr Renaty Mistarz, dr. Jerzego Szukalskiego.

Numer dopuszczenia 305/2010

Wydanie I

Opracowanie redakcyjne:

Bożena Ugowska

Weryfikacja językowa:

prof. Edward Breza

Redakcja techniczna:

Piotr Geisler

Ilustracje:

Marlena Stefańska

Projekt okładki:

Erdem Sevgi

© Copyright by Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie

Gdańsk 2010

Nakład 2000 egzemplarzy

Wydawca:

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Zarząd Główny

ul. Straganiarska 20–23, Gdańsk

e-mail: biuro@kaszubi.pl

ISBN 978-83-87258-44-3

SPISËNK ZAMKŁOSCË

1. Jô ju pizã pò kaszëbskù	7
I. LUBÒTNÉ MÔLËCZI KÒL CHËCZI	9
1. Mòje pòdwòrzé – wëmòwa i pisënk „é”	10
2. Mój ògródk – bògacenié słownizné	13
II. MÒJE KAMRÔCĄTKA – ZWIERZĄTKA	17
1. Mòje zwierzãta	18
2. Pies – nôlepszi drëch człowieka	21
3. Kòcy òrt wiele wòrt – zajãcé z tekstã	25
4. Dzeje niedrësznòtë zwierzãtów – „Pies, kòt ë mész”	27
5. Chòwa	30
6. Czëtanié z pòdzélã na role – A. Nòdzel „Kùnc wadzeniô”	33
7. Czëtanié pòwiôstczì „Mëszikról”	35
8. Kwiôtczi-niezabòczczì z pòwiôstczì A. Nògla	38
9. Kaszëbsczé przëczasnici – A. Nòdzel „Zarzeklé kòłpie”	40
10. Dzeje kaczczi na spòdlim pòwiôstczì „Kaczka-tkaczka”	43
11. „Czemù głupi jak òseł?” – wëmòwa i pisënk „ò”	46
12. Dzeje trusów wedle pòwiôstczì „Zajce i truse”	48
13. Kaszëbsczé znankòwnici (A. Nòdzel „Lëgòtkòwati zajc”)	50
14. Chitri lës i mëri szpôs – A. Nòdzel „Zajc i lës”	52
15. Ùklòdanié zakùnczeniô pòwiôstczì	54
16. Kaszëbsczì zwrot „jic za czims” – pòwiôstka „Wilkòwé bótë”	58
17. Przedstòwiómë scenkã „Mrówka i skòczk”	62
18. Jezórné rèbë	64
19. Czemù szãtopiérz haszkò? – pisënk „h”	67
III. ALA BIÉDZE! ZËMA JIDZE	69
1. Gòdowé zwëczì	70
2. Gòdowô dankã	75
IV. ZNAJEMË MÔLE W CHËCZACH I SZKÒLE	77
1. Dzenié tekstu na zdania	78
2. Spròwdzómë rozmienié tekstu – A. Labùda „Ùpartnota”	80
3. Twòrzenié słowarza – „Jiwer dzecka”	83
4. W szkòle	84
5. A. Nòdzel „W szkòle” – wskòzë wëmòwë i pisënkù „sz” i „cz”	86
6. Twòrzenié scenczi z zëcò na spòdlim wiérztë „Plama”	88
7. Przedstòwiómë scenkã ò szkòle – R. Skwiercz „Bùksë”	90

8. Szkòłowô ùczba – wëmòwa i pisënk „ù”	91
9. Skądka sã wzãła kréda?	93
10. Kaszëbsczé wierzenié – A. Nòdzel „Szadi Władi”	94
11. Stara ò czëstosc jãzëka – J. Piepka „Sarcëstô nôùka”	96
12. Òpis, òpòwiôdanié i dialog	99
13. Pòùczenié we wiérzce J. Szutenberga „Na zgnilotã”	101
14. Bòhatéra wiérztë A. Nògla „Macków Jónk”	103
 V. CHCEMË SÁ BAWIC I PÒWIÔSTCZI PRAWIC	105
1. Twòrzenié kòmiksu – „Dobroc nadgrodzonô”	106
2. Òpis rzeczë na spòdlim wiérztë S. Janczi „Bala”	109
3. Sprôwdzómë rozmienié tekstu – A. Labùda „Sztëczk miãska”	111
4. Żòbka z bójczy Jana Piepchi	114
5. Czëtanié tekstu z rozmienim	116
6. Scenczi z òpòwiôstczi „Chto nôlepsz?”	122
7. Jónk zdôwô egzamin – òpòwiôdanié J. Walkùsza	124
8. Mój pòzdratk na temat bòhatérë wiérztë J. Piepchi „Ùpartélc”	127
9. Kaszëbsczi zwrot „slëchac kòmùs”	129
10. Redagòwanié tekstu	132
 VI. WSZÁDZE I WSTEC KASZËBĄ BËC	137
1. Mój region – Kaszëbë	138
2. Kaszëbë z wiérztë A. Nògla „Malinczi plachc”	140
3. Mòja gmina	142
4. Wszádze i wstec Kaszëbą bëc – A. Nòdzel „Nie zabòczta”	143
5. Przédnô mësła wiérztë A. Labùdë „Chto”	145
6. Stwòrzenié Kaszëb w legendze	147
7. Pòeticczi òbrôz Tatczëznë	149
8. Mòja wiedzô ò Kaszëbach	151
9. Kaszëbizna – swiãti dzél serca	156
10. Co to je Òjczëzna?	158
11. Słowa wieleznaczné	160
12. Kaszëbsczi krójmalënk	162
13. Ùczimë sã wnioskòwac	164
14. Dzeje tobaczi na spòdlim pòwiôstczi	166
15. Pòstacje z kaszëbskich wierzeniów – „Cëdowny wzérnik” A. Nògla	169
 VII. PËRZINKÁ NA BINKÁ	173
Scynanié kani	174
 Słowôrz	181
Słowôrz pòprawnych gramaticznëch pòjãców	184

Jô ju pizã pò kaszëbskù

Czegò sã naùczã:

- ùtrwalã pòznóné wskôzë pisënkù
- sprawdzã swòjã ùmiejãtnosc pisaniô pò kaszëbskù

1. Przeczëtôj ùwôżno pòdóné zdania.

Jô jem dzeckã.
 Mój tatã mô trzë sostrë.
 Starka Pawła wiele gôdô.
 Na stole lezi òbrësk.
 To je módnô sëknia.
 W jezorze plënie szczëka.
 Më dzys bëlë w lese.
 Jô rôd pizã pò kaszëbskù.
 Wczora të ùłowił wiôlgã rëbã.
 Jank dół drëchòwi kaszëbską ksążkã.
 Môli knôp jidze chùtkò do szkòlë.
 Aleksander Majkòwsczi je znónym pisôrzem.
 Nimò deszczu më pùdzemë bùten.
 Na zymkù trôwa robi sã zelonô.
 Mòja pòlsostra haczkùje ògródk.

2. Zapiszë zdania z pamiãcë.

3. Sprawdzë swój pisënk.

4. Pòdôj wskôzë pisënkù wërazów, dze przëtrafia sã zmiłka.

5. Do pòdóny wskôzë dobierzë jinszé przëkładë.

.....

.....

NÔTÉRËNCZI

I LUBÒTNÉ MÔLĚCZI KÒL CHĚCZI

Mòje pòdwòrzé – wëmòwa i pisënk é

Czegò sã naùczã:

- swòbòdno gadac ■ czëtac ■ wëmòwë i pisënkù é

Przeczëtôj tekst.

Z chëczë wëchòdómë bùten na drogã abò pòdwòrzé. Pòdwòrzé je ògrodzoné płotem drucanym czë ze sztachëtów.

Na pòdwòrzim mòże bëc òbòra i chlëw dlô chòwë – kòniów, krowów i swiniów, kùrnik dlô kùrów, kaczków, gułów, gāsów, a téz bùda dlô psa.

Czasã je tu jesz szurk na òpòł. Niejedne bùtna mają stëdniã abò garaż dlô auta.

Jinaczi wëzdrzi pòdwòrzé w miastach, dze sã wësocze bùdinczi.

W miesce dzecë bawiã sã na gùtorni (placu zabawów). Sã tam: zybówka, piòskòwnica, zjéżdżalniô, karasela i jinsze chłoscënë.

tekst: J. Labùdda

1. Rzeczë, co je na twòjim pòdwòrzim.

2. Zaprowadzë do chëczów:

auto, kòło, kòza, motór	bùda
drzewò, wãdzel	garaż
gāsë, gułë, kaczczi, kùrë	kùrnik
pies	surk

3. Wëjasni, co òznôczają wërażenia.

Pòmòże ce słowôrz Aleksandra Labùdë:

bùten bùtna

bùten diòbła

bùten szëkù

Ùłożë z nima zdania.

4. Rozrzeszë wëzgódczi:

Z tëłu grozy, z przódkù szkalëje.

(e, i, p, s)

Czemù, jak kùr spiéwô na płoce, mô zamklé òczë?

(b, ò / ò, n / o, t / e, e, i, j, m, o, r, z / a, n / a, ã, c, i, m, p)

5. Nalezë w teksce ò pòdwòrzim słowa z é.

Òbjasnij pò kaszëbskù jich znaczenié.

Chto sã gòrzi,

niech jidze na pòdwòrzé

i tak długò mùnią rëchô,

jaż sã ùdobrëchô.

É piszemë:

- 1) Na kùncu nazévôcza znankòwników, co òpisëją jistniczi w dzecnym ôrce pòjedinczi lëczbë (òno) i niechłòpskòpersónowim ôrce wielny lëczbë (òne), np. wësoc^é bùdinczi.

Zapiszë:

dobr dzéwczã (òno) piãkn zymczi (òne)
zelon drzewo (òno) malowón òbrazë (òne)

- 2) W zakùnczenim nazévôcza pòjedinczi lëczbë òdczasnikòwëch jistników, np. chòrzec – chòrzeni^é, lezec – leżeni^é

Zapiszë:

czëtani mësleni pisani sedzeni
tuńcowani ùczeni witani zéńdzeni

- 3) Czej czëjemë pòstrzédną wëmòwã midzë *i* a *e*, np. dzéwczã, téż.

Zapiszë:

bi da brz g chl b dwi rze
dz ñ kl wer kr da mi szk
prz k r ga sni g zdrowi

- 4) W zakuńczeniu -égò, -émù znankòwników i niechtërnëch jistników, np. młodégò, zelonégò.

Zapiszë:

mądr gò pëtani gò wiôldz gò pòdwòrz gò
młod gò szkóln gò złot gò zbòż gò
môł mù dzeckù zdóln mù ùczniowi
pòslëszn mù psu piãkn mù òbròzkòwi

Mój ògródk – bògacenié słowizně

Czegò sã naùczã:

- nowëch słówów
- czëtaniô
- wëmòwë i pisënkù é

Mój ògródk

Mój môli ògródk
 To je sztëczk rajù,
 W chtërnym nalézesz wszelejacji brzôd.
 Mój môli ògródk,
 Snôzi sztëczk rajù,
 Kòzdi bë nalezc chcôł sã tu rôd.
 Móm w nim krëszczy
 Jabka
 Sliwczì
 Wisznie
 Krzesznie
 Sã téz tipczì
 Je pón ágrest
 Sã malënë
 Przez słunuszkò rozpôloné
 Pëszné rosã w nim radisczi
 Rączkã zasóné Teresczi
 Groch schòwóny stoi w nórce
 Żebë gò nie zjadłë skórcë
 Miodny pôch rozsëlô kwiat
 – Jaczi snôzi je ten swiat.
 Mój môli ògródk –
 Môli sztëczk rajù.

W nim człowiek mòże zabëc wnet,
Że wiele zła je
W swiece ë w kraju,
Czej ùzdrzi snôzi w ògródkù brzôd.

Jerzi Łisk

*brzôd – jabka, krëszczi, sliwczci itd.
malëna – czerwòny brzôd z pòla, rosce na czerzkach
pôch – aromat, zôpach, wòniô
radiska – czerwònô, z ògródka i szczipie w jãzëk
skórc – ôrt ptôcha, lubi wisznie i krzesznie
snôzi, pëszny – piãkny
tipka – swiãtojanka, czerz z czerwònyma grónkama
zabëc – zabaczëc*

1. Jaczé dwa ògródczi są przedstawioné we wiérzce?

2. Wpiszë w przënólézny plac nazwë brzadu i ògrodowiznë.

brzôd

ògrodowizna

3. Co czekawégò widzysz we wërazu „ãgrest”?

4. Rozwiãżë wëzgódkã:

Jaczé jôjka są pòdobné do roscënów? (a, dz, é, n, o, s)

5. Przeczëtôj rozmòwë:

– Jô wczora zriwa malënë.

– Lasowé czë domôcé?

– Mariczné bükse! Chto to czuł, żebë malënë rostë w lese?!

- *Mie zawczora kqsył skórc.*
- *Gwës ce dzobnqł, a nié kqsył?*
- *A prawie że kqsył!*
- *Ju le ju. Le pewno të mù nie szmakôł za wiszniq i zarô òdlecôł?*
- *Cëż të gôdôsz? Kò skórc ni mô skrzidlów!*

Rzeczë, czemù dzecë sã ni mòglë dogadac?

6. Wëszëkôj z dialogów wszëstczë słowa z é. Przëbaczë so, czedë rzeczemë i piszemë é, i pòwiédz, czemù ne słowa tak sã pisze.

7. Pòdzielë brzôd wedle kategòriów:

- rosnący na: drzewach, krzaczach, czerkach,
- mający zôrna, zôrenka, pestczë.

Kòżdi jé rôd jesénny brzôd.

NÔTÉRËNCZI

II

MÒJE KAMRÔCĄTKA – ZWIERZĄTKA

Mòje zwierzãta

Czegò sã naùczã:

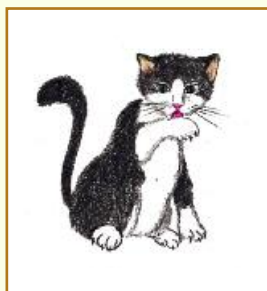
- pòzwów zwierzãtów
- swòbòdno gadac
- wëmòwë i pisënkù *ã*
- kaszëbsczich pòzwów przëpòdków

Zapamiãtòj kaszëbsczé pòzwë przëpòdków:

Mianownik	– Nazéwôcz	– Nz.
Dopełniacz	– Rodzôcz	– R.
Celownik	– Dôwôcz	– Dw.
Biernik	– Winowôcz	– Wn.
Narzędnik	– Narzãdzôcz	– Nrz.
Miejscownik	– Môlnik	– Ml.
Wołacz	– Wôliwôcz	– Wł.

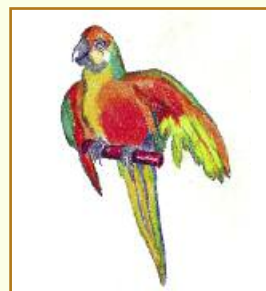
Nz. pies
R. psa
Nrz. psã

Nz. kòt
R. kòta
Nrz. kòtã

Nz. ribka
R. ribczy
Nrz. ribkã

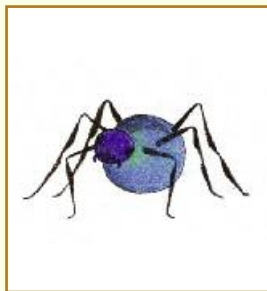
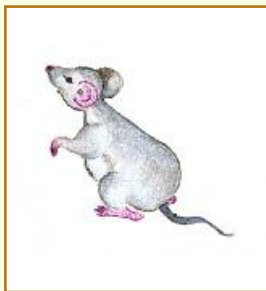
Nz. papùga
R. papùdzi
Nrz. papùgã

Nz. mòrskô swinka
R. mòrszczi swinczi
Nrz. mòrskã swinkã

Nz. skrzeczk
R. skrzeczka
Nrz. skrzeczkã

Nz. mész
R. mészë
Nrz. mësza

Nz. pajk
R. pajka
Nrz. pajkã

Nz. mùcha
R. mùchë
Nrz. mùchą

Nz. bòcón
R. bòcóna
Nrz. bòcónã

1. Dospòrzãdzë zdania:

Jô móm doma hewò taczé zwierzãta:

Mòjim ùlubionym zwierzãtkã je

Za nôwiãkszegò drëcha człowieka ùznôwô sã

Niechtërny lëdze żëją ze sobą jak z

Gôdają, że ni mô głosu.

Żle chcesz miec sosterkã abò bracyńã, tej mùszisz ò to pòprosëc

Bawiã sã jak kòt z rozmieje gadac pò lëdzkù.

..... robi zapasë na czôrnã gòdzëńã.

Kòżdô mô szesc nogów. przãdze piãkné séce.

2. Wpiszë pòzwë zwierzãtów.

susôczy	ptôchë	òwadë

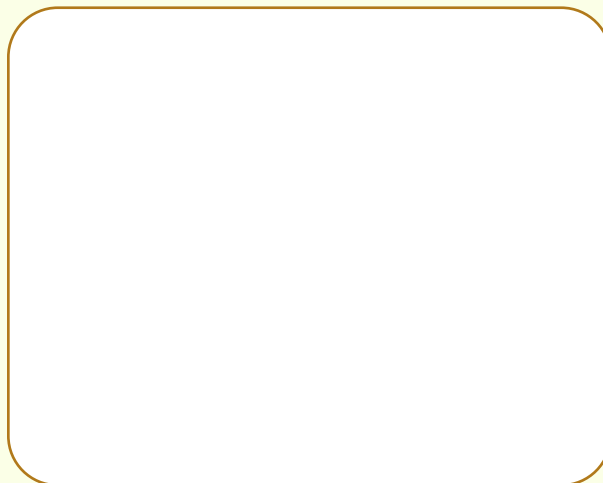
Jaczé zwierzãtkò òstało?

3. Òpòwiëdz ò swòjim lubòtnym zwierzãtkù.

4. Namaluj i pòdpiszë swòje zwierzątkò.
 Żle je mòžno, pòkażë na swòjim malënkù:
 serzchel, pótë, tępã.

Dospòrzãdzë:
 Mòje zwierzątkò zwie sã

.....

5. Ùłożë słowa z lëtrów:

t, ò, k	s, p, i, e	k, a, j, p	n, ò, b, ó, c z, ë, m, s
c, h, ù, m, a	k, a, r, i, b	p, ù, p, a, g, a	c, e, k, k, r, s, z, z

Lëtrã ã piszemë tej, czej czëjemë a nosowé,
 np. **zwierzãta**

6. Zapiszë:

g□ba, g□s, kòl□da, l□k, mi□so,
 r□ka, s□k, semi□, w□bórk, w□ps

W òdmianie przez przëpòdczi jistników chłopsczegò i dziecnégò
 òrtu w narzãdzôczu prawidłowò stosëjemë kùnôszczy
-ã rzôdzy -em np.:

dzeck-ã, dzeck-em
jadr-ã, jadr-em
dzewùs-ã, dzewùs-em
kòni-ã, kòni-em
chłop-ã, chłop-em
knôp-ã, knôp-em

Pies – nôlepszi drëch człowieka

Czegò sã naùczã:

- ùkładać plan zdarzeń
- przestôlćac tekst na jinszé fòrmë wëpòwiescë
- dokładnie pòdawac znaczeniã słów
- wëmawiac i pisac *ã*

Reks

W przesnôzim òkòlim na pòrzëczim Lebë wastowa so bùsnô zôgarda Witków. Mieszkôł w ni òkòma tatka z mëmkã jejich syn Jank, co le jesz dzesãc lat rechòwôł i knôp kòniowi do ògòna sygôł.

Jank bëł czësto dobrim knôpikã, rãdim przë pòmòganim, wiedno wiesolim i towarzësznym. W szkòle robił zacht pòkroczi, bò do ùczbë miôł miãtkã głowã. Doma pò pòłnim zawdë cos mëstrowôł, klëmcowôł i klòsmùtowôł.

Ten malinci nasz bôjater, że to ni miôł bratka ani sosterdzi, ùlubił so psa Reksa. Bëł to wiôldzi scyrz-wilk, le spòsobny, mądri i wiérny. Reks stôł sã nieòdstójnym i sertnym przëjacelã Janka. Dze Jank – tam Reks. Razem sã bawilë i gùtorzëlë w chëczach, na pòdwòrzim, na pòlach i w gajach, a przede wszëtczim nad pòblëzną rzekã. Héneż Jank z Reksã biwôł co dzień. Colemało wiedno cos zabòdził doma, ale ùmëslno, i dôł psu òbecknãc na przëmiar swój skłòdóny nożik, a tej gò òmòlëcã schòwôł.

Nad rzekã pòkòzôł psu pùstã czeszén i rzekł: apòrt! Psëskò wiedno wskòk nëkało pòd dodóm i za sztëròszk przënëkało nazòdka z nożikã w pëskù. Jank gò pòmùjkôł pò łëpie i dôł mù za to skòrkã chleba. Tej cësnął knëpel na westrzòdk rzëci: apòrt! Wnym Reks skòdził do wòdë i halôł mù nen knëpel. Jesz nigdë w ti òrãdzë nie òkòzôł niepòslësznotë Jankòwi.

Bëło to na zymkù kòle Strumianny, czej Jank z Reksem przënëkelë do rzëczy. Jank trzimôł w rākach zacht wiôldzi wëkùmóny z chòjowi kórë bôt ze zôglama. Pùscył gò na rzékã, le wòdny drëw zanëkôł gò na sòm westrzódk. Chcôł gò so przëgarnąc leżącą pòdle chabinã, le bëła za krótkô. Tej zawrzeszczôł: apòrt! Le Reks nijakòs sã zdrigôł wlezc do znobny wòdë. Tej Jank wpòdł w górz i pòczął szkalowac na psa, a nen wcësnał tępã i pòmalinkù jał ùcekac pòd dodóm. Tej Jank chwëcył kam i całą mòcą cësnał w psa. A Reks, co sã prawie òbezdrzôł, dostôł prosto w slëch. Pòdł na môlu, a czòrnawô redz jãła mù cec z renë.

Jank w swòjim gòrzu złapôł nã chabinã, a drëgã rākã chwëcył sã wietewczì ólszënowégò krza. A na wietewka krëszawi ólszczi pākła i sã złóma, a Jank wpòdł na łep w głãbiã rzëczy. Ni mógł plënac i pòczął tonąc. Zachlastł sã wòdã, a czej ta gò wërzuca na wiërzch, zawrzeszczôł ò retënk, le zôs gò wòda zala i tracył dosebnotã. Le dëcht jesz tëli, jak we spikù, pamiãtôł, że gò chtos mòckò chwëcył za żak i gò szamòtôł i szlëdrowôł w wòdze.

Czej ju kask przëszedł do se, doznôł, że ùretóny lezi na zberkù rzëczy. Le chtëż gò zretôł? Przecarł òczë i sã òbezdrzôł wkół, le nikògò nie ùzdrzôł òkòma Rekse, co całëchny mòkri, ze zakrëwawionym łepem mù sã redowôł. Jank chwëcył za kark Rekse i mòckò gò przëcësnał do se, i rozplakôł sã ze żalu i redoscë.

Aleksander Labùda

bùszny – tu: widzali

chabina – gałqz

dosebnota – przitomnosc

drëw – prqd

gùtorzëc so – tu: rozprawiac, gadac

krëszawi – słabòwiti

Leba – starokaszëbskô nazwa, przesztòlconô pózni na Łebã

na przëmiar – na przëklòd

nieòdstójny – nieòdstãpny

òbecknac – òbwqchac

òmòlëca – krëjamno, tajemno

òràdz – sprawa

pòmùjkac – pòsmùkac, pògłaskac

przesnòzi – przepiãkny

spòsobny – pëszny, snòzi, piãkny

wastowac – panowac

wëkùmóny – wërzezbiony
zacht pòkroczi – wiôldzé pòstãpë
żak – kùrtka

Zapamiãtôj:
j. pòlsczi – łeb, łba
j. kaszëbsczi – łep, łepa

1. Òbsãdzë pòstãpk Janka.
2. Wëszëkôj nôpiãkniëszci, wedle cebie, wëjimk òpòwiôstczi.
3. Jaczi bël Jank, a jaczi jegò pies? Dospòrzãdzë na spòdlim tekstu:

Jank	Reks

4. Pòdzielë tekst na dzële i nadôj jim nôglówczi.
5. Na spòdlim tekstu namaluj kòmiks.
6. Pòlëczë pasowné słowa:

bestri,		krótczi
biôłi	pies	kruz
bruny	łep	miãtkô
cwiardô	ùszë	môłi,
czôrny	òczë	rzôdkô
dłudzé	tëpa	sklëniãcô
dłudzi	pótë	stojãcé
gãstô	serzhel	strzédny
klapaté		wiôldzi
krótczé		zakrãconô

Ùdokazni pisënk w zakùnczenim znankôwników.

7. Wëszëkôj w teksce słowa z *ã* i ùdokaznij jich pisënk.

8. W kaszëbsczim jãzëkù w niechtërnëch fòmach mómë krótszé i dlëgszé fòmë czasników. Wëszëkôj w pòwiôstce krótszé fòmë czasników:

wastowãła, złómãła, wërzucëła, zalãła

9. Ùłożë zdania z wëszukónyma wërazama.

W jãzëkù kaszëbsczim w ùszlim czasie, czasniczi białogłowszczégò ôrtu mògã wëstãpòwac w fòmie dlëgszi abò krótszi (scygniony) np.:
miãła – mia, spiéwãła – spiéwa, zjãła – zjã, chwëcëła – chwëca

Kòcy ôrt wiele wôrt – zajãcé z tekstã

Czegò sã naùczã:

- pòsługòwac sã tekstã
- wnioskòwac
- ùkładać dlëgszé zdania
- nowi piesni

Dwa kòtë, dwie psotë

Czej bądze na niebie sto dzesãc gwiôzd,
To pëszny, to pëszny dlô kòtów czas.
Niech pòd miotłą spi mész
I chcëwi lës.

A më zaspiëwómë gwës:

Dwa kòtë, dwie psotë,
Familijô takô.
Dwa kòtë, dwie psotë
Sedzą na dakù.

Czej bądze pò niebie szedł strzébrzny pón,
Tej zaczną mù spiewac ze wszëtczych strón:
Di-li dum, di-li dum,
Dum, di-li dum.
Taczé nótë òb noc są.

Dwa kòtë, dwie psotë...

Czej ùzdrzisz we snicach ten kòcy ôrt,
Tej rzecz le swim drëchóm: òn wiele wôrt,
Pòchwól wàsë i głos,
I módné włosë.

Co më zaspiëwómë zôs:

Dwa kòtë, dwie psotë...

Jerzi Stachùrszczi

1. Nauczë sã dobrze czëtac wiérztã.

2. Dospòrzãdzë:

czas (jaczi?)
pón (jaczi?)
włosë (jaczé?)
lës (jaczi?)
ôrt (jaczi?)

Zapamiâtôj:

j. pòlschi	j. kaszëbschi
druh	drëch
nuta	nóta

3. Jaczi czas je pëszny dlô kòtów?

Wëszëkôj z wiérztë pasowné wëjimczë.

4. Wëjasni, co znaczą pòdóné wërażenia i zwrotë, a tej ùłożë z nima zdania.

cëszë kòta	tëli, co kòt napłakôł
miec kòta	czichac – kòta nëkac
kòcy spiëw	szorm – kòcé niebò
znaje sã na tim, jak kòt na mëdle	

5. Nauczë sã spiewac nã piesniã.

6. Òpòwiédz, co wiész ò kòcych zwëkach i zachòwaniach.

Czë wiész, że...

Pisôrz Karol Dickens miôł baro mądregò kòta, chtëren gasył pótã swiécã, czej ùznôł, że je czas kùńczëc robòtã i jic spac.

Wic

Jank szedł z mëmã na szpacér. Narôz na drzewie ùzdrzôł kòta.

- Mëma, to kòt czë kòtka?
- Kòt. Kò widzysz, że mô wàsë.

Dzeje niedrësznotë zwierzãtów – „Pies, kòt i mész”

Czegò sã naùczã:

- czëtac
- òpòwiadcac zwiér tekstu
- ùtrwalã so wëmòwã i pisënk ô, ë, ã

Pies, kòt ë mész

Bëło to baro dôwno temù. Jeden człowiek miôł wiérnegò i mądregò psa, chtërnégò òn pòslôł z wôzną wiescã, spisónã na papiorze, do jinégò pana.

Pies wzał papiór w pësk i lecôł z nim jak wiater. Pò drodze òn spòtkôł kòtkã. Ta zacząła sã smùlec do psa tak, że pies òstawił papiór i sã z kòtkã bawił. Kòtka wiedzała, że papiór bëł wôzny i schòwała gò pòd balkã. Jak pies so przëpòmniôł, że miôł chùtkò papiór zaniesc, spitàł sã:

– Dze je mój lëst?

Kòtka pòwiedzała:

– Jô ò nim pòmëslała
zawczasu i gò dobrze
schòwała. Jô cë gò zarò
przëniesã.

Wskòkla pòd dël,
ale òd papiora nie òstało
ani sladu. Mészë gò zeżarlë.

Òd tegò czasu pón bije
swòjégò psa, pies z gòrzã gòni kòta, a kòt mész. I tak wszëcë zrobilë sã
nieprzëjacelama, bò przedtim żëlë w wiòldzi zgòdze.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklëta stegna”

smùlec sã – ùsmiechac sã; przëmilac sã

1. Òdpòwiédz na pytania:

Co miół zaniesc pies jednémù panowi?

Kògò òn spòtkòł w drodze?

Chto schòwòł papiór?

Dze papiór bół schòwóny?

Co robilë pies i kòtka?

Co sã stało òb ten czas z lëstã?

2. Dospòrzãdzë:

Òd tegò czasu pón bije swòjégò,

pies z gòrzã gòni, a kòt

I tak wszëscë zrobilë sã,

bò przedtim żëlë we wiòldzi

3. Co nóm wëjòsniò pòwiòstka?

4. Òpòwiédz zwiér pòwiòstczi.

5. Chtërne z rzeklénów pasëją do pòwiòstczi?

żëc jak pies z kòtã

zalezc psu za skórã (robic kòmùs krziwdã)

wëszczerczac zãbë jak pies na òtrãbë (nie lubic jaczégòs jestkù)

kùpic kòta w miechù

bawic sã z kògùms w kòta i mész

pierszé kòtë za płotë (nie nôlëzi sã chwalëc za wczas)

mô òczë jak kòt na grzëmòt (dzëczë òczë)

ledwò kòt za mùr, ju mészë z dzur

6. Wëszëkòj w pòwiòstce słowa z ô, ë, ã i òbjasni jich pisënk.

ô	ë	ã

Wic

Òb wieczór jidą dwie malé mészë bez smùżk. Narôz nad nima przelecôł szãtopiérz. Gôdô jedna do drëdżi:

– Jak doroscã, to téż wstapiã do lotnictwa!

Chòwa

Czegò sã naùczã:

- pòzwów domôcy chòwë
- dospòrządzac zdania

1. Òdczëtôj nazwë chòwë (kòzdi kléwer to jedna lëtra).

- stark trëkra – ó
- dôwô mlékò –
- z wełną – ò
- ùswinionô? –
- téz dôwô mlékò – ò
- gùlgòce – ù
- co bëło pierszé: jajo czë... ù
- mô długą szëjã – ã
- chòdzy rozczidło –   cz
- pòdobny do zajca –   u

2. Nalezë pôrà dlô chòwë:

baran, bùla, gąsór, gùlôcz, knur, kòbëła, kòzeł, kôczór, kùr, truska

3. Nibë to samò, a równak... Wëtłómaczë, na czym pòlégô jinosc w znaczenim słówów. Dospòrządzë zdania. Òdpówiédz na pitanié, chtërno pòwstónie z lëtrów wpisënéch słówów.

białka – baba	grzib – pòtrus
bót – kùrp	krowa – knaga
chłop – dzôd	noga – szpéra
gałąz – szlig	pies – scyrz
gãś – bëka	râka – paja

1. sąsada wlażła w naszą szkòdã.
2. Mlékò òd je baro zdrów.
3. Ten mie kasył.
4. Mój sã zwie Tuti.
5. Kòzdô mô długą szëjã.
6. Nasza nie chce wësedzec jajów.
7. Mùszã so kùpic nowé
8. Za długò chòdzã w stòrëch
9. Pòdôj mie
10. Të môsz czôrné
11. Ta je pëskatô.
12. Mòja mëma je
13. Chòdzy zaniedbóny jak
14. Jan to je dobri
15. Lëchò je dostac òd tatka.
16. Na zymkù kwitną brzadowëch drzewów.
17. Wez òd mie te
18. To mùszi miec rãce i
19. Peperlëszka je smacznym
20. zdobią lasë.

Zdanié	14	15	6 / 8 / 2	16	10	4 / 10	4 / 3	14	20	2	12?	10	6	8	13?
Lëtra	1	2	2 / 2 / 4	2	3	2 / 3	3 / 2	2	2	4	3?	3	4	1	3?

.....

Baczë! Swòje rozwiązanié mòżesz sprawdzëc na kùńcu tematu 9.

Czëtanié z pòdzélã na role – A. Nôdzel „Kùńc wadzeniô”

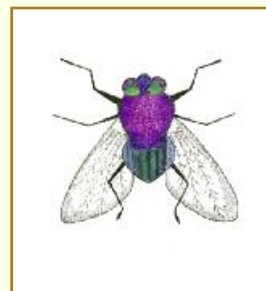
Czegò sã nauczã:

- stosowac wielezdaniowé wëpòwiescë
- czëtac z pòdzélã na role

Kùńc wadzeniô

Bëła mùcha,
Rzekła z bùchą
Jak wiôlgô pani:
„Mòje są scanë”.

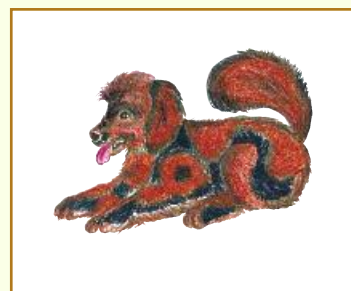

Na to pszczoła:
„Mòje scanë i stodoła”.
„Wszëtkò je mòje” –
Rzekł pszmiél.
„Wszëtkò je mòje” –
Rzekł gzel.

„I të, pszmiélu,
I të, gzélu,
Kòżdi z waju wiôldzi bówka!” –
Rzekła mrówka.

Wadzenié dérowabë do kùńca dnia
Czejbë nie pchła.
Pchła kása Tósza w tëpã,
Tósz z gòrzu jął wëc,
Bączy z ùrzasu rzekłë:
„Tósza je wszëtkò –
Scanë, stodoła i chëcz”.

Alojzy Nôdzel

1. Na spòdlim wiérztë i òbrôzków wëjasni znaczenié słówów:
wadzenié, bùcha, przmiél, gzél, bówka, tósz, ùrzas.
2. Wëmieni bòjatérów wiérztë. Chto z nich sã wadzył?
Chto i czemù wëgrôł spiérkã?
3. W jaczich jinszych dokôzach bël sztrid? Jak òn sã skùncził?
4. Jak mòżemë ògłowò nazwac wiãkszosc bòhatérów?
5. Z lëtrów słowa *òwadzëzna* ùłożë jak nôwiãcy jinszych słówów.
6. Przeczëtôj sztridkã z pòdzélã na role.

Czëtanié pòwiôstczi „Mëszikról”

Czegò sã naùczã:

- czëtac
- pisac lëtrã y

Mëszikról

Jak ptôchë wëbiérałë króla, tej òne ùradzëlë, że ten, co nôwëzi pòdlecy, bądze jich królã. Bël midzë nima taczi malinczi ptôch, co wiedzôł, że nôwëzi pòdlecy òrzel i òn so ùsôdl òrzłowi na krzebt. Czej òrzel wzniôsł sã baro wësok i widzôł, że niżôden ptôch gò ju nie przescygnie, òn so mëslôł:

– Jô tak a tak bądã królã, bô wëzi mie nicht nie pòdlecy.

I zaczął nazôd lecec na zemiã. Tak ten malinczi ptôszk òdskòkl òd òrzła jesz trzë métrë do górë i zawrzeszczôł:

– Jô jem król! Jô jem król!

Òrzel widzôł, że tim królã nie òstôł i sã mòcno rozgòrził na tegò ptôszka. Jiné ptôchë nie chcałë, że bë ten nômniësz i bël jich królã i zrobiłë drëdzë wëbòrë. Terô ten miôł bëc królã, chto bë wlôzł nôniżi w zemiã.

Tak nen môli ptôszk wlôzł w mëszã dzurã i terô bël nôniżi.

– Jô jem król! Jô jem król! – wrzeszczôł.

Ale wszëtczé ptôchë rzeklë:

– Òn ni mòże bëc naszym królã, chòc òn wlôzł nôniżi, ale z ti dzurë òn ju nie wëlëze.

Rozkôzałë sówie, że bë pilnowa kòl ti dzurë, tak cobë òn stądka nie wëlôzł, le tam òstôł na wiedno. Sowa pilnowa, ale na dzurã zdrzała le jednym slëpiëcã. Rôz tim, a rôz tim. W kùńcu, czej òna miała prawie jedno slëpiã zamklë, a drëdżim zdrzała, chcała zamknãc to òdemklë, a òdemknãc to zamklë slëpiã. Jak ju zamkla to òdemklë, tej zabôcza òdemknãc to zamklë slëpiã i ten môli ptôszk wëlëcôł, i zawrzeszczôł:

– Jô jem król! Jô jem król!

Wszëtczë ptôchë rozgòrzëłë sã na nã sowã i zacząłë jã gònic tak, że òna mùsza so schòwac w cemny las i òd te czasu sowa na dniu spi, a w nocë òna lôtô, bò mò strach przed jinszima ptôchama.

A ten malinczi ptôszk òstôł ptôszim królã i czãsto w lese w taczich dankach spiéwô:

– Jô jem król! Jô jem król!

A że òn sedzôł w mëszi dzurze, przezwałë gò ptôchë mësziokrólã.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklëta stegna”

danka – chòjinka

krzebt – slédnô, górnô czãsc srãbù

- 1. Jaczé ptôchë są wdarzoné w pòwiôstce?
Jaczé jinszé ptôszczy znajesz?**
- 2. Pòwiédz, czemu ptôszczy są pòzëteczné.**
- 3. Nauczë sã dobrze czëtac pòwiôstkã.**
- 4. Wëpiszë sztërë wërazë z lëtrã y. Pòwiédz, czemu sã je tak pisze.
Pòdôj jiné przëklãdë.**

Czë wiész, że...

Mëszikról to wróblowati ptôch lasowi. Mò 9 cm długòscë. Je òliwkòwò-zelony farwë, a na głowie mò żółtopòmarańczowã prãgã czôrnã na ùbrzegù. Nôlezi do ptôchów chrónionëch.

* * *

Kùkówka je głosnym i welech ptôchã. Samc kùkô, samiczka nié. Znónô je z tegò, że nie bùdëje gniôzdów, nie wësadiwô jajów i nie wëchòwiwô włòsnëch młodëch. Ùchòdzy za lëchã matkã. Jaja skłòdô do gniôzdów tëch ôrtów ptôchów, w jaczich sã sama wëchòwa, nòczãszczy do gniôzdów mólëch ptôchów spiéwającëch. Wëlëglë pisklã kùkówczy wërzucô z gniôzda jaja i pisklãta gòspòdarzów. Żérnégò i przewëzszającégò jich wzrostem pòdrzëtka wëchòwùjã i fùdrëjã przëbróny starszi.

Młode ptôchë wëchòwiwóné w cëzëch gniôzdach òdlatëją na zëmã do cepłëch krajów.

* * *

Kòlibrë żëją w òbù Amerikach, na òstrowach Karaibsczegò Mòrza i Spòkójnegò Òceanu. Je jich 320 zortów. Westrzód nich są nômniészé ptôchë swiata, jak na przëmiar hawańczik z Kùbë, co mô kòl 6 cm òd czëpka dzoba do kùńca ògóna. Nôwiãkszi kòliber mô 22 cm długòscë.

Niechtërne z nich òdlatëją na lato na Alaskã i Ògnistã Zemiã. Są znóné z wiôldzich akrobaticznëch talëntów. Nawet nômniészé ptôszczi lôtają z chùtkòscã do 100 km/gòdz. Lôtają w przódk, w tił, w bòk, w dół, w górã i mògą zawisnąć w placu. Machają skrzidëlkama wiãcy jak 100 razy na sekùndã. W lecbie nie je widzec jich skrzidlów, są òne tej tãgòwã dôkã. Ptôszczi ne żëwią sã nektarem kwiatów i roznôszają jich kwiatny pich. Ni mają zwëkù chòdzeniô.

5. A co tã mòżesz pòwiedzec ò zwëkach i zachòwaniach znónëch cë ptôchów?

Kwiôtczi-niezabôczczy z pòwiôstczy A. Nôgla

Czegò sã nauczã:

- òpòwiadac
- ùkładać zdania

Niezabôczczy

Jednémù knôpù, czej òn bël jesz malinczi, ùmerlë òbòje starszich. Z pòczątkù szło jemù dosc kòdrowato. Przez dludzi sztót zëcégò òn sã pieklił midzë cëzyna lëdzama, ale nadszedł sztërk, że i dlô niego zaswiécëło słońce i czej jemù szło ju do lepszegò, tej òn czësto zabôczył ò swòjich starszich. Zdarzëło sã jednak, że rôz òn bël ze swòją białką na cëpiskù i tej òn szedł na-wiedzëc grobë swòji nënczi i swòjégò tatka. Òba grobë bëlë baro zaniedbóné i na nich rosłë rozmajité zelëska, a midzë tim zelëskã na grobach rosłë drob-né, mòdré kwiôtczi. Chłop nen spitôł sã swòji białczy, jak sã te kwiatë zwiã.

– Jô nie wiém – rzekła białka.

Za sztërk białka szturna chłopa.

– Czól, ne kwiatë gôdają.

A pò prôwdze, te kwiatë wcyg gôdałë:

– Nie zabôczta, nie zabôczta.

Chłop nëkôł chùtkò do kòpôcza i dól grobë ùprawic, i nie zabël ò nich do kùńca zëcégò. Kwiôtczi, chtërne mù przëbôczëlë ò grobach jegò starszich, nazwôł niezabôczkama i tak òne sã zwiã do dzysô dnia.

Alojzy Nôdzel

czól – slëchôj, ùwôżôj

kòdrowato – lëchò

niezabôczka – môłi mòdri kwiôtk, niezapòminajka

1. Nalézë słowò w słowie *niezabôczka*.

2. Wëjasni, skąd sã wżã nazwa niezabôczków.

3. Ûłożë słowa w zdaniowim szëkù.

a) łące, mòdré, na, niezabôczczy, rosą;

b) czasã, człowiekòwi, jidze, kòdrowato, kòždémù.

4. Spróbùj ùłożëc wiérztkã ò niezabôczce ze składama:

a) niezabôczka

b) niezabôczka

c) niezabôczka

ôczka

mrëczka

klëczka (*klamka*)

skòczka

bleczka

wieczka

skrzeczka

seczka

wrëczka (*wrëka*)

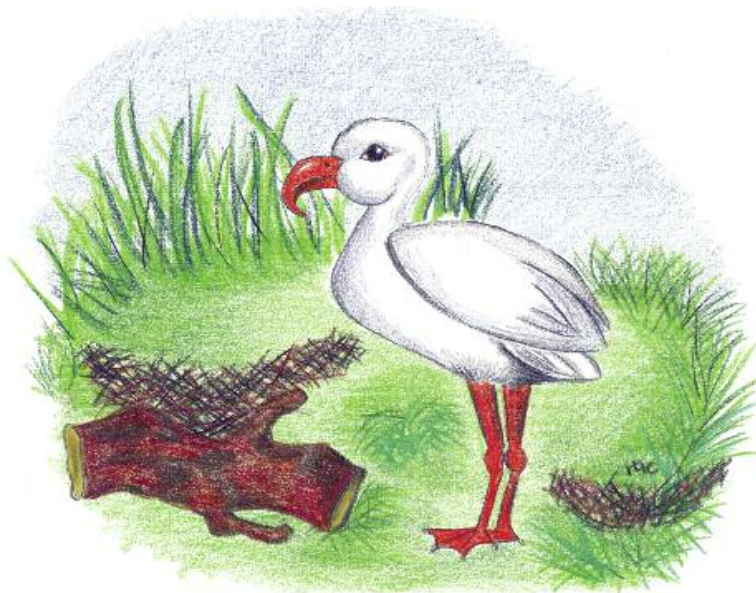
Kaszëbsczé przëczasniczi – A. Nôdzel „Zarzekłé kôłpie”

Czegò sã naùczã:

- ùkładac pitania do tekstu
- ùrabiac przëczasniczi òd znankòwników

Zarzekłé kôłpie

We wsë żëło dwòje mùlków, chtërny sã barzëczkò kòchalë. Ju bëło wszëtkò przërëchtowóné do jich zdënkù, lëdze gòdalë, że no dwòjeczkò mdze ze sobą żëło szczeslëwie, a kawel chcòł jinaczi. Wieselnicë bëłë zjachóny. Kònie zaprzëglë, mùzykańcë zagralë na trąbach i përowało wieselë do kòscoła. Gòsco-wie i kawalér z brutką bëłë ju na stãpniach, czej tam sã zjawiła stòrò i straszno jak noc cota z czòrnym pùjkã. Pùjk nôprzód kasył brutkã, a tej kawaléra. I tej w ani pëtòj zamiast nëch dwòje mùlków nad lëdztwã zjawiłë sã dwa kôłpie.

Wërzasli wieselnicë sã rozbieglë i kòzdi z nich do se dodóm nëkòł. Nô-barzi sã jiscëła nënka zarzekłégò dzëwczëca. Òna nocama nie spa i do ni-kògò nick nie gòda. Lëdze mëslelë, że ji bëło w głowã zaszłë. Òna mësła, że

ju nick swòji òtroczëcë nie mdze mògła pòmòc. A tu sã zdarzëło cos, czegò sã nìcht nie spòdzëwòł. Na nieszczeslëwò białka w jeden latowi dzén, czej bëło pëszné wiodro, szła w las zbierac grzëbë i tej òna nalazła w bòrowiczim skalëczonã wieszczórkã. Białka wzã no zwierzątkò dodóm, wëlékarzëła je i da jemù jesc, i pùscëła nazòd w las. Nigle wieszczórka szła dodóm, do swòji lasowi chëczë w drzewiëcu, rzekła do ny białczy:

Dobrò białcëskò, biěj do jezora, chtërno je sprzëti lasa. Tam plëną dwa kòłpie. Zawòłój je tëma mionama, jaczé mielë twòje dzëwczã i twój zãc.

Białka ùslëcha radë wieszczórczi i ledwie wërzekła jich miona, tej zarózkã ùdrza zamiast kòłpiów dwòje młodëch, szczeslëwëch lëdzy, chtërny òd nógò sztërkù jãz do smiercë żëlë ze sobã w zgòdze.

Alojzy Nòdzel

*ani pëtôj – zarô
kòłp – łabądz
bòrowicze – czerzk bòrówków
brutka – żeniôrka, zarãczonô
jiscëc sã – kłopotac sã
kawel – namiana, los
miono – jimiã, pòzwa
mùlk – miłk, lubòtnik, wrëjownik
òtroczëca – córka
pëszny – snôzi, piãkny
pùjk – kòt
sprzëti – òbòk, bliskò
sztërk – sztót, chwila
wërzastłi – wëstraszone, wëptoszone
wieszczórka – jaszczurka
wiodro – pògòda
zarzekłi – zaczarzone
zdënk – òżenk, slub*

1. Ùłożë pitania do pòwiôstczy.

2. W pòdónëch przërównaniach zamieni słowò „kòłp” na jinszé.

Òna mô szëjã jak kòłp.

Òn mô bielëchnã głowã jak kòłp.

Piãkny jak kòłp.

3. Òpòwiédz ò jaczims wieselnym zwëkù.

4. Wëpiszë z pòwiôstczy słowa, w chtërnëch je:

a) ą,

b) ă.

5. Dopôruj słowa z rédzi a) ze słowama z rédzi b).

a) stôri

b) młodo

straszny

czôrno

czôrny

szczeslëwie

pëszny

dobrze

dobri

stôro

młodi

pëszno

szczeslëwi

straszno

Jak pitómë ò słowa z dzëlu b)? Jaczé miéwają kùnôszczy?

**6. Niechtërne przëczasniczi ùrôbiô sã òd znankòwników.
Ûsadzë przëczasniczi.**

zelony –

wësoczi –

piäkny –

głãbòczi –

snôzi –

bestri –

môli –

wioderny –

lëchi –

nasowiałi –

szeroczi –

nipòcy –

**7. Òpiszë swòjã lekcjowã zalã. W òpisu wëzwëskôj jak nôwiący
pasownëch przëczasników.**

Rozwiązanié wëzgòdczi z tematu 5, zad. 3.

Czë ù waju je chòwa? Jakô?

Dzeje kaczczi na spòdlim pòwiôstczi „Kaczka-tkaczka”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- pòsługòwac sã tekstã
- pisënkù y
- rozróżnianiô w pisënkù i mòwie bëlacczégò dialektu

Kaczka-tkaczka

Rôz przódë kaczka bëła czësto jinszô jak dzys. Miała òna dludzé, sztôłtné nodzi, a dzób dludzi i òstri jak szëdło. Żóden ptôch nie robił so sóm żódnégò gniôzda, bô kaczka, co sã wtenczas tkaczka nazéwala, chòdzëła pò wszëtczych ptôszkach i za dobrã zòplatã tkala jima swòjim szëdłowatim dzobã gniôzda.

Rôz przëszła tkaczka do kùkùczczy, a ta bëła baro chcëwô. Chcała òna rôd gniôzdo miec, ale za darmôka. Tkaczka nie chcała na to przëstac. Tak òne zacząłë sã wadzëc, a pò sztócëkù bic, jaż pióra z nich lecałë w górã.

Kùkùczka wcygnãła tkaczkã w dzurã midzë kamieniami, a tam òne pralë sã dali. W kùńcu zacząła kùkùczka tak bic skrzydlama, że dwa kamienie spadłë na tkaczkã. Jeden kam złómôł ji dzób, a drëdżi òbëdwië nodzi. Długò tkaczka lëczëła sã w ptôszym szpitalu, ale kalëkã ju òstala na calë zëcé.

Ûczidlë nodzi i dzób sã zgòjilë, ale je dzys malëczkô, mô krótczé nózczë, a splaszczony kamieniã dzób òstôł ju taczë szeroczë. Ni mògła òna ju wicy bëc tkaczkã, temù téż ptôszë sejm ùradzyl, że pierszô lëtra bądze ji ùjãtô òd miona i sã bądze nazéwala „kaczka”.

Òd tegò czasu wszëtczé ptôchë sobie robiã same gniôzda, a kùkùczka do terô nie pòtrafi so gò sama zrobic, bô je wcyg za zgnilô. Niese òna jaja w cëzëch gniôzdach, a swòje dzëcëszcza pòdrzucô pò dzys dzëń jinym ptôchóm do wëzëwieniô.

Kaczka dzys kwacze i placze nad swòjim kaléctwã, a kùkùczka le sã jesz dzys smieje i wëràpiô. Sedzy na wierzbie, a wrzeszczi do kaczci:

– Kùkùk, kùkùk, zgòdni, chto ciebie ùtlukl?!

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

miono – jimiã, nazwa

wadzëc sã – szkalowac sã, klócëc sã

wëràpiac sã – pòdkôrbiać

1. Co wëjôsniô pòwiôstka?

2. Òpòwiédz pòwiôstkã swòjima słowama.

3. Pòdôj pòzwë domôcëch zwierzátów wedle przëkładu: krowa – bik.

4. Ùłożë krótkã pòwiôstkã na wëbróny temat, np.:

Skądka kùr so naszafòwòł swój piákny grzebién?

Czemù gùlôcz je taczì bùszny?

Czemù gãs mô długã szëjã?

5. Dospòrzãdzë wërazama z pòwiôstczì:

Przódë kaczka bëła jinszô jak

Kùkùczka kackã w dzurã.

Terô kaczka mô krótczé nodzi i dzób.

Ju ni mòże bëc tkackã i sã kackã.

Kùkùczka nie robi so sama gniôzda, bò je jesz za zgniłô.

..... na wierzbie i wëràpiô sã z kaczci.

**Przëbaczë, pò jaczych lëtrach pisze sã y? Jaczi lëtrë jesz felëje?
Zapiszë przëkladë.**

.....
.....

6. Ûjmi pierszą lëtrã i òdczëtôj nowé słowa.

apart, ãkra (*kòtwica*), blôsk, broda, brutka, Jastrë, kania, kanka, klaps, klódka, krok, krôj, kruta, mrëk, priz (*cena*), próg, sława, statk, zwëk

Pòwiôstka je napisónô w gwarze bëlacczi.
Jedną ze znanków negò kaszëbsczégò dialektu
je stosowanie zwãkù i lëtrë *l* w placu *ł*, np.:

bëła – bëla
dłudzi – dludzi

7. Pòdsztrichni w teksce wszëstczé wërazë zapisóné w gwarze, pòdôj jich ògłowé brzmienié, a do pòniższich ùłożë i zapiszë w zsziwkù krótką definicjã:

szëdło, sztôłtny, zôplata, ùczidlé, zgnilô;

„Czemù głupi jak òseł?” – wëmòwa i pisënk ò

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- gadac i pisac ò na pòczątkù wërazu

Czemù głupi jak òseł?

Szedł òseł z miechã solë na pùklu. Miech bëł cãżczy tak baro, że òseł sã wnet spòcył.

– Mùszã sobie përzniã legnãc i òdpòczac – pòmëslòł.

A bëła tam prawie rzëka. Jak òn légl, tak nen miech sã przewòził, a òseł wpòdl z miechã do wodë. Òseł je zgnił. Zanim òn sã pòdniòł, wszëtka sól bëła ju czësto stopniałò.

– A ce klinë! – rzekł òseł. – Ale mie ùlżëłò. Terò jò wiãcy taczi głupi nie bãdã, bò móm dobrã radã na kòżdã cãżkòsc.

Drëdzi rôz szedł òn z miechã gąbków. Gąbczi bëłë letczë, ale òn so chcòł jesz wiãcy ùlżëc. Jak przëszedł do ny rzëczczy, zarò skùlnął sã z tima gąbkama w wòdã, a jak òn sã chcòł pòdniesc, tedë to nie szło ani rusz, bò cãżòr stòł sã taczi wiòldzi, że ni mógł so dac nijak radë.

I òd tegò czasu lëdze gòdajã: głupi jak òseł.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklëta stegna”

1. Òpòwiëdz pòwiòstkã na spòdlim schematu:

òseł → miech ze solã → letczy miech

òseł → miech z gąbkama → cãżczy miech

2. Dospòrzãdzë pòrównania mionama zwierzãtów:

jéz, kón, lës, mrówka, òseł, pies, rek, rëba, wilk, zółw.

chitri jak

pòwòlny jak

czerwòny jak

robòcy jak

głodny jak	szadi jak
głupi jak	wierny jak
mòcny jak	zdrów jak

**3. Nalezë w pòwiôstce wërazë, chtërne sã zaczinają na ò.
Jak sã wëmôwiô nã lëtrã? Zapiszë pòdobné przëkładë.
Ùložë wskôzã pisënkù.**

4. Kaszëbi gôdaja:

głupi jak òseł, głupi jak stołowô noga, głupi jak pāk słomë,
głupi jak òwca, głupi jak kùrp, głupi jak wrëk.

Jaczé przërównanié cë sã widzy nôbarzi? Ùložë z nim zdania.

Dzeje trusów wedle pòwiôstczi „Zajce i truse”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- ùkładać pitania
- pisowni ò na pòczątkù wërazu

Zajce i truse

Bël czas, że trusów wcale nie bëło na swiece. Wszëtczé òne bëłë zajcama. Tej zajce nie bëłë taczé strachòblëwé jak dzysò, bò jesz ni miałë niżódnëch nieprzëjacelów, a do jòdë téż miałë wszëtczégò dosc. Ale nadszedł czas, czej òne sã rozdzelëłë na dwa partë. Dzel z nich dali gònił pò pòlach dalek òd lëdzy i jinszych zwierzátów, drëdzi dzel nëch stwòrów krącył sã wiedno sprzëti lëdzczych chëczy. Terò lëdze ùzdrzelë, że zajce mają tak wiele do jedzeniégò, a jich mùże i szopczi tej-sej mùszą głodã przëmierac. Pasturcë wnëkelë swòje bédło na zajiczé pòle. Zajce miałë coròz mni i mni do jedzeniégò. Nie bëło wicy midzë nima zgòdë tak jak przòdë. Panoszëłë sã klapë, szkalindzi, a nawetka biòtczi.

Wòjniskò midzë jednyma zajcama a drëdzima trwało ju dosc długò. Nicht nie wié, jak długò te sztridczi midzë zajcama bë dérowałe, czejbë nie tósze. Òne sã òbloklë w zajiczënë ruchna, a czej ju bëłë midzë zajcama, tej przënëkałë wiãkszosc z nich do lëdzcich chëczi. Lëdze je zamklë w klôtczi i nen dzél zajców stół sã trusama.

Zajce, chtërne òstałë na pòlu, stałë sã baro płochlëwé i przed kòzdim zmi-
kają, bò ju wicy nikòmù nie wierzą i haszkają wiedno z òtemkłima òczama.

Alojzy Nôdzël

biôtka – bitwa

haszkac – żużkac, spac

klapa – pògłoska, plotka

mùża – celã, krowa

szopka – òwca

tej-sej – òd czasu do czasu, czasã

tósz – pies

- 1. Òpòwiédz historiã trusów.**
- 2. Ùłożë pitania do pòwiôstczi. Zaczni pitajnyma słowama:**
chto, dze, jak, co, jaczi, wiele, czemù, czedë.
- 3. Z jaczima swiãtama parłãczi cë sã zajc?**
Òpòwiédz ò kaszëbsczim zwëkù „zajca”.
Jak òn sã òdbiwô w twòjim dodomù?
- 4. Wëpiszë z pòwiôstczi wërazë zaczinające sã na ò.**
Ùłożë z nima zdania.

Kaszëbsczé znankòwniczi

– A. Nôdzel „Lëgòtkòwati zajc”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- łączec jistnik ze znankòwnikã
- stopniowac znankòwnik

Lëgòtkòwati zajc

Zajiczëna nënka mia sëtme dzòtków. Szesc z nich bëło wiedno nënce pòslëszné, ale jak nierôz i w nôlepszim familii nalëze sã jaczis niekarańc, tak i tu bëł jeden luntrus. Czej jegò bracy i sosterczy jadłë, tej ten nipòcëjôsz zemkł jima wiedno nôwiãkszi i nôlepszim dzél jòdë. Czej cknął dzes klëwer, tej nêkòł tam pierszi, drëdzim òstòwiòł le same nêzci. Nick nie pòmògałë napòminczi nëncki i tatka. Lëgòtkòwati zajc dali krziwdzył zajiczëno mòłé karno.

Ale nie bawiło długò,
czej nêgò chcywca spòtka kara.
Jednégò òprzëpòlnia òn òdeckł
i cknął, że sprzëti pòchnie klëwer.
Òpòcuszkù tam biegòł i zaczął
òbgrëzac nôlepszé lëstë.
Jaz nôgle czëc bëło przera-
zlëwé wrzeszczenié:

– Iii! Iii!

To pszczoła kasa gò w mùniã.

Òd nêgò sztërkù zajc bëł nënce
pòslëszny i swòjim bracóm i sostróm nie robił nòmniëszim krziwdë.

Alojzy Nôdzel

lëgòtkòwati – chcëwi na jòdã

mùnia – lëpa, gãba (pògardlëwò)

nëga (nëzka) – òstatk, reszta

1. Pòdzielë pòwiôstkã wedle nôglówków: wina, kara.

2. Òpòwiédz wëbróny dzél tekstu.

3. Dospòrzãdzë na spòdlim tekstu:

dzôtczy (jacé?)	karno (jacé?)
familiô (jakô?)	lëstë (jacé?)
dzél (jaczi?)	wrzeszczenié (jacé?)
zajc (jaczi?)	krziwda (jakô?)

4. Dopasuj: a) jistnik; b) znankòwnik.

a) òkrągłé	b) las
biôłi	 lëtra
ceplô	 wilk
drewnianô	 stegna
młodé	 ksążka

5. Ûstawi słowa wedle mòdła:

mòdło: pòslëszny, pòslëszniészi, nôpòslëszniészi

a) mniészi, nômniészi, môłi;

b) nôlepszi, dobri, lepszi;

c) przerazlëwi, nôprzerazlëwszi, przerazlëwszi;

d) nôbarzi lëgòtkòwati, lëgòtkòwati, barzi lëgòtkòwati.

**Pòwëższì cwiczënk ùczi,
jak nôlëżi stopniowac znankòwniczi.**

Chitri lës i mëri szpôs – A. Nôdzel „Zajc i lës”

Czegò sã nauczã:

- òpòwiadac
- ùkładac pitania
- fòrmùłowac wnioscz

Zajc i lës

Przëszedł zajc do lësã,
Żebë jemù ògón przësił.
Lës rzekł: „Jô przëszejã,
Ale przinđz tu z familëjã.
Czemù sóm chcesz
dłëgszi ògón miec?
Ùzdrzã jiny, téz mđã chcec”.

Zajc përowôł chùtkò dodóm,
Z białkã długò sã narôdzôł,
Wzãł tej białkã, dzecy szesc,
Chcelë dłëgszi ògón miec.
A czej przëszlë w lësã jamã,
Bël tam lës ze swòjã damã.

Lës na ògniu kùrã piekł,
Tak do zajców mirno rzekł:
„Co jô zrobiã, terô wiém,
Waju wszëtczich zarô zjém”.
To, co ùdbôł, to téz zrobił,
Zajce z jamë nie szlë dodóm.

Alojzy Nôdzel

1. Òpòwiédz swòjima słowama dzeje familii zajców.

2. Ùłożë pitania do wiérztë. Zaczni òd słówów:
chto, dze, co, wiele (kùli, jile), jaczi, czemù.

3. Dospòrzãdzë słowama: ògón, tëpa.

Lës mô, a zajc –

4. Ùłożë melodiã do stòri kaszëbsczi pìesni:

Lësy, lësy ògón,
Kòmù jò gò sprzedóm?
Przińdze do mie głupi,
Òde mie gò kùpi.

5. Kaszëbi gòdiwają:

Ciebie jesz bòcón nosył w ògónie, jak jò béł w wòjskù.
Jank mieszkò na Krowim Ògónie.
Sëka lësa gòniła, jaż mù tëpa zwòniła.
Òbjasni znaczenië nêch rzeklënów.

6. Dobierzë nazwë pòlsczé i ùłożë wniosk.

ògónk –	wiater –
słupk –	Pioter –
młotk –	liter –
kùpc –	teater –

7. Zabawi sã w lëska. Héwò słowa:

Sedzy lës kòle drodżi,
ni mô rãczy ani nodżi,
lës ògón mô, nie wié,
kòmù òn gò dô.

Ùkłôdanié zakùńczeniô pòwiôstczi

Czegò sã naùczã:

- twórczegò òpòwiôdaniô
- ùkładać pytania i òdpòwiescë
- òdmieniac czasniczi
- wëmòwë i pisowni ò pò niechtërnëch spółzwãkach

Jak przechitrzëc lësa

Przechôdô lës wedle kùlë w nôdzeji, że ùdô mù sã wëzdrzec smaczną ribkã, jaż tu òd razu widzy, że z wòdë wëlôzô jaczës pòkraczné stwòrzenié calé òpancerzoné, wãsaté i wielenożné. Le òn ò tim nie wiedzôł, że òno sã zwie rek, bò jesz taczégò co nigdë w žëcym nie pòtkôł.

Rek bël stôri, rozwôzny, lës jesz mlodi, a na tëlì glëpasy, temù téz zaczął gò wërapiac, że lazy tak pòmale, a jesz do tegò wiedno do wslôdë. Ale rek z lëségò wësmiëwaniô so nic nie robił, a widzącë że ten mù z drodżi zënc nie chce, zagôdôł le bûsznika:

– Nie smiëj sã z mòjégò chòdzeniô, bò jem tak i tak flinksniëszì òd ce.

Lës sã le glupie rozesmiôł i rzecze:

– Në, tej chcemë sã wiatowac, chtëren z naju rëchli dobiegnie do karczëmë, co tam na grzëpie stoi. Czej të wëgrajesz, tej jô cë stôwiajã wiôldzi statk piwa, ale czej jô wëgrajã, tej mùszisz gò mie fùndnãc.

Rekòwi ta ùdba sã baro ùwidzala i zarô wëcygnãł to, co òn miôł zamiast rãczy, a lës mù pòdôł swòjã pótã, ale jak òna trafiła w te klëszcze rekòwë, mòcno tegò pòżalowôł i baro głòsno przë tim zawrzeszczôł.

– A widzisz të, chtëren òd naju dwùch je mòcniëszì w nogach? – zasmiôł sã rek, a tej zarô sã ùstawilë do bieganiô.

Rek z gracjã pòzwòlil lësowi – doch jakno përznã slabszëmù – ùstapic so przed sobã, a sòm so sôdl slôdë za lësã.

*bûsznik – chtos wësok noszący łep
do wslôdë – do tëlù*

flinks – wëlech, chùtczi

grzëpa – górka

póta – łapa

slôdë – z tëtu

ùdba – plan

wëraqiac – pòdkôrbiac

1. Dokùnczë pòwiôstkã wedle pitaniów:

- Chto wëgraje?
- Jak to sã stónie?
- Czë lës stónie sã lepsi? Jaczi bądze (nie bądze)?

2. Pòrównôj swòjã òpòwiesc z prôwdzëwim zakùnczenim.

– Jeden, dwa, trzë! – òdrechòwelë razem, a czej òbadwaji zawrzeszczelë: – hop! – tej rek sã chùtkò zlapòl lëségò pùszëstégò ògóna tak, że òn rôz tegò nie merkòl.

Nëkòl terò lës kùli mòcë w pótach prost na tã karczmã, ani razu sã nie òbezdrzòl do wslòdë, a nie widzacë ze stronë swòjégò procëmnika, zatrzimòl sã dopiérze przed dwiërzama. Terò raptã sã òbrócyl, zdrzacë dzezbë sã pòdzòl ten ùszczëplëwi nieznóny z ti kùlë. Na ten prask rek le prawie zdòl. Pùscyl tępã, a bądacë ju w samëch dwiërzach karczmë, zrobil jész pòrã szrëtów, a ju sedzòl na drzewiany lawie przë karczemnym stole.

Nie dô sã rôz òpisac, co òdczul źdźacy wcyg na gankù lës, czej z jizbë doszedł gò spòkójny glos reka:

– A przëbięgl tã le terô dopiërze, lëse? Jô tu źdźã za tobã ju cali sztót i piwò jô nawet sfórtowôł zamówic na twój rechùnk, bò ten zawiatënk to môsz gwësno przegróny!

Pòkònóny bùszny lës tegò nigdë ni mógł rozmiôc, jakùż to sã mògło stac, że bël tak straszlëwò przegróny i doznôł tak wiôldzi sromòtë. Na wszelejacz i wëpòdk do kùńca źëcégò z dôleka òmijôł òdnąd wszëtczé kùle, stawë, plëtë i sadzawczy, z nikògò sã ju nigdë nie wëszczërzôł i ze zòdnym żëwim stwòrzenim sã nigdë wicy nie wiatowôł.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklëta stegna”

gwësno – pewno

merkac – pòstrzëc

prask – chwila, mòmënt

procëmnik – przëcywnik

sfórtowac – zdqżëc

sromòta – wstid

szerëta – krok

szót – chwila

tëpa – krótczi ògón, kita

wëszczërzac sã – wësmiewac

źdźacy – czekajacy

3. Ùłóżë pitania i òdpòwiedzë do pòwiôstczi.

4. Dobierzë do zdaniów jich zakùńczenia.

Lës i rek zrobilë so miónczi, żëbë sã dokònac,

Czej pòczãlë sã miónkòwac,

Miónkòwanie zwierzátów skùńczëło sã tim,

..... tej rek sòł lësowi na ògón.

..... że dobël rek.

..... chto z nich je flinksniész.

5. Dospòrzãdzë:

jô wëgróm / wëgrajã	më wëgrómë / wëgrajemë
të	wa
òn	òni

6. Wedle mòdła z zad. 5 òdmieni czasniczi:

czëtóm / czëtajã, gòdóm / gòdajã, pitóm / pitajã, slëchóm / slëchajã

7. Wëpiszë z pòwiôstczi wërazë z lëtrã ò pò spółzwãkach:

b, p, g, k, m, w, ch.

Jak sã w nich wëmôwiô ò? Pòdôj jinszé przëklãdë.

8. Pòwiôstka je napisónô w bëlacczim dialekce.

Wëpiszë 5 wërazów, charakteristicznëch dlô tegò dialektu, a tej dopiszë jich ògłowòkaszëbsczé fòrmë.

Kaszëbsczi zwrot jic za czims – pòwiôstka „Wilkòwé bótë”

Czegò sã naùczã:

- nazewac znanczi pòstaców
- pëtac ò rozmajité dzéle mòwë
- kaszëbsczi bùdowë zdania
- ùtrwalã wskôzë i wëmòwë pisëнку ò

Wilkòwé bótë

Zeszlë sã na drodze wilk z lësã, ale wilk bëł baro smùtny. Tak lës sã gò pitô, czemù òn je taczi smùtny, a wilk rzekł:

– Mie zle jidze na swiece. Dôwni jô bëł taczi mòcny, że jô jem mógl sztërë kònie narôz ùniesc, a terô jô ni mògã, bò jô móm szidlé krziże.

– A chtëż cë szidlł te twòje krziże? – pitôł sã lës.

– A chtëzbë jinszi jak naji wilków òpiekùn, swiãti Mikòłôj – òdrzekł wilk.
– Gòdôł òn do mie tak: „Të, mój wilôszkù, jes za mòcny, të bë jes całi swiat zwòjowôł, a tak to dali nie jidze, bò zemia je dlô wszëtczich stwòrzonô. Wic jedno mùszisz wëbrac: abò ògón ò milã dludzi, abò zwónk na szëjã, chtëren na milã czëc, abò szidlé krziże”. To jô wëbrôł szidlé krziże, bò to jesz wiedno lepi niżlë zwónk, co na milã czëc i niżlë ògón na milã dludzi.

Lës na tã gòdkã so chwilã pòmëslôł, a tej òn rzecze:

– To jesz nie je tak zle, że të môsz szidlé krziże, bò i tak të jesz barana ùdwigniesz. Gòrzi ale je, że të mùszisz bòso chòdzëc jak jaczi strëch.

– Të môsz prôwdã – òdrzekł wilk – ale chtëzbë mie bótë ùszilł?

– Jô bë cë bótë ùszilł – rzekł lës – bò jô sã wëucził tegò fachù ù szewca.

– Czej tak, to ùsził mie bótë, ale chùtuszko.

– Jô cë je ùszëjã – rzekł lës – ale z piôskù ani z lëstów jô zrobic tegò ni mògã. Të mie mùszisz przëniesc wszëtkò, co je trzeba, tej bótë wnetka mda.

Wilk sã na to zgòdził, a lës gòdôł:

– Nòprzód jô pòtrzebùjã barana do dratwi.

Tak wilk szedł, a ùkròdł barana i mù gò przëniósł. A lës miôł terô co jesc i jòdł, jaz barana zjòdł.

Za pôrã dni przëszedł wilk sã pëtac, czë ju bótë są ùszëté. Ale lës òdrzekł:

– Hoho!!! – terô jô le jem dratew zrobił. Jô jesz brëkùjã szterë kònie, zebë z nich skórã na twòje szterë pótë zrobic do bótów.

Tak wilk szedł, a włókl mù kònie, jednégo za drëdżim. A lës sã spasl jak wãdzëbòk.

Za czile dni przëszedł zòs sã pëtac, jak to z tima bótama je. Tej lës pòwiedzòł:

– Jô jesz jednégo wieprza mùszã miec do szczescò.

Tak wilk szedł i przëwlókl swiniã, a lës sã zòs tëczył, jaż wilk sã zjawił i żądòł swòje bótë. Ale lës jesz brëkòwòł żëwicë do bótów klejeniò. Tej wilk i ny żëwicë naznosił, a terô lës mù przërzekł, że witro bótë ju mda ùszëté. Wilk szedł, a lës rozgòtowòł żëwicã we wiòldzim grónkù i żdòł, czedë niekara zòs przinëde.

Jak òn sã zjawił, bëł ju baro niecerplëwi, lòzł chùtkò, a ju z daleka wòłòł:

– Terô dawòj bótë, bò jak nié, to jô ce zeżrà.

Ale lës mù rzecze:

– Twòje bótë są ùszëté, wstãpi le w ten grónk, tej òne same wlëzã cë na pótë.

Tak wilk wstãpił w żëwicã, a ta mù òblepiła nodzi, a czej òn wëlòzł, tej òn miòł żëwicané bótë. A lës sã chwòlił:

– Widzysz le, jak te nowé bótë cë dobrze leżã, a sã jesz glancëjã, zóden szewc bë cë jich tak nie zrobił, jak jô cë je ùszil.

A wilk je òbzéròł ze wszëtczich strón i sã baro cesził, że nie brëkòwòł ju wicy bòso chòdzëc i szedł so bùszny w las.

Ale na pòlu naszlë gò rataje, a zacząłë gò gònic. Wilk ùcékôł, co mógl, a jednak òni gò òbstapilë. Nie bëło jinszi radë, jak rzucëc sã przez jezoro, żebë swòje żécé retowac. W wòdze rozpùscëła sã żëwica, a czej òn przepłënął na drëdżi brzég, bëł òn ju zòs bòsy jak przedtim, ale do lësowatégò szewca òn ju wicy nie szedł za nowima bótama.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklëta stegna”

bùszny – wësok noszący łep
glancowac sã – sklënic sã
grónk – grôpk
krziże – krzept, grzbiet
niekara – szot, ùrwisz
póta – łapa
strëch – dżôd, żebrôk
wãdzëbôk – robôk, co krëszë zemiã

1. Wëpiszë pòstacje z pòwiôsteczë i dopiszë do nich jich znanczi.

2. Spëtôj ò kòżdë słowò ze zdaniów:

Wilk wstąpił w żëwicã.

W wòdze rozpùscëła sã żëwica.

Do lësowatégò szewca wilk wiãcy nie szedł za nowima bótama.

3. Wstawi za kòżdëm razem jinszi jistnik (za czym?).

jô jidã za	më jidzemë za
të jidzesz za	wa jidzeta za
òn jidze za	òni jidą za
òna jidze za	òne jidą za
òno jidze za	

Kaszëbskô i pòlskô bùdowa zdania czasã sã jinaczã:

Pò pòlskù gòdómë: *iść po coś.*

Pò kaszëbskù gòdómë: *jic za czym.*

4. Wëpiszë z pòwiôstczi pò trzë wërazë z ò.

na pòczątkù	pò <i>b</i>	pò <i>p</i>	pò <i>g</i>	pò <i>ch</i>
pò <i>m</i>	pò <i>w</i>	pò <i>k</i>	pò <i>h</i>	pò <i>f</i>

Przeczëtôj ne słowa.

Dospòrzãdzë òstatny dzél zestôwkù: pò lëtrach *h* i *f*.

5. Naùczë sã piesni *Szewiec*.

Szewiec

Szewiec, szewiec ping, ping, ping,
Za dwa dëtczi całi dzén,
Szewiec, szewiec ping, ping, ping,
Za dwa dëtczi całi dzén,

Krãcã dratew, szëjã bótë. Krãcã dratew, szëjã bótë.
Trala, lala, lala, la, trala, lala, lala, la.
Trala, lala, lala, la, trala, lala, lala, la.

Szewiec, szewiec szëje bót,
Szëdło znôwù w przëszwã wgniótł.
Szewiec, szewiec szëje bót,
Szëdło znôwù w przëszwã wgniótł.

Krãcã dratew, szëjã bótë. Krãcã dratew, szëjã bótë.
Trala, lala, lala, la ...

Cygnie dratew w przód i w tił,
Bë bót chùtkò gòtów bël.
Cygnie dratew w przód i w tił,
Bë bót chùtkò gòtów bël.

Krãcã dratew, szëjã bótë. Krãcã dratew, szëjã bótë.
Trala, lala, lala, la ...

Przedstôwiómë scenkã „Mrówka i skòczk”

Czegò sã nauczã:

- prowadzëc rozmòwã ■ czëtac z pòdzélã na role
- ùtrwalã w pamiãcë wskôzë wëmòwë i pisënkù é
- ùtrwalã w pamiãcë wëmòwã i pisënk ò na pòczątkù wërazu

Mrówka i skòczk

Przëszedł w zëmie do mrowiska skòczk i prosył mrówkã ò përnã jestkù.

Pitò gò mrówka:

- Në, ni môsz të prawie ju nic do jedzeniô?
- Nié, mróweczko, jô stojã tak przed tobã, jak të mie tu widzysz, jô nic ni móm.

– A cëż të tej robił w lece – rzekła mrówka. – Kò jô zbiërała i gromadzëła dzëń i noc bez òdpòczinkù jadło, cobë mie w zëmie nie brakòwało, czej srodzë mrozë przinëdã, a sniedzi òkrëją wszëtczé pòla.

– A jô w lece wcyg spiëwòł – gòdò na to wëglòdniałi skòczk.

– Në, czej të, skòczkù, òb całë lato spiëwòł, tej terò w zëmie mdiesz mùszòł tuńcowac, skòczącë òd mrowiska do mrowiska pò prosbie.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklëta stëgna”

1. Przeczëtôj pòwiôstkã z pòdzélã na role.
2. Ùložë prosbã skòczka.
3. Przedstawi scenkã. Pamiãtôj ò przëwitanim i pòzëgnanim.
A mòże òbmëslisz jinszé zakùńczenié?
4. Dospòrzãdzë zdania:
Skòczk mrówkã ò jestkù, bò baro głodny.
Mrówka jôdã.
Òb całë lato òna i jôdã.
Równak letkòmëslny skòczk nic nie
5. Jaczé zwierzãta gromadzã jôdã na zëmã? A jak je z lëdzama?
6. Wëszëkôj w teksce wërazë: a) z é, b) z ò na pòczãtkù słowa.
Wëjasni jich wëmòwã i pisënk.

Jezórné rëbë

Czegò sã naùczã:

- pòzwów rëbów
- prôcowac z tekstã
- gadac i pisac ò i ù

Szczëka i òkùnk

Jezórné rëbë dostałë wiedzã, że zwierzãta wëbrałë lwa jakno swòjégò króla, ptôchë òrzlã, a mòrszczé rëbë nawetka zmiartégò sledza.

- Tak bëc ni mòże – rzekła szczëka i zwòła zéńdzenié jezórnëch rib.
- Òd dzysò jò jem waji królewã – zawrzeszcza òna – a kò mù to sã nie mdze widzało, tegò jò ùpitoszã.

Wiele rëbóm na królewò sã nie widza i òne sã buntowalë procëm ni. Tej szczëka sã rozgòrzëła, wëszczérzëła swòje zãbiska i chwëcëła płotkã, chtërna bëła sprzëti ji pëska i jã zeżarła.

Wërzaslé rëbë sã rozpiérzëlë i zatacëlë dze le sã dało. Wërzasli slizgôcz ùcekl jãz do mòrza. Rek, chtëren z daleka przëslëchiwòł sã rëbim sztridkóm, jãł sã copac i plënał slôdë, jãz nalôzł sã sprzëti sztrãdu w kalmùsu i pòmëslòł so: „Tu je bezpieczny mòl i szczëka tu mie nie naléze”. Na òstrzegã òblókł grëbé ruchna i w paje chwëcył klészce. Jeden òkùnk sã nie ùrzasł szczëci i rzekł ji prosto w òczë:

– Jô twòjim pòjimańczikã nie mdã.

Szczëka sta sã czësto òszôłã i swòją tępą chlasta òkùnkã tak mòcno, że na jegò cele òstałë prãdżi pò dzys dzén. Òkùnk z pòczãtkù nie wiedzôł, jak sã barnic przed nipòcã królewã, ale w kùncu òn sã domëślił, że mò przë se spice i zaczął nima pchac szczëkã. Ta zawëła jak lew i da òkùnkòwi pòkù.

Òd négò czasu òkùnk mòże mirno sprzëti szczëczy plënac, a òna jemù krziwdë nie zrobi.

Alojzy Nòdzel

szczëka – szczipòk

slòdë – z tëtù

wërzastłi – wëptoszony, wëstraszony

sztrąd – brzég

rozpierzëc sã – rozproszëc sã

paja – rãka (pògardlëwie)

zatacëc sã – schòwac sã

pòjimańczik – niewòlnik

slizgòcz – wãgòrz

spica – tu: òstrò szcëzła z pletwë

sztridka – sprzëczka

mirno – spòkòjno

1. Jaczé rëbë wëstãpùją w pòwiòstce?

2. Chto je królã:

- a) dzëczich zwierzãtów,
- b) ptòchów,
- c) mòrzcich rëbów,
- d) jezòrnëch rëbów?

3. Rozwiń zdania.

Zwierzãta wëbrałë.

Rëbë sã zatacëłë.

Szczëka sã rozgòrzëła.

Òkùnk plënął.

4. A. Nòdzel w swòjim ùtwòrstwie stosëje czãsto scygnioné fòrmë ùszlégò czasu białogłowszczégò òrtu. Pòdsztrichni wszëtczé czasniczi ùzëté w krótczi fòrmie i pòdòj jich dlëgszé brzmienié.

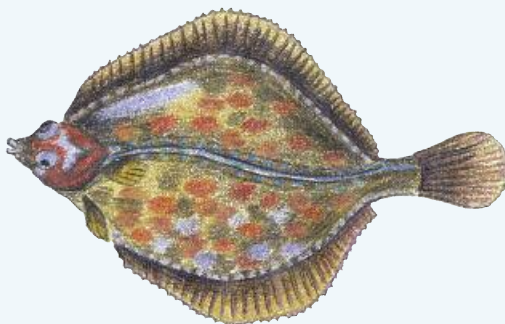
5. Dospòrzãdzë, przeczëtòj i przetłomaczë na pòlsczi jãzëk:

b cón, b k, ch wa, jag da, k ło, k min, k m ra,
k pla, k rka, k mùda, k szëla, k za, m ra, m til,
m wa, bierzka, sełka, st, szôc, brôz, p g da,
p le, p rénk, p sowa, p trus, rech wac, rob ta,
sk rznia, sob ta, wig da

Przëpòwiôstka

Rôz rzekła rëba do swini: „Të jes takô czôrnô, pòtrzepónô, a jô jem takô czëstô”. A na to swinia rzekła: „Chòc të jes takô caw-nô òmëtô i czëstô, to jak ce lëdze jedzą, to plëwają, a jak mie jedzą, to so pólce òblizywają”.

Na flądrà Kaszëbi gòdają: rëba, co jã trëker przejachôł.

Czemù szãtopiérz w zemie haszkô? – pisënk h

Czegò sã naùczã:

- pisac zakùńczenia znankòwników
- wskôzë pisënkù *h*

Grzenia i szãtopiérz

Bëła ju pòznô jesén.

Z pòla bëło wszëtkò zwiozlé.

Mëszë zwiornãlë z pòla do wsë,
żebë tam mòglë w stodołach
gbùróm żëto zemknąc.

Na drzewiãcu sedzôł nasowiali
szãtopiérz i sã jiscył sóm do se:

– Co jô terô mdã jôdl?!
Co jô terô mdã jôdl?!

Czuł to Grzenia, kaszëbsczy

dëch òd spikù i rzekł:

– Nie jiwruj sã szãtopierzu,
jô zrobiã, że tã w zemie nie mdiesz brëkòwôł niżódny jôdë.

Grzenia wzał gò do jedny chëczë, chdze szãtopiérz na słomianym dakù,
przë kòminie, haszkôł całą zëmã.

Òd ne czasu wszëtczé szãtopierze w zemie haszkają.

Alojzy Nòdzel

haszkac – żużkac, spac

nasowiali – zmierzali, smùtny

szãtopiérz – nietoperz

zemknąc – ùkradnąc

1. Jaczé dôwné wierzenié zawiérô zdanié:

Białczy mają strach òb wieczór wëchòdzëc bùten, bë sã jim szãtopiérz nie wkrącył we włosë?

2. Òpòwiédz (namaluj) swòje nôpiãkniészé abò nôstrasznieszé snicé.

3. Dospòrzãdzë wedle mòdła:

pòzny zymk – pòznô jesén – pòzné lato

nasowiali – nasowiałô – nasowiałé

kaszëbsczi – kaszëbskô – kaszëbszczé

słomiany – słomianô – słomiané

dobri – dobrô – dobré

smaczny – smaczno – smaczne

Co jes pòstrzégł (pòstrzegła)?

4. Przeczëtôj słowa:

haszkac, harbata, haczka, hòk, heltka, heft, hawsëc, héwò, hénë, Hél
Czedë pisze sã *h*?

5. Wstawi *ch* abò *h*.

Jô òdrobił lekcje i zamkł eft. cało mie sã aszkac.

Wnym nënka kôza mie alac aczkã.

wëcył jem za klëczkã òd szurka.

Dwiérze bëłë ôpen. Pòmógł jem domòcym w robòce.

Co wilã jô kasył aps leba.

„Tak ju je na swiece” – pòmëslôł jem.

– „to ce amkac, mùszi robic”.

III

ALA BIÉDZE!
ZĚMA JIDZE

Gòdowé zwëczy

Bògùstawa Labùdda: Gwiôzdkã z ...

Wespól

Òd wsë do wsë, òd chëczy do chëczy
Gwiôzdkã przedstôwiô kaszëbsczé zwëczy.
Flot dwiërze òtmëkac,
Na progù czekac,
Bò chto gwiôzdkã w chëczach gòscy,
Temù całi rok sã szczescy!

Szandara

Gwiôzdkã, gwiôzdkã nawiédzô twòjã chëcz.
Stôrô to, piãknô, kaszëbskô zwëcz.

Gwiôzdor

Bãdzta pòzdrowiony,
Lëdze kòchóny.
Co waju grëze, co gniece?
Jak sã miëwôta, lubòtné dzecë?
Widzã, jesta wiesolé, pòczesné,
Gwësno baro pòslëszné?

Pùrtk

Nacygóm lëdzy w rozmajitim
wiekù,
Ale dzysô dóm czësto pòkù.
Cerpiec baro mùszã,
Nikògò nie skùszã!
Lud ùparti je,
Pùrtka nie slëchô.

Kùszã – lëdze sã smiejã,
Pòlsczi gòdczi nie rozmiejã.
To je do zgłëpieniô!
W piekle ni ma Kaszëbë z pòchòdzeniô!

Smierc

Smierc, Smierc wkół grasëje,
Nikòmù nie darëje!
Taczi móm fach,
Niesã lãk i strach!
Nie bójta sã, lëdze.
Mòżeta spòkójno spac.
Nie chcã dzys nikògò brac.
Leno tëli mògã rzec:
Mòckò słabnie mòja mòc.
Gwiôzdkã rzekła do mie:
Paskùdnikù przegrzeszony!
Zamiast òstri kòsë dost' niesz
serzp stãpiony!

Kòzeł

Bùc, bùc, bùc!
Sztërchańca dóm!
Taką ju nòtërã móm.
Ale mòje psotë
Robiã z miłotë.
Lubiã psocëc i szpòrtowac,
Lëdzy përnã przefrëszowac!

Szandara

Kaszëbi! Tobaczenié
To apartné wëkroczenié!
Wedle ùstawë nowi
Tobaka – to materiał wëbùchòwi!
Sыgnie kask te prochù wzac,
Nosã pòcygnac.
Jô rôz wzał gò baro mało,
A co to za wëbùch dało!

Strëch i Baba

Më so jakòs radã dómë,
Bò dwie rihtë mómë.

Baba

Jednã rihtë zanôszóm do aptëczy
Na lëczy.

Strëch

Drëgò do elektrowni na wid jidze.

Strëch i Baba

Ala biédze! Ala biédze!

Strëch

Wiôlgò dzãka, Gwiôzdorze,
za nen bëlny różk tobaczi.
Czichóm z białką na ùcemiãdźi
wszelejaczé.

Strëch i Baba

A terôzkù dobrò rada
Òd Babë i Dzada:
Czej biéda do chëczy zazérò,
Czej górz i jiwer doskwierò,
Kaszëbi, zãzijta so tobaczi!
Czichòjta na kłòpòtë wszelejaczé!
Przez to czichanié
Lud sã òbroni!
Mùzykańcë, grac!
Wszëtcë tuńcowac!
Na wiesòło zëcé brac!

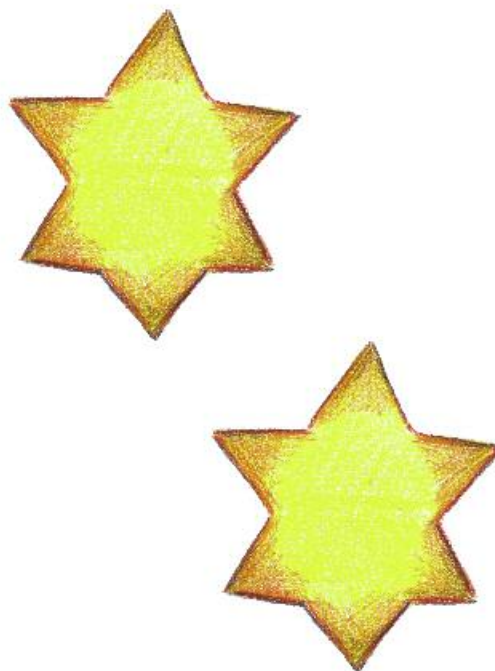
Bòcón

Wszëtczé bòcónë – wiôldzé i mòlé
Są w ceplé stronë òdlecałé.
Jò chcòł z wama przez zëmã
sedzec
I z gwiôzdką chòdzëc.

Òdmiarzlë mie pótë,
 Gwiôzdor przëniósł nowé bótë.
 A cëż bëła za ùcecha,
 Czej zelonô żaba wëzërała z miecha!
 Dzãka cë, Gwiôzdorze kòchóny!
 Jem najadli i zadowòlony!

Kle, kle, kle,
 Chto bracyńa chce?
 Kle, kle, kle,
 Kòmù sostra felëje?
 Lata lateczné
 Noszã dzòtczi dwùjãzëczné!

Kòminôrz

Cëż tak wzérôta?
 Kòminôrza nie znajeta?
 Błatë, piëcczi kachlané
 Móm ù waji czëszczoné.

Kón

Rzã, wiesoło rzã,
 Gbùróm dzãkùjã.
 Jesta dobrégò sëmieniô,
 Szónëjeta kònia.

Lesny

Jô jem nowi
 Waji gajowi.
 Lëdze, zëmno w chëczach môta.
 Bierzta drzewa, wiele chceta!

Nowi Rok (blizniãta)

Witają waju
 Knôpiczce dwaji:
 Jô i mój brat.
 Pôrka latos przëszła na swiat.
 Ten Rok Nowi
 Je na Kaszëbach dëbeltowi!

Wespół

Całi swiat niech klëknie ti nocë:

Swiat w łachmanach i swiat w złoce.

Rãce wczora wëcygnioné

Niech są dzysô sparłãczoné.

W apartny miłoce

Wòłô lud ti nocë:

Ceszta sã z nama, starszi i dziecë!

Ceszta sã lëdze na całim swiece!

Niech zgòda pòkrzësô naji wspólny krok.

Do ùzdrzeniô! Do ùzdrzeniô na drëdzi rok!

Gòdowô danka

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac ■ ùkładać zëczbë
- przesztòlcac tekst ■ przërëchtowëwac przedstòwczì
- pòznóm gòdowé zwëczy na Kaszëbach

1. Przedstawi na òbrôzkù dankã z wiérztë.

Tu czëp abò gwiôzda

Tu aniółczì

Tu ptôszé gniôzda

Tu sã lincuszczì

A tu dwa ptôszczì

Kùszczì pòchnącë

Pazłotka skrzącë

Jabka soczësté

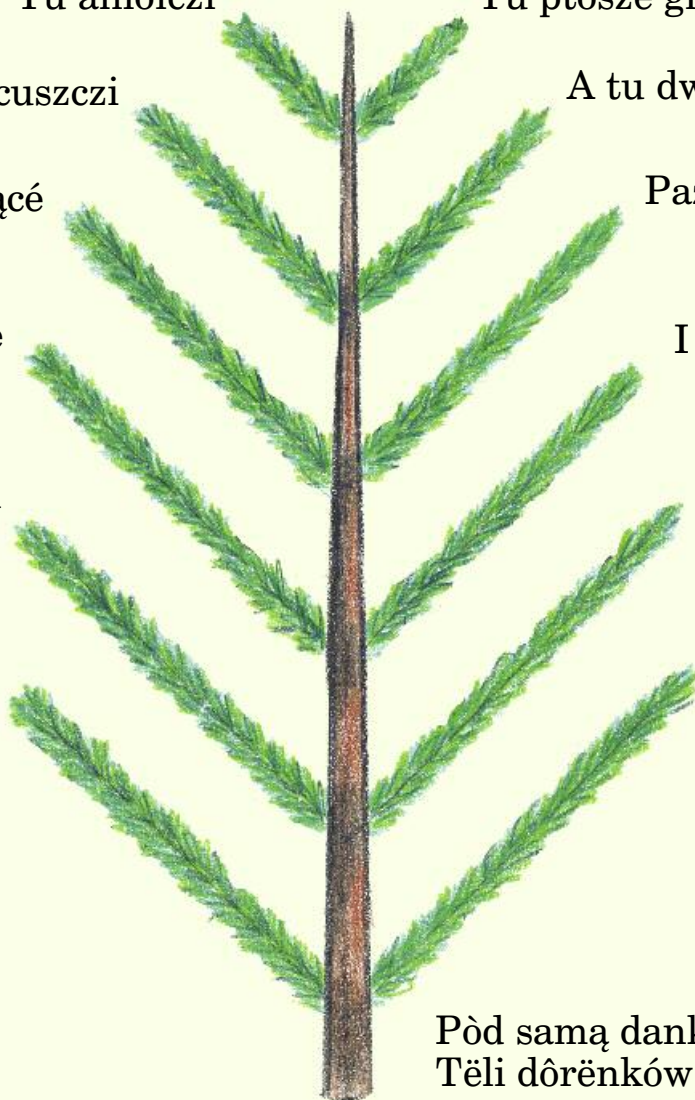
I bąble bestré

Wata miast sniegù

Dwie swiëczczì
z brzegù

Anielszczé włosë
sã na sztòlt lodu

I sztërë
bómczi
słodszé
od miodu

Pòd samą danką leżącëch mdze
Tëli dôrënków, wiele nas je.

2. Òpòwiédz ò gòdowëch zwëkach òbchòdzonëch w twòji familji.
3. Co wiész ò gwiôzdkach i gwiôdzach?
4. Òpòwiédz ò gòdowëch i nowòrocznëch zwëkach na Kaszëbach.
5. Przeczëtôjta sztëkã z pòdzélã na role.
6. Òpiszta scenografiã òbrazëjącã sztëkã i wëzdrzatk aktorów, a tej òdegrôjta przedstôwk.
7. Ùložë žëczbë na Gòdë.

IV

ZNAJEMĚ MÔLE W CHĚCZACH I SZKÔLE

Dzelenié tekstu na zdania

Czegò sã naùczã:

- dzelëc tekst na zdania
- prôcowac twórczo

Žnija

Žnija na pùrgówkã jic chcała
leno swòje nózczì zabëła
na pùchòwim lesnym mechù
tej niepòceszonô
bëła zmùszonô
pùrgac sã na brzëchù

Stanisław Janke

1. Co czekawégò widzysz w ti wiérztcë?
2. Przepiszë dokôz i wstawi przestónkòwé znaczi.
Pamiãtôj ò wiôldzi lëtrze.
3. Pòwiédz, czemù žnija mùsza sã pùrgac na brzëchù.
4. Wëmëslë juwernã wiérztkã:
Czemù kùr mô grzebién,
gùlôcz – pôcorë, zebra – sztrépë,
kangùr torbã?
5. Zabawi sã w žnijã. Dodôj do cëgù słówów taczé, co sã zaczinô
na òstatną lëtrã slédnégò słowa,
np. zesziwk – knôp – pôlenkò – ôlówk – kòt – trus – smiot...
6. Wëjasni znaczenié słówów:
pùrgówka, pùrgac sã, pùrganié, pùrgawica.

Zapamiãtôj:

Pò pòlskù gòdómë na mchu,
a pò kaszëbskù – na mechù.

7. Jak sã robi pùrgówkã?

8. Zabawi sã w zwierzãta.

Pòkazë ruchã, a pòtemù zwãkã zwierzã do wëzgòdniãcò.

Czë wiész, że...

Źle żniji sã nie doskòcò abò na niã nie nadeptime, tej krziwdë nie zrobi. Pò ùkaszënim pùszczò zdobëcz i sënne sã za nią, wãszacë... jãzëkã. Czej jòd sparalizëje òfiarã, tej żnija jã likò. Żnija żëje 30 lat. Je pòd òchronã.

Sprôwdzómë rozmienié tekstu

– A. Labùda „Ùpartnota”

Czegò sã naùczã:

- rozmiôc tekst
- ùtrwalëc wskôzë pisënkù lëtrë y
- rozwiązewac test

Ùpartnota

Bëło to za nëch czasów, czej jesz Ôbramów Tóna dorôstôł kòniowi do ògóna. Tóna bëł dosc rãdim, le kãsk bówkòwatim knôpã. Tatk jegò, stôri Ôbram, ùrządził gò do gbùrka Pléwczzi za pasturka. Pléwka miôł swój mólëk w notészi malinczi wsë Gdini, dëcht przë drodze, co no jã dzys nazëwają Swiãtojańską. Jegò pòla sã cygnãlë jãz do samégò mòrzégò. Na tëch piôseczkach pòd Kamiennã Górá pòsywôł nasz Tóna stôrã, zmiartã knagã i czile òprzałëch òwieczk Pléwczzi. Knaga rëczywa reno i wieczór, bò bëła wiedno głòdnô. Mia długã serzchel, a òbie stronë kałduna przëbòczywałë stôrã riwã.

Pléwka bëł chłopã pòkrocznym, ale gbùrził nié wiele lepi jak nasz dzysëszzi gbùr z maturã. Miôł kãsk drëna, ale i bëlnégò gripsa do nowactwa. Czej jegò knadzëszcze nie chcało ti sëchi kòzëchnë pòd Kamiennã Górá żgrzëc, jachôł so do Pùcka i kùpił zeloné òkùlôrë. Wsadził je knadze na slëpie i rzekł:

– Terô le żgrzë!

Knaga pò prôwdze nôprzód żarła kòzëchnã, ale robiła sã corôz to ùmiar-cészô i le wiedno becza.

Gwësnégò dnia przëszedł do niégò stôri Ôbram:

– Czó le, cëz ta twôja knaga tak wiedno rëczy? Të ji wierã nie dajesz żgrzëc?

– Jô bë miôł taczi knadze dawac żgrzëc? Za co? Za tã ùpartnotã? Czej òna tak sã ùpiërała, tej jô téz. Kò jô doch nie jem lëchszi òd ti knadzi! Niech dô nôprzód mlëka jak jinszé karwë, tej jô ji dóm żgrzëc.

– Kò døj le klāpie dobri charnë, mòže sã pòprawi w mlékò.
 – Ù te diòbła! Jò so móm mòckò ùdbóné nie dac knadze rëchli žgrzëc, jaž dô mléka. Òbòczimë, chto z nas dlëži wëtrzimò: jò czë ta knaga?

Mùczë, mùczë jak ta rëba,
 Mdzë ùparti jak Kaszëba
 I so bierzë na òbarnã:
 – Dawòj mlëczka, dóm cë charnã!
 – Dawòj charnã, dóm cë mlëczka!
 Ò to dzys jesz jidze sprzëczka.
 Chcemë le so zazëc!

Aleksander Labùda

charna – trôwa, sano
drén – nadczidłosc, barch
grips – zdolnosc
kałdun – brzëch
klāpa – krowa
kòzëcha – kòzybród (rosc.)
mùczec – milczec
notészi – ówczesny
nowactwò – nowatorstwò
òbarna – òbrona
òprzati – wëlëniati
pòkrocny – pòstāpòwi
rādi – rôd, skòri

1. Wëszëkòj z tekstu wszëtczé wërazë z y. Ùložë z nima zdania i je zapiszë.

2. Dopiszë znaczenië rzeklënów:

doròstòł kòniowi do ògóna
 dwie stronë kałduna przëbòczewałë stòrą riwã
 gbùrził nié wiele lepi jak nasz dzysészi gbùr z matura

**3. Rozwiąż test. Za każdą dobrą odpowiedź dodaj, a za lechą
ujmi so jeden pùntk.**

1) Dzejało sã to:

- a) 100 lat temù w Gdini
- b) łoni we Gduńskù
- c) nie je wiedzec dze i czedë
- d) 1000 lat temù w Gdini

6) Pléwkòwe pòla bëłë:

- a) wiôldzé i piôszczëté
- b) môłé i piôszczëté
- c) wiôldzé i ùrodzajnë
- d) môłé i ùrodzajnë

2) Bòhaterama są:

- a) Tóna i stòri Ôbram
- b) le Tóna
- c) Tóna, stòri Ôbram i Pléwka
- d) Tóna, Pléwka i Swiãtojańskô

7) Knaga rëcza, bò bëła:

- a) rozwòlonô
- b) ùpartô
- c) głodnô
- d) najadłô

3) Tóna to skrót miona:

- a) Tadeùsz
- b) Timòteùsz
- c) Tekla
- d) Antoni

8) Pléwka sprawił knadze:

- a) nowòczesną lornetkã
- b) różewé òkùlôrë
- c) zeloné òkùlôrë
- d) złoti kùm

4) Tóna bëł:

- a) pòslëszny
- b) bówkòwati
- c) ùparti
- d) charłážny

9) Gbùr nie dół knadze żgrzéc, bò:

- a) bëła za tlëstô
- b) nie dôwa mléka
- c) wlôża w szkòdã
- d) sóm bëł biédny

5) Tóna bëł dlô Pléwczi:

- a) pasturkã
- b) gbùrã
- c) sënã
- d) córkã

10) Nastrój tekstu je:

- a) smiészny
- b) smùtny
- c) òdswiãtny
- d) hùmòristyczny

Twòrzenié słowarza – „Jiwer dzecka”

Naùczã sã:

- rozmiôc tekst ■ twòrzec słowôrz

Aleksander Labùda: Jiwer dzecka

Co dzén jô witajã szkòlową chëcz
 Z ksążkama pòd pòchą jak kòże zwëcz.
 Szkólny, czej pòcznie mie pëtac,
 Rechòwac, pisac i czëtac,
 Wszëtkò jô mògã, le gadac
 I z dziejów pòlsczych òpòwiadac
 Drągò, a czemù? Jô nie wiém.
 Le co mie dzywno – jô pòwiém:
 Szkólny nóm wszëtkò rozpòwiôdò,
 Le mòwë naj' nie wëklôdò –
 Gwës nie je ze zemi naszi,
 Co òn tak dzëwò pòlaszi.
 Co dzén jô witajã szkòlową chëcz,
 Nié naszëznë ùczą – stôrò to zwëcz.

- Wierzta pòwsta na zòczątkù XX wiekù, czej kaszëbsczé dzeccë doma gòdałë pò kaszëbskù, a w szkòle nôprzód pò miemieckù, pózni pò pòlskù. Rzecze:**
 – Ò co sã jiscëło dzeckò z wierztë? – Co zmieniło sã òd négò czasu?
- Do słów z tekstu dobierzë jich znaczeni. Tam, dze je to mùszëbné, zmieni fòrmã. Pòtemù ùłożë wszëtkò wedle alfabëtu.**

– jiscënk, kłòpòt	– cãżkò, grãdo
– bùdink	– wierã, bòdòj, mést
– zwëk, òbëczòj	– dzywno
– ten, chto ùczy w szkòle	– gadac pò pòlskù
– liczec	– domòczna, swòjizna

W szkòle

Czegò sã naùczã:

- słówów związónëch ze szkòłą
- reklamòwac

1. Dospòrzãdzë zdania słowama: szkólny, szkólnô, ùczeń, ùczenka.

Ten, chto chòdzy do szkòlë, zwië sã abò

Wszëstczich ùczeniów ùczy abò

2. Namaluj rubzak i wpiszë do niego pòzwë rzeczów brëkòwónëch do ùczbë.

3. Wëmieni przedmiotë, jaczych sã ùczisz w szkòle. Chtëren z nich lubisz nòbarzi i czemù?

4. Pòwiédz, czemù wòrt je sã ùczëc.

5. Przedstawi, jak nòlepi pòtrafisz, swòjã szkòlã.

6. Przeczëtòj.

Adam jidze do

Na plecach mò rubzak, a w nim

i zeszitë.

Ania je ju w

Òna sedzy w

Mò ju wëjãtë

i

W klase je ju

Òn bǎdze ùczil

kaszëbsczégò jǎzëka.

7. Czë wiész, co to bëła òslô łôwka?

8. Pòdsztrichni wërazë, co nie pasëją do zdania.

Adam przëniósł do szkòłë: linijkǎ, gùmkǎ, kòłôcz, łôwkǎ,

sëkniǎ, zesziłë, tòblëcǎ, widelcǎ, pòwrózk, rubzak.

W klase je: krëda, łózkò, gròpk, szkólny, kòt, łôwka, stółk, stark, auto.

Szkólny mò: nos, serzchel, rǎce, pòtë, òczë, wǎsë, głowǎ,

ùszë, bótë, tępǎ.

A. Nôdzel „W szkòle” – wskôzë wëmòwë i pisënkù „sz” i „cz”

Czegò sã naùczã:

- wierzta na pamiãc ■ òpòwiadc ■ pisac sz i cz

W szkòle

Jidze, jidze môłi knôp
Dzys do szkòłë pierszi rôz.
– Co tam mdze?
– Jak tam je?
– Czë tam dobrze,
– Czë tam zle?
– Czë tam mają grëbi szlig? –
Pitô òn sã wszëtczich wcyg.

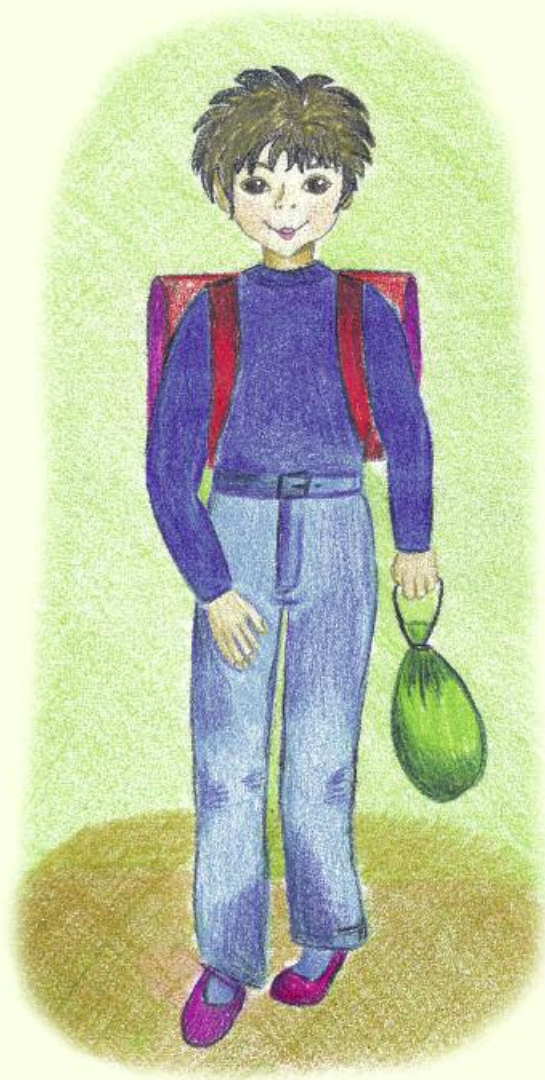
Rzekła jegò nënka tej:
– Nie jiscë sã synkù, nié.
– Biéj do szkòłë, chùtkò biéj.
– Nie mdze tobie w szkòle lëchò,
– Żle mdzesz szkólnëch wiedno slëchòł.

Chòdzył òn tam òsmë lat.
– Szkòda, że stąd òdén czas –
Jiscył sã tej wiòldzi knôp,
Czej tam szedł òstatny rôz.

Alojzy Nôdzel

nënka – mëma

szlig – rózga

1. Òdpòwiédz na pitania:

- Ò kògùm je gòdka we wiérzce?
- Dze szedł knôp?
- Co òn òdczuwôł, czej szedł do szkòlë: a) pierszi rôz; b) slédny rôz?

2. Przëbaczë so swój pierszi dzén w szkòle.

- a) Jak të sã czuł/czëła?
- b) Ò czym jes mësłôł/mësła?

**3. Wiele lat mô knôp na pòczatkù, a wiele na kùńcu ùczbë?
Pòzwi gò jinaczi (bëniel, knôpiczk).**

môli knôp –

wiôldzi knôp –

**4. Spróbùj òpòwiedzec, jak szło knôpu w szkòle
przez nëch òsmë lat.**

**5. Wëpiszë z wiérztë wszëtczé słowa z sz i cz. Przeczëtôj je.
Ùložë wskôzã pisënkù.**

6. Diktando:

Ania jidze do szkòlë pierszi rôz.
Mô strach szkólnëch.
Mësli, że mają grëbi szlig.

Twòrzenié scenczi z žécô na spòdlim wiérztë „Plama”

Czegò sã naùczã:

- przedstawiac zwiér tekstu ruchã, gestã, mimikã
- ùtożsamiac sã z lëteracczima bòhaterama
- twòrzëc scenkã z žécô

Plama

Jank na bùksach zrobił plamã,
Płacze i przeprôszô mëmã.
– Nie gòrzã sã, Jankù, na ce,
Ariel spierze czôrné place.
Leno strzeż sã wiedno, synkù,
Plamë, co je w złim ùczinkù.
Tim mie mòżesz mòckò zjiscëc.
Takô plama nie chce pùscëc.

Jaromira Labùdda

1. Naùczë sã piákno czëtac wiérztkã.

2. Co mëslisz ò Jankù?

Czë przëtrafiło cë sã cos pòdobnégò?

Co jes tej zrobił/zrobia?

3. Ùłożë tekst, jaczi móglbë wëpòwiedzec knòp.

.....

.....

.....

4. Spróbùj zrobic przedstòwk całégò zdarzeniô z wiérztë.

5. Rozrzeszë krzëżówczë, a dowiész sã, jaczé mògą bëc ôrtë plamów.

Trëjący grzib

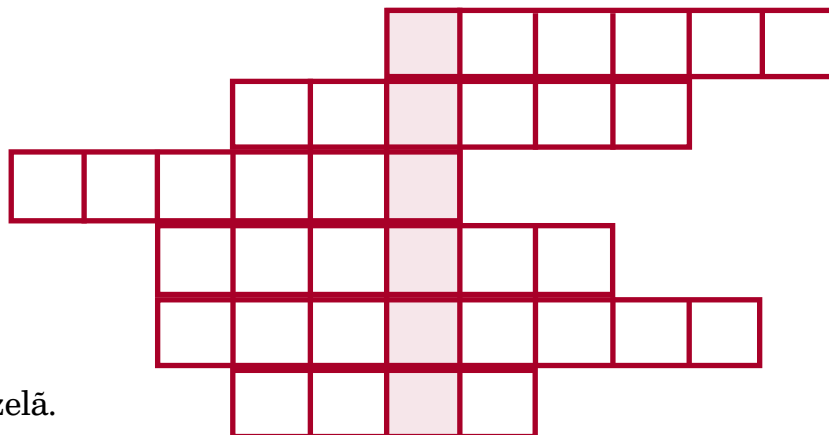
Szafka na ksążczë.

Do zapinaniô ruchnów.

Skôcze pò łące.

Przódë – do noszeniô
wãbórków z wòdą.

Mëma gò piecze na niedzielã.

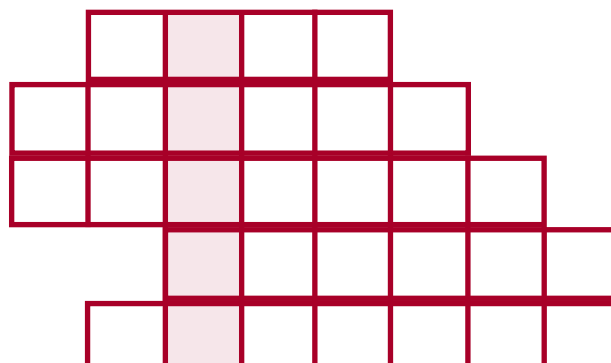
Robi w pòlu

Na dzéwczëcëch copach.

Cos z brzadu.

Zdobizna chłopsczi kòszëłë.

Wiszą w òknie.

Przedstôwiómë scenkã ò szkòle – R. Skwiercz „Bùksë”

Czegò sã nauczã:

■ òpòwiadac ■ òdgrëwac scenkã ■ gadac i pisac sz i cz

Bùksë

Jank nie przëlôzl do szkòlë dwa dni. Trzecégò dnia szkólnô so gò pitô:

– Czemùż të, Jankù, w szkòle nie bël?

– Kò nënka mie wëpra bùksë, a òne nie wëschlë – gòdô Jank.

– Në jo – rzecze szkólnô – to bël jeden dzén. A drëdzi?

– Drëdzégò dnia jô bël prawie w szkòle. Dochôdôl jem do plotë, wezdrzôl na pòdwòrzë, te szkólny bùksë sã na linie sësziłë, tak jô sã nawrócył, a szedł dodóm.

Róman Skwiercz

1. Jaczé jinszé dokazë przëbôcziwô jãzëk negò wica?

Wëszëkôj tekstë przeczëtóné wczasni.

2. Na spòdlim wczasniészëch tekstów przëbaczë,

jakô je nôwôzniészô znanka bëlacczégò dialektu?

3. Òpòwiédz swòjima słowama nen wic.

4. Spróbùj przedstawić scenkã.

5. Òbjasni wëmòwã a pisënk zwãków sz i cz

i dospòrzãdzë: ś – sz ć – cz

kò□, më□, re□ta, □laga, □lig, □lips,

□lora, □nëpa, □orm, □piek, ta□a

be□ka, cë□er, chë□, □as, □ekac,

gra□ac, kù□er, skò□k, to□k, w□as, za□ac

de□□, pi□□ówka, pie□□k, □□escé

Szkòłowô ùczba – wëmòwa i pisënk ù

Czegò sã naùczã:

- piãkno czëtac
- gadac i pisac ù na zôczątkù wërazów
- bògacëc słowiznã

Jakùb i Kùba

W szkòle bël Jakùb, bël téż i Kùba –
razã to Kùbów bëło jaż dwùch!

Jeden wësoczi, a drëdżi nisczi,
taczì, że brzëch swòj przed sobã niósł.

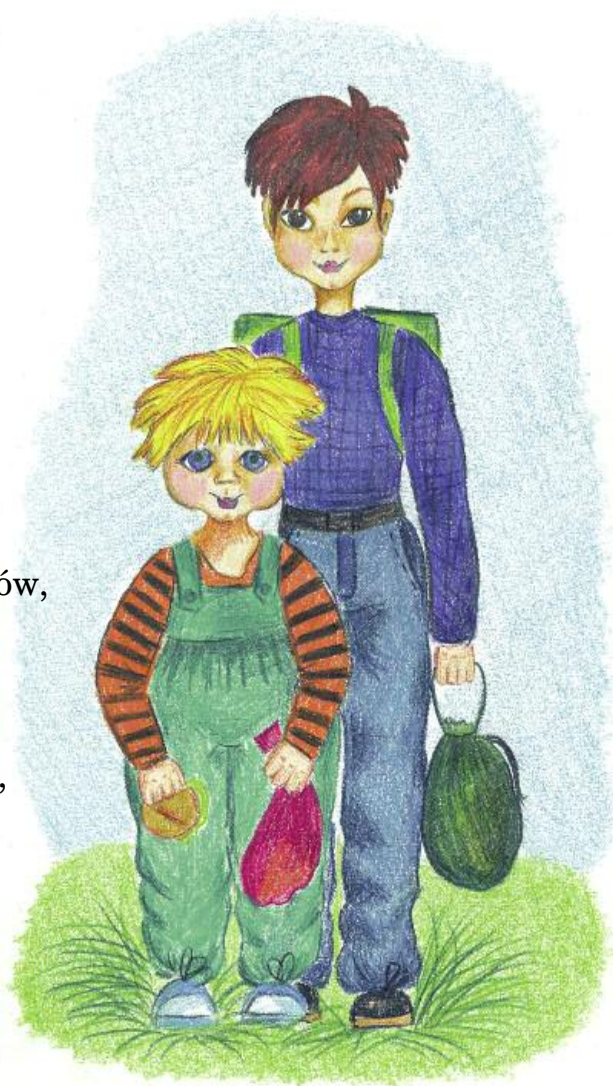
Sedzelë òbaj w ti sami ławie,
jeden i drëdżi ksążk grëpã miół,
ale cëż z tegò: jak Jakùb ùczëc,

Kùba pò krzòkach latac wciąg chcòł.
Na lekcjach Jakùb słëchòł jak zajac,
nastòwiół ùszë, bë wszëstkò czëc,
a Kùba nożã pòd lówką dlëbòł,
bëlebë lekcje nòrëchli zbëc.

Nieròz do szkòlë nie przëniósł ksążków,
a za to chleba miół torbë pól! –
jòdl w kòzdi przerwie, dzecë gòdałë:
„Kùba przëgrizò w kółkò jak wól!”

Czãsto nasz Kùba, zamiast bëc w szkòle,
pò lese łazył i jòjka bròł,
a jak mù słuńce grzało nad głowã,
legnął na łacë i smaczno spòł.

To jednak bëło przë tim nògòrszë,
że Kùba jednã lówkã wciąg gniółł –
trzecy rok sedzòł ju w trzecy klasë,
a Jakùb wërwòł sã dalek w przòdk.

Pilno sã Jakùb ùczył przez lata,
 jaż do gimnazjum dostôł sã wnet,
 z Kùbë sã nierôz wësmiôł chtos szczerze,
 we wsë gò zwelë: „Nasz Kùba – cep!”
 Jakbë chtos z waji miôł czedës w żëcym
 jak Kùba z ùczbą sã w szkòle gniesc,
 pòwiém le tëli: Dlô bùmelandów
 nie bądze w żëcym pózni co jesc.

Jan Piepka

1. Przeczëtôj dokôz z pòdzélã na role.
2. Jaczi bël Jakùb, a jaczi Kùba? Dospòrzãdzë zestôwk.

Jakùb	Kùba

3. Namaluj bòhaterów wiérztë i òbmëslë pòdpisë do malënków.
4. Chtëren z knôpów bë mógł bëc twòjim drëchã? Czemù?
5. Przëszëkùj òpòwiôdanié na temat: Jakùb i Kùba pò dwadzesce latach.
6. Wëszëkôj z wiérztë trzë wërazë z ù na pòczãtkù słowa. Pòdôj jinszé przëkładë. Ùložë wskôzã pisënkù.

Skądka sã wzãła kréda

Czegò sã nauczã:

- czëtac z rozmienim ■ òpòwiadac na spòdlim tekstu

1. Przeczëtôj ùwôžno tekst pò cëchù.

W mòrzu żëją rozmajité jistwë, jedne wiôldzé, jinszé môle. Tëch òstatnëch je wiele wiący. Westrzód nich sã smôrcze tak malinczé jak lëpk òd szpilczì, a nawetka mniészé. Czej leno w nëch stwòrzónkach ùstòwò żécé, jich skòrëpczi òpòdają na grun্ট mòrza. Òpòdò jich wiele, baro wiele. Mùzdzą sã, sztãpią, miészają jedne z drëdzima i twòrzi sã szëchta – szëchta tegò, co zwiemë kréda.

Le skądka sã wzãła na kréda,
czej na lądze ni ma mòrza?
Terò ni ma, ale przòdë bëło.
To bëło baro dównò temù,
a źle chcesz wiedzec wiele
miliónów lat, zazdrzë do
encyklopedii. Mòrze bëło
i zdżinãło, le szëchtë krédë
òstalë, a lëdze mają z nich terò
pòżëtk. A jaczi? Pòwiédzta sami.

grunٹ – spòdk, dno

smôrcz – żëwiqtkò, co mieszkò w mùszlë

szëchta – cos ùłożonégò jedno na drëdzim, np. spódnò abò wiérzchnò szëchta

2. Dokùnczë zdanié i rozwiń swòjã wëpòwiesc.

Kréda pòchòdò z krómù, a pò richtoscë ...

3. Òdpòwiédz na pitanié z tematu lekcji.

4. Òdpòwiédz na pitanié z tekstu.

5. Przeczëtôj piákno całi tekst.

Kaszëbsczé wierzenié

– A. Nôdzel „Szadi Władi”

Czegò sã naùczã:

- kaszëbskich słownëch zdrëszeniów
- gadac i pisac sz i cz
- wiérztë na pamiãc

Szadi Władi

Bél so Władi,
Baro szadi,
Szadi jak jéz.
Tak chòdzył doma,
Do szkòłë téż.
Napòminôł gò brat,
Napòminôł gò stark:
„Ùczesz sã, Władi,
Nie chòdzë szadi”.
A Władi na to:
„Mie tak dobrze je, starkù”.
Jaz szãtopiérz w klësze
sã wplótł,
Tej Władi ùczosac sã mógl.

Alojzy Nôdzel

1. Jaką felã miôł knôp?

2. Wëbierzë nôtrafniészé pòrównanié:

szadi jak bòcónié gniôzdo
szadi jak sowa
szadi jak jéz

szadi jak kòsz
szadi jak kròsniôk
szadi jak kòpica sana
szadi jak pies

3. Co sprawiało, że Władi zaczął sã czosac?

4. Pòwiédz, jak tã sã czeszesz:

na stegnã (drózkã), na bòk, do górë, w copë, w kitczy, w ògónk, w czëp

5. Jaczé zwierzã mô grzebién?

6. „Czosac kògòs bez grzebienia” znaczy tëli, co kòmùs włòc.

A co òznôczô grzebién w zdanim: *Dzys na jezorze są grzebienie?*

7. Wëszëkôj z wiérztë słowa z sz i cz, i ùłożë z nima związci wërazowé.

8. Naùczë sã wiérztë na pamiãc.

9. Dowiédz sã, jak sã graje na grzebieniu.

Stara ò czëstosc jãzëka – J. Piepka „Sarcëstô nôùka”

Czegò sã naùczã:

- czëtac ■ òpòwiadac
- zastãpiac cëzé słowa swójszima

Sarcëstô nôùka

Józk Kònolów, knòp pòstawny,
Co z robòtã gniótl le wcyg sã,
Żebë lëdzóm rôz dokazac,
Do gimnazjum kùpil ksążkã...

W szkòle co rok mądrosc zbiérôł,
Chcôł, bë baro bëł ùczonym,
Ale we wsë wnet zmerkelë,
Że mô rozëm przewrócony...

Òjc sã dzëwił, matka zdrzała:
„Co sã z sënã w szkòle dzeje?!
Tec òn corôz dzywni gôdô!”
Głowã kręcã nad nim dwòje.

I pò prôwdze – Józk mądrala
W òkrąg smiészne słowa sëpie;
Zamiast rzec, że òjc rozmyszlô,
Gôdô: Tata cos „kòncepie”.

Znôwù sostrze, co sã smiała
Rôz z ti gôdczi zdëwaczony,
Rzekł pòwôżno, że jesz ni mô
Rozëm „ùselekcjoniony”.

Kón sã zwie ù negò „pegôz”,
Gãs mô szëjã „perspekticznã”,
Òdżin mô bëc „rozplãtanim”
Smiésznych „związków wãgla z wiszniã”.

Nawet w spikù – dzywno chrapie,
Jakbë pòłknał jaczés cëda;
A czej môłi brat gò spitôł:
Jak to robisz?! – Nie chcôł wëdac...

Z łba mù wëszlë prosté słowa –
Za nic jich nie pòwié w swiece!
Czej mô wërzec: pies czë widlë –
Długò mësłë w głowie gniece:

„Trudno, ùczba je tak drągô,
Że mie przinǳe resztã zabëc –
Prosté słowa szkòdzëc mògą
Przë zdôwanim „prim-egzamë”.

Ferie lecą, Józł wciąg chòdzy
Nibë pächôrz wëdmùchóny –
A przez złósnëch knôpów we wsë
Je „profesór” ju nazwóny...

Jaz rôz wëszedł Józł na łączi –
(Òjc tam skłôdôł sano prawie),
Na pòlkòskù, zãbã w górã,
Leżã prosté, chłopsczé grable...

Józł pòmału pòdszedł blëzi
Z gãbã mądrã jak ù sowë;
„Jak to zwie sã?” – rzekł do tatka
I na gòzdzach òpiarł nogã...

Mòże bëlë długò czekôł –
Òjc ju grëpã zwałił drëgã,
Słunce mòcno z górë grzało,
Chłodno bëło le nad strëgã –

W kùncu Józł ju rozgòrzony,
Że tatk jemù czekac dówô,
Zaczął mscëc sã na grablëszczach –
Corôz mòcni nogã stôwiô...

Narôz drzewò drëdzim kùncã
Trzasło w łep gò! – Ala diable!
I Józł chùtkò jãzëk nalôzł,
Bò rzekł: „Zdrzëta, taczë grable?!”

Jan Piepka

1. Przeczëtôjta razã i òsóbno wiérztã.

2. Òpòwiédz ò bòhaterze:

- jaczi bël?
- czemù stół sã taczim knôpem?
- jak to sã stało, że zmądrzół?

3. Wëszëkôj w wiérzce cëzé słowa i zastãp je kaszëbsczima.

4. Zastãp kaszëbsczima słowama:

dziadek, kuzyn, piwnica, schody, kałuża, burza, galareta, portfel, agrest, pieniądz, lalka, kij, koperek, wiosna, sufit, porzeczka, pociąg, rzodkiewka, szczypiorek.

W kòzdim jãzëkù sã słowa przejëtã z jinszych mòwów. W kaszëbsczim stało sã tak przedë wszëtczim przez historicznë wëdarzenia (wòjnë, zabòrë), a téż przez rézë i kòntaktë z jinyma nôrodama (hańdel). Niechtërne słowa tak sã ùpòdobniłë do naszëch abò tak ju sã zakòrzenionë w jãzëkù, że nie zdówómë so sprawë z jich pòchòdzeniô. W kaszëbsczim jãzëkù nôwiãcy je słówów pòlsczych i niemiecczych. Kòzdi człowiek mô òbòwiazk dbac ò czëstosc swòjégò jãzëka. Żle je mòżno, trzeba zastãpiac cëzé słowa swójsczima.

Héwò niechtërnë cëzé słowa w pòlsczim jãzëkù:

j. niemiecczi	futro, smak, zegar
j. ruszczi	hulaka, nabór, polarnik, sputnik
j. czesczi	serce, spolegliwy, wesele, władza
j. anielszczi	dżem, klub, lider, rower
j. frańcësczi	batalion, dama, fryzjer, gorset
j. włoszczi	bandyta, kalafior, tort, tulipan
j. łacyńsczi	kryształ, okazja, profesor, tron, wiwat
j. turecczi, j. arabsczi, j. perszczi	arkan, atlas, bisior, jasyr

Òpis, òpòwiôdanié i dialog

Czegò sã naùczã:

- rozpoznawac òpis, òpòwiôdanié i dialog
- prôcowac z tekstã
- stosowac wiédzã w praktice

Trzeji nieznanjemny

Szedł so chłop drogã i spòtkôł trzech nieznanjemnych lédzy. Pierszi wëdzrôł jak strëch. Miôł tak pòdzarti płôszcz, że jedna dura sã drëdzi chwitała. Drëdzi miôł grëbi, biôli kòzëch, baraniã mùcã i wiôldzé rãkawice. Trzeci miôł zloti wãps, co tak sã swięcił jak samò słuńce.

– Szczãsc Bòze! – pòzdrowił chłop tëch dziwacznych panów i chcôł jic dali w swòjã stronã.

– Pòczekôj le kãsk! – zawòlelë ti panowie. – Rzeczë nóm, kòmu òd nas të bë chcôł ùklón òddac.

– Temù, chtëren je z was nômòcniëszci – òdpòwiedzôł chłop.

Tedë pòczãlë sã klócëc, chtëren z nich bëł nômòcniëszci, ale ni mòglë sã zgòdzëc. Tej chłop przëdzrôł sã jima jesz rôz i òsãdzył, że nôwiãcy mòcë mò ten w pòdzartim płôszczu.

– Czemùz të jegò wëbrôł? – zawrzeszczelë ti dwaji.

– Bò òn ni mò nick do straceniô. A ten człowiek je nômòcniëszci, chtëren nômni pòtrzebùje. Temù jô òddóm nôwëzsã czesc.

Tej sã tëch dwùch baro rozgòrzëło i pòczãlë sã chłopu òdgrãzac. Ten swięcący rzekł:

– Të pòzałujesz, że të mie ùklonu nie òddôł. Jô jem słuńce. Terô bãdã cã latã za to prãzëc, że jaż pòt z ciebie czipiôł bãdze.

A ten drėdzi, w nym grėbim kòzėchù rzekł:

– Jò jem srodzi mróz, a czej zėma przindze, to jò cė dokùczac bādā, jaz w tobie mdā gnôtė trzeszczec.

Ju sā zaczął chłop òd strachù baro jiscėc, czej sā òdezwoł nen strėch w ùbòdzė ruchna òblekli:

– Nie lākòj sā, chłopie – prawi mù łagòdno. – Jò jem wiater, jò bādā ce strzėgl przed tėma panama. Czej słuńce mdze za baro skwarzėło, to jò cė chłodu przėniesā. A jak mróz za òstro swòje klė pòkòze, to jò wszėtczė durė mòjėgò płòszczu zasztepùjā, że bādze dėcht cėchùtkò, a mróz cė nic nie zrobi.

Chłop szedł dali. Wiater dotrzymòł słowa. Czej słuńce zanadto piecze, tej òn chłód przėnòszò, a jak òstri mróz przindze, tej òn sā nie rėszò, je dėcht cėchùtenkò i mróz zarò łagòdzy.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zakłėta stegna”

apartny – jinszi, òsoblėwi

chłód – zyb, znób

jiscėc sā – kłòpòtac sā, martwic sā

mùca – czòpka

płòszcz – mańtel

tcza – czesc

wāps – marinarka (òdzėwk)

1. Chto sā skrił pòd pòstacjā:

- chłopa w pòdzartim mańtlu;
- chłopa w kòzėchù, barani czòpce i w rākawicach;
- chłopa w złotim wāpsu?

2. Kòmù bòhatéra òddòł tczā?

Przczėtòj jesz róz ne słowa, chtėrne nas czegòs ùczā.

3. Wėszėkòj z pòwiòstczi wėjimk:

- a) òpisu (jak wėzdrzelė nieznajemny);
- b) òpòwiòdaniò (co sā dzejało);
- c) dialogù (co chtos gòdòł).

4. Òpiszė wėzdrzatk jaczis rzeczė.

5. Òpòwiėdz, co wczora jes robił/robia.

6. Przėbaczė so gòdkā midzė tobā i drėchā/drėchnā na przerwie. Pòwtòrzė jā.

Pòuczenié we wiérzce J. Szutenberga „Na zgniłotã”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac ò domôcëch robòtach ■ nowi słowiznë
- ùsadzac mëslã z dokazu

Na zgniłotã

Mëmka mie gòda: „Knôpie kòchany,
mùszisz cos robic, skùńcz z dłudżim spanim!
Chto bë to widzôł, tak dłudżé spanié
i taczé dłudżé wëlegiwanié.
Kònióm dac pic, a swinióm żréć,
nie bãdziesz robił, nie mdziesz miôł nic”.
Jô tak pòmëslôł, nie czekôł wiele,
chùtkò sã zerwôł ze swi pòscelë.
Wcãgnął flot bùksë i dłudżé skòrznie –
bò jô so mëslôł: jeszcze mie werżnie.
Taczì jô dostôł mòji mëmczi strach,
béłbëm wëskòczył nôмили na dach,
ale sã scãgnął, tam prosto, w szopie
i kòżdi knadze cësnał pò snopie,
òpòjił kònie, swinióm dôł żréć,
a mëmka wicy nie rzekła mie nic.

Jan Szutenberg

flot – chùtkò

1. Dospòrzãdzë tekst słowama: zgniłota, zgniłi, zgnilus, zgniło, zazgnilony.

To béł jistny od knôpa.

Biwôł tak, że w kùńcu stôł sã czësto

..... bëło mù nawet wstac z wërów. Jo, jo, nie szpòrtëje!

2. Jaczé òbòwiazczy miôł knôp z wiérztë?

3. Òpòwiédz ò swòji domôcy robòce.

4. Wëszëkôj we wiérzce pòuczenié.

5. Z pòdónëch pôrow słowów wëbierzë to, chtërno cë sã barzi widzy:

krowa – knaga	wërë – łózkò
slépia – òczë	žréc – jesc
włosë – klatë	gãba – flaba
paja – rãka	noga – szpéra

6. Ùložë zdania ze słowama:

ji	i	je	jé	ce	cë
jô	je	so	sã	bél	bëła

Bòhatéra wiérztë A. Nôgla „Macków Jónk”

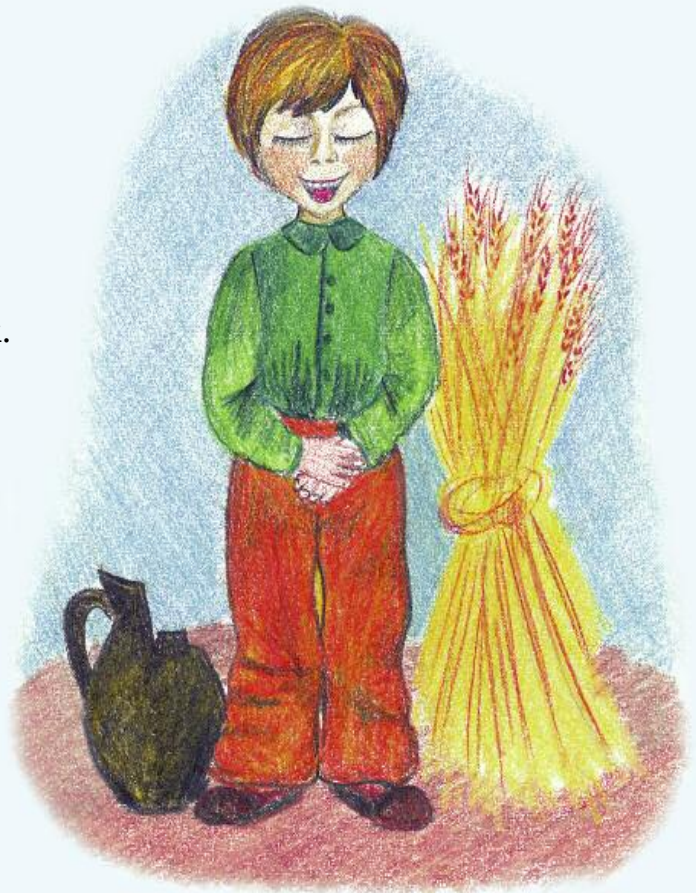
Czegò sã naùczã:

- nowi słowiznë
- dobierac grzecznoscowé zwrotë
- òceniwac sprawòwanié sã

Macków Jónk

Mieszkòł w Łebnie Macków Jónk,
Smiòł sã głosno, czej stłukł zbónk.
Z mëmczi zaczął sã wëszczerczac,
Czej rôz przëpòła wieczerczã.
Smiòł sã z Józka, że kùlawi,
Chòc sòm nosył bót kòszlawi.
Wszãdze wtikòł òn swój nos,
Na zéńdzeniach chcòł miec głos.
Czej miòł zëto dodóm wòzëc,
Zaczął òjcu pisać grozëc.
W żniwa z gòrzu pògrizł snop,
Taczi to bël z Jónka knòp.

Alojzy Nòdzel

pisc – piãsc

wëszczerczac sã – wësmiewac sã

zéńdzenié – zebranié

1. Jaczi bël Jónk? Dobierzë jak nôwiãcy pasownëch słowów.

2. Co robił Jónk, czej:

- a) stłukł zbónk?
- b) jegò mëma przëpòła wieczerczã?
- c) miòł zwòżac dodóm zëto?

Co tē bē zrobił/zrobia w taczich przëtrôfkach?

Wëpòmòżë so słowama:

przeprôszajã, nick nie szkòdzy, proszã

3. Kaszëbi gòdają dwòjakò:

pisc – piãsc

wicy – wiãcy

pińc – piãc

Dospòrzãdzë w zesziwkach na dwòjacji ôrt:

Kòl jedny rãczy kòżdi mô palców.

Nie wlażôj mie pòd, bò bãdziesz biédny.

Të môsz szczescégò jak rozëmù.

V CHCEMĚ SĀ BAWIC I PÒWIÔSTCZI PRAWIC

Twòrzenié kòmiksu – „Dobroc nadgradzonô”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- przesztòlcac tekst
- gadac i pisac ò pò spółzwákach

Dobroc nadgradzonô

Żił so rôz młodi wãdrowczik, chtëren rozmiôł, co wszëtczé zwierzãta gòdałë. Czej tak chòdzył pò swiece, trafił jednégo dnia na lesny smùg, na chtërnym òn ùzdrzòł wiòldzé mrowiskò. Widząc chłopã jidącégò w nã stronã, mrówczy król zawrzeszczòł:

– Zarò tu przinǳe jaczis lumper, a wiele òd nas pòdepce. Mòji lëdze, krëjta sã chùtkò, gdzie le chto mòze!

Ale wãdrowczik szedł baro òstróžno kòł tegò mrowiska, że òn nie pòdep-tòł zòdnã mrówkã, a czej ju sã òddalił, tej ten mrówczy król włòzł na sòm wiërzch kòpca, a zawòłòł w jegò stronã:

– Më cë, chłopie, nigdë nie zabãdzemë twòji dobrocë!

Terò òn szedł dali, jaż trafił do wiòldzégò mòrza. Wãdrowczik sã zatrzi-mòł na samim sztrãdze i chcòł sã wëkãpac, czej naròz ùzdrzòł na brzegù wërzuconą przez mòrszczë dënëdzi rëbã. Ta wrzeszcza do se:

– Żebë jò tak mògła zòs nazòd przinć w mòrze, tej bëm bëła ùretowónò.

Òn rozmiòł wszëtkò, tej téz chùtkò pòdbiëgł, ùwòzno chwëcył rëbã za ògón i wrzucił jã w mòrze nazòd. Tej ta rëba nôprzòd zdżinãła w wòdze, ale wnet òn jã zòs ùzdrzòł na dënëdze i ùczuł, jak rzekła w jegò stronã:

– Jò cë tegò nigdë nie zabãdã, mój dobri wãdrowczikù!

Pòtem szedł zòs dali, a nie bëło ju òd mòrza baro dalek do wiòldzégò gardu, dze téz òn rôd bë trafił. Òb drogã òn sã jesz zatrzymòł na sztót pòd stòrim drzewã, na chtërnym ptòchë miałë swòje gniòzdo. Ju chcòł so sadnãc na trówã, czej ùzdrzòł w ni sëtme malinczych ptòszków, chtërne z nógò gniòzda wëpadłë.

– Żebë tak so chtos ùlitowòł i nas w to gniòzdo nazòd wsadzył! – wrzeszczałë pizglãta.

Wãdrowczik zarò wszëtczé ptòchë pòzbiéròł z zemi i wetkł je do jich gniòzdka midzë wietwiama wësok na drzewie.

– Më cë, dobri człowiekù, nigdë nie zabądzemë twòji wiôldzi dobrocë!
– rzekłë wszëtczé ptôchë, czej òn ju òdchòdzył do miasta.

W królewsczim gardze òn sã dowiedzòł, że królewionka chca taczégò dzërszczégò knôpa za chłopa miec, chtëren bë pòtrafił ji trzë prosbë wëpełnic. Dzëwczã bëło baro snôzé, tej téż wãdrowczik wnet na zómk sã zgłosył i stanął westrzód wszëtczych jinszych kawalerów. Bëlë tam ricenszi sënowie, barónowie, ksążãta i kùpcowie, szlachcëce i knôpi z miasta, a wszëtcë chcelë sã z nã królewską córkã òżenic.

Ta pòprowadzëła jich w ògród, kòzdémù na trówã wësëpa miech makù z pòpiołã pòmieszónégò i rzekła:

– Do witra chcã widzec pò dwie grëpë. Na jedny mô bëc mak, a na drëdżi pòpioł.

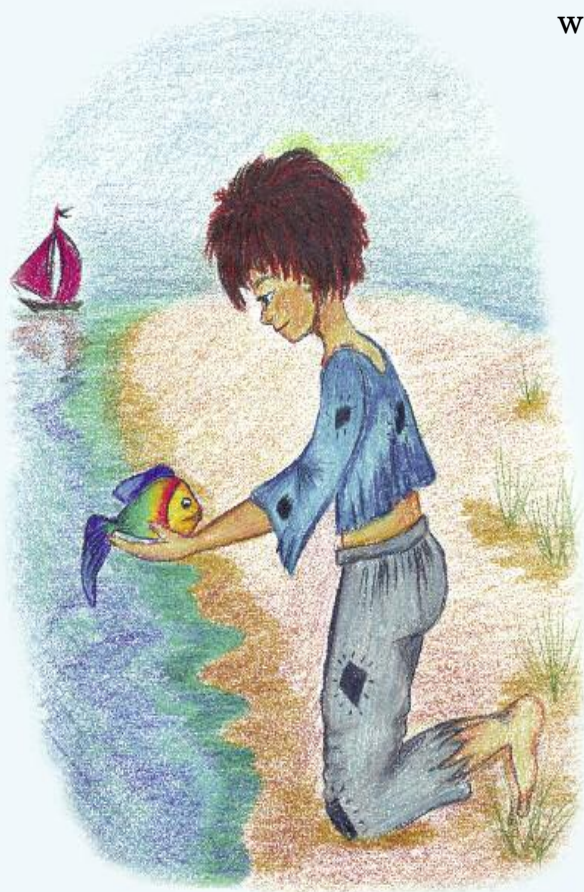
Wszëtcë sã zarò do robòtë wżalë, le nasz wãdrowczik, chtëren ni mógł tëlì malincich zòrnków nalezc i òbrac, widzòł, że sòm so radë nie dò. Òd raza kòl niego zaròjiło sã òd malincich mrówk. To przëszedł z nima jich król z lesnégò mrowiska wãdrowczikòwi do pòmòcë. Tësãce makówëch zòrnisk wãdrowało terò w òka mërgnienim na jednã grëpã, a pò drëdżi stronie rosła góra pòpiołu i czej dzëń sã kùnczył, le òn jeden ze wszëtczych kawalerów mógł so ceszëc gòtówã robòtã.

Drëdżégò dnia królewskò córka szła do niego w ògród i widza, że ji żëczba bëła spëlnionò.

– Të jeden zrobił to, co wszëtcë jinszi nie pòtrafilë, wiele òd nich ju terò nic nie widzy, tak jima òczë òd robòtë bòłã. Ale czej mie chcesz, mùszisz jësz dwie mòje prosbë wëpełnic. Wzeròj, jò wrzucòm mój złoti piestrzén w mòrsczé wałë, halòj gò ze dna do witra rena, a czej to mdziesz pòtrafił, tej ju òstónie le jedna próba do spëlnieniò.

Wãdrowczik skòkł zarò w mòrze. Baro długò kaczkòwòł w wòdze, ale piestrzén ùpòdł tak głãbòk, że nalezc gò nijak ni mógł. Tej przëplënała ta rëba, chtërnã òn w mòrze rzucił, mia ten klejnot w pëszzkù i mù gò dała.

Reno, czej òn ti córce królewsczi ji piestrzén złoti przëniòsł, òna sã dzëwòwała jësz barzi i rzekła na òstatk:

– Terô môsz nalezc nã jablónkã, chtërna złoti brzôd rodzy. Czej do witra przîndzesz ze złotim jabkã w gróscë, tej më so mòzemë zenic.

Wiele òn ju chòdzył pò swiece w swòjim żëcym, le jesz nigdë taczégò drzewa nie widzôł i nie czuł, gdzieżbë òno mògło rasc. Zajiszył sã baro, że téż négò òstatnégò żëczeniô spełnic nie mdze mógl. Ale ò jegò kłòpòce dowiedzałë sã ptòchë, chtërnym òn pizglãta ùretôł, czej pòd drzewã sedzôł. Wnet téż òne mù òdnalazłë czarodzejszczé drzewò, ùrwałë złoté jabkò i przëniosłë mù spiéwającë.

Taczim to spòsobã wãdrowczik wëpełnił wszëtczé prosbë królewionczì, òzenił sã z nią, a czej òstôł królã, rządzył baro długò i mądro. I nie bëło królestwa na swiece, w chtërnym bë wszëtczé zwierzãta miałë tak dobrze, jak kòl niegò.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklëta stegna”

<i>brzôd – jabłka, krëszczy, sliwczì...</i>	<i>snôżi – piãkny</i>
<i>dënëga – wała, fala</i>	<i>sztrąd – brzég</i>
<i>dzërzczy – drist, òdwôżny</i>	<i>wãdrowczik – wanożnik</i>
<i>lumper – wanożnik, wãdrowczik</i>	<i>wietew – gałqz</i>
<i>smùg – pòlana</i>	

1. **Pòrównôj pòwiôstkã z pòlsczim dokazã „Szewczyk Dratewka”.**
2. **Űłóżë plan pòwiôstczì.**
3. **Na spòdlim planu namaluj òbrôzkòwã historijkã abò kòmiks.**
4. **Òpòwiédz pòwiôstkã na spòdlim swòjégò dokazu.**
5. **Pòdzelta sã na karna i nalézta w pòwiôstce wërazë z lëtrã ò pò spòłzwákach. Òdczëtôjta ne słowa i przëbòczta wskôzã pisënkù.**

Kaszëbskò fleksja (òdmiana deklinacyjnô i kòniugacyjnô) wërózniwô sã bòkadoscã fòrmów, co wënikô z wieloscë kaszëbsczich dialektów. Stąd w lëteracczich tekstach spòtikómë nierôz fòrmë gwarowé, ùziwóné lokalno abò swiòdczacé ò môlu, skąd pòchòdzy àutor.

Chòc czasã jich ùżëcé nie je gramaticzno pòprawné, sã òne zachòwóné w lëteracczich tekstach, bë nie narëszëwac àutorszczégò prawa.

Òpis rzeczë na spòdlim wiersza S. Janczi „Bala”

Czegò sã naùczã:

- pòrównëwac ■ òpisëwac rzeczë ■ zadawac pëtania

Bala

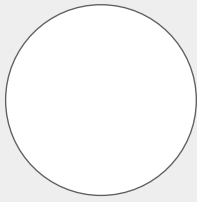
Kòpiã bówcë balã dërno
lica zmòklë gãbë czôrné
krzik do nieba jaż sã niese
ptôczy sã ùrzaslë w lese
mëmka wòlô na wieczierzã
leno balë nicht nie bierze
tej na widnik sã skùlala
i tak słuńcã sã òstała

Stanislôw Janke

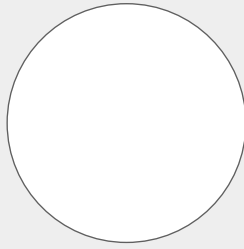

dërno – tu: zawzãto
ùrzastì – wëptoszony, wëstraszony
widnik – hòrizont

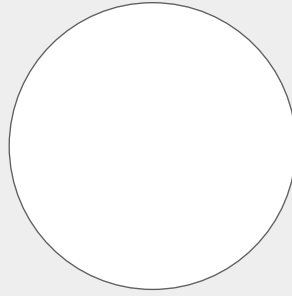
1. Pòdzielë tekst na zdania.
2. Òpòwiédz swòjima słowama, ò czim je na wiérzta.
3. Òpòwiédz ò swòjich zabawach z balą.
4. Ùložë pytania do tekstu wiérztë.
5. Dokùńczë malënczi.

bala

gãba

słúnce

6. Òkreslë wiòlgòsc, sztòłt i farwã namalowónëch rzeczów.
7. Ùložë wëzgódczi do swòjëch malënków.
8. Òpiszë wëzdrzatk rozmajitëch balów.
9. W jaczych discëplinach spòrtu ùziwô sã balã?
Òpiszë swòjã ùlubioną discëplinã.

Sprôwdzómë rozmienié tekstu – A. Labùda „Sztëczk miąska”

Czegò sã naùczã:

- nalazac wëjimczy w teksce
- ùtrwalã pòzwë lëteracczé
- rozwiązëwac test.

Aleksander Labùda: Sztëczk miąska

Łaszczerwé dzieckò nie dostónie, le to niełaszczerwé. Dostónie bómka abò smarë, ale cos mù sã wiedno ùkroji.

Biangów Franck, jesz malinczi knôpk, téż nie bël na wszëtczim spòkójny. Przë stole wiedno mù bëło cos felac. A mëmka nie lëda przë stole trzôs-kù, le pòrządk i cëchòtã.

– Òd dzysò nie mdã te lëda, żebë przë stole jeden bez drëdzégò wrzeszczòł: Jò chcã chleba!, Mëmka, kawë!, To je za cenkò pòsmarowóné!, To sã mùszi skùńczëc! Kòżdémù dóm jegò dzël, a chto bądze miòł za mało, to jò sama ùzdrzã i dopilëjã.

Franck zjòdl swój sztëczk chleba i żdòł za wiãcym. Mëmka sã zagòda z tatką i na sztót czësto w kam zabòczëła ò dziecëskach. Tej Franck rzekł:

– Mëmkò!

– A cëż të chcòł?

– Przińdã te dziecë, co z głodu ùmrzã, téż do nieba?

Tej mëmka sã domëslëła, że Franck ni miòł nick w lewi rãce i dała mù zacht fòłt chleba.

Na pòłenkò kòzderné dzieckò dostało talërz zupë z bùlewkama i malinczi sztëczk miąska òd te wòła, co gò niwczora ùchajstnãlë. Wszëtcë jãdrzno jedlë, le Franck nié. Pòczãł płakac.

– Cëż cë je, Franckù? Ò co të płaczesz?

– Kò płaczã ò te wòła...

– Ò te wòła? Kò të doch môsz òd te wòła smaczne miąskò.

– Wedle taczégò malinczégò sztëczka miąska mógl ten wól jesz żëc!
Tej mëmka mù dołożëła òd swòjégò dzëła zacht fëfel. Franck sã ùcësił
i jòdl łaszczëwie jak ti drëdzi.

Trzeba bëc dzys Franckã,
Chitrim i kask krackã,
Bò jinaczi z głodu
Ùmrzesz jesz za młodu!
Chcemë le so zazëc!

dzël – czãsc
felac – nie sëgac, brakòwac
fëfel – sztëk, kawał
smara – bicé
sztót – chwila
fòtt – sztëk, kawał
łaszczëwi – przëmilny
niwczora – przedwczora
zacht – wiòldzi

1. Wskazë pròwdzëwã òdpòwiész.

- 1) Òpòwiòdôczã je:
 - a) mëmka.
 - b) Franck.
 - c) Gùczów Mack.
- 2) Wëjimk: „Tej mëmka mù dołożëła (...) i jòdl łaszczëwie jak ti drëdzi” to:
 - a) òpis.
 - b) òpòwiòdanié.
 - c) dialog.
- 3) Pierszé i drëdzé zdanié tekstu to:
 - a) wersët.
 - b) akapit.
 - c) sztrofa.
- 4) Znaczenié jistnika „bómk” wëjòsniò:
 - a) „Słownik polsko-kaszubski” Jana Trepczika.
 - b) „Słowôrz kaszëbskò-pòlschi” Aleksandra Labùdë.
 - c) „Rozmówki kaszubskie” Eugeniusza Gòłabka.

- 5) W kùncowim dzélu tekstu Franckòwi chòdzy ò:
 - a) žécé wòła.
 - b) wiãkszi sztëczk miãska dlô se.
 - c) doskùrzenié mëmce.
- 6) Słowa wieleznaczné to:
 - a) czësto, pòłnié, smara.
 - b) bómk, dzél, knôp.
 - c) chléb, wól, zupa.
- 7) Pòsobné przëtrôfczi z tekstu to:
 - a) pòuczenié mëmci ò zachòwanim przë stole, dostanié miãska, dostanié chleba.
 - b) pòuczenié mëmci ò zachòwanim przë stole, dostanié chleba, dostanié miãska.
 - c) dostanié chleba, dostanié miãska, pòuczenié mëmci ò zachòwanim przë stole.
- 8) Znóny wëradowi zwiãzk ùžëti w teksce to:
 - a) zabaczëc na amen.
 - b) czësto zabaczëc.
 - c) zabaczëc w kam.
- 9) Słowò „krãck” w teksce òznôczô:
 - a) mòcny wiater, co sã krący.
 - b) chitrégò człowieka.
 - c) kółkò zduna.
- 10) Pòwëższy tekst je:
 - a) prozą.
 - b) wiérztą.
 - c) teatralną sztëką.

2. Wdarzë so smiészne abò pòucziwającé przëtrôfczi przë twòjim familijnym stole. Pòdzielë sã nima.

3. Jak zanôlégò zachòwëwac sã przë stole òb czas jedzeniô? Ùložë lëstã wskôzów bëlnégò sprôwianiô sã.

Žôbka z bôjczy Jana Piepczi

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- prôcowac z tekstem

Jan Piepka: Žôbka

Tam, gdzie je strëga,
 le sama jedna
 żôbka sedza nadâtô.
 „Mòkrô je wòda,
 skórë mie szkòda –
 wòda je z błota wżâtô!”
 Tak sã zaklinô,
 jak żódna jinô –
 wòda je dlô ni zbëtecznô...
 Wcãg chwôtô mùchè,
 brzëch drzi òd bùchè –
 żôbka zazdrzónô je... w wiecznosc...
 Nôgle cos jãkło,
 z bòkù jesz brzãkło! –
 żôbka ju sedzy w strëdze;
 skòczk sòdł na trówã
 i gòdô: hewò! –
 tak samò téż robiã... lëdze!

1. Dopiszë słowa wëszukóné z wiersza.

bùszny, zabùrmùszony, zmierzali –

rzëczka –

brëzgawica, kalëszcze –

2. Òpòwiédz swòjima słowama zdarzenié z bôjczy.
3. Przeczëtôj jesz rôz òstatną linkã wiérztë i ùdokazni prôwdzëwòsc abò falszëwòtã négò scwierdzeniô.
4. Òbmëslë i namaluj scenkã zrzeszoną z pòdobnym zachòwanim lëdzy.
5. Dowiédz sã, co znaczą pòrównania:
Wëlażac jak żabë pò deszczu.
Miewac sã jak żaba na òdłògù.
Chwatac sã jak żaba mùru.
Wëdrzi jakbë żabë jòdôł.
Rzëcac sã jak żaba na lińcuchù.
6. Ùłożë zdania ze słowama:
żôbka, błotkò, strëga, skòczk, brzãkło, jãkło.

Czëtanié tekstu z rozmienim

Czegò sã naùczã:

- bëłno rozmiôc tekst przeczëtóny przez szkólnégò
- òdczëtëwac diagramë

Jak Mack królóm pòmôgôł

Stôri król szukôł za człowiekã, chtëren bë mógł mù rzec pò prôwdze, cëż jegò òwce rżã. Czuł ò tim gbùrszi syn – Mack, przëszedł do ôjca i rzecze mù:

- Tatkù, jô bë rôd szedł do négò króla i mù òdpòwiedzôł na jegò pitanié.
- Biôj na zómk, czej tã sã nie bôjisz, le ôpasuj na kòzdegò, chtërnégò tã òb drogã pòtkôsz, a nie robi nikòmù krziwdë, cobë cë ùszë nie òberznãlë!

Tej Mack wżãł sã w drogã do négò króla wanożëc, a czej przed nim ju stanãł, ten kôzôł mù nôprzód swòje òwce na wédã wënëkac. Nêkôł je Mack, nêkôł tam, gdzie òne szlë, bò téż nicht mù nie rzekł, gdzie na wéda bë bëła.

Przë krziżowi drodze òn pòtkôł baro stôrã i ùbògã bialkã na kôrczu se-dzãcã. Òn jã pòzdrowił, a starëszka spita gò, dzeż òn te òwce nêkô.

- To jô sóm jesz nie wiém, gdzie òne pùdã. Jô le móm królowi rzec, cëż òne żrã, ale chtëzbë to mógł ju terô wiedzec?...

Stôrô bialka rzekła mù:

- Czej przënëkôsz do jezora, tej ôpasuj na barana. Skôrno òn we wiôldzi kam ùbòdnë, to skòcz chùtkò na negò i trzëmi sã za welnã.

Tak òn przënëkôł karno, jaż przëk stanãło jezoro dzywny wòdë. Ani wiater gò nie macył, ani wała gò môrszcza. Gładczë i czëstë bëło jak zdrzad-ło. Tu baran stanãł przed wiôldzim kamieniã leżãcym na zberkù i ùderził trzë razë rogama. Jezoro sã zarô ùstãpiło, a Mack skòkł na barana i trzimie sã mòckò za welnã. Karno terô zdzinãło w glãbicach, a Mack dostôł sã z nim w grunť jezora.

Bël tu snôzi zómk. Widë sklëniłë sã w tãgòwnëch ôknach, że Mack sã ni mógł nadzëwic. Òwce sadlë przë dludzim stole i stalë sã lëdzama. Kar-no lëdzy, chtërno miało swòjégò pana, zacząłò spiewac, a tej tuńcowac. Jedny gralë apartnã mùzykã na wszelejaczich jinstrumentach, drëdzi so glosno rozpòwiôdalë, a Mack sedzôł baro cëchò, a wszëtczëmù sã ùwôżno

przëzérôł. Tej zacząłë wnosëc talerze z kùchama i jesc. Mack leno wzał sztëczk òd négò kùcha, a letkò schòwòł gò w sznëpelnik. Pòtemù mùzyka a tuńcowanié ùstało, nen pón stół sã zòs baranã, a wszëtcë jinszi òwcama. Mack jednak ju wiedzòł, czim sã ne òwce żëwią.

A jak przëszedł do króla i na pitanié òdwinął swój sznëpelnik i pòkòzòł nen kùszk, całë karno òwc sta sã ju na wiedno królewsczim wòjskã, chtërno przed latama bëło ùrzeczoné przez jednégo czòrnoksãznika w czas wòjnë. Tak tej Mack wëbawił i zrzucił z nich przekleństwò.

Król sã ùcesził baro i przërzekł mù dac wszëtkò, co leno bë chcòł miec.

– Pòwiém cë, królu, witro – bò taczé je twòje królestwò bògaté, a mòja mësła ùbògò, że ni mògã so zarò wëbrac, cobë òczóm sã widzało, a jò miòł pòzëtk.

Szedł do starëszczy – na krzizowi drodze sedzacy – sã naradzëc. Òna radza mù wëbrac kòszëlã, a wzac trzecã z bédowónëch. Tak téż zrobił. Drëdzégò dnia król dzëwił sã jegò skrómnoscë, ale dół mù nã kòszëlã. Szedł tej dodóm.

Tu nicht nie chcòł mù ùwierzëc, że Mack bëł pò pròwdze ù króla i że mù tak dobrze szło. Wic pòkòzòł jima nã kòszëlã òd króla. Ale wszëtcë smielë sã z jegò glëpòtë. Òn jednak òblékl jã i zarò jima z òczów zdżinał. Jegò kòszëla bëła kùnsztownò. Chto jã òblékl, bëł jak czëj duch niewidzalny dlò jinszëch.

Pò jaczims czasu òn sã dowiedzòł, że jeden król z jinszégò kraju czekò na człowieka, chtëren bë mógł wskazać przëczënë, czëmù jegò córka kòżdã noc jednã pôrã bótów pòdrze. Król chcòł wiedzëc, jak to przëszło, że bótë le jednã noc trzimają. Mack rzekł do òjca:

– Tatkù, pùdã do króla i mù sprawã wëjasniã.

Òjc mù zòs pòzwòlił na dalekã pòdròż.

Pò wiele dniach wanożeniò Mack przëszedł do królewsczégò gardu ë stanął przed królã. Ten rzekł:

– Kòzdi wieczór dostarczã królewionce pôrã bótów nowëch. Pòłòzi sã dzëwczã spac i nigdzie nie wëchòdò, ale reno jednak wiedno bótë są pòdzarté. Jak to sã mòże stac? Córka ni mòże abò nie chce mie tegò pòwiedzëc. Eżle bë të mie to rzekł, të dostóniesz królewionkã za bialkã.

– Tã sprawã jô zbadóm – gôdô na to Mack. – Dôjce le mie czas do witra.

Wieczór òn òblékł so nã cëdowną kòszëlã i wlôżł – niewidzalny – do ti jizbë, gdzie królewionka spa. Princessa zeblekła so ruchna ë pòłożëła w łózkò spac. Spa so spòkójno do sami pòłnocë. Czej zédżer wëbił dwanôsce razy, òbùdzëła sã, wstała i òblokła w nôlepsze sëknie, a na nodzi wsadzëła czësto nowé bôtë. Tej wëjãła z łóžka pùpã, wzãła rózgã, chtërna na scanie kòl łóžka wisa i ùderzëła jã trzë razë nã rózgã. Stanał tedë przed nią zamiast pùpë piãkny królewicz. Ten sã òbezdrzôł na wszëtczé stronë ë rzekł:

– Je to ju na nas czas?

– Jo! – òdpòwiedzało dzëwczã. – To je ju czas!

Ùchwëcëła gò za rãkã. Òbòje weszłë do sklepù. Tam bëłë dwiërze ùkrëtë, chtërne prowadzëłë pòdziemną drogã do kaplëcë. Dzëwczã tuńcowało tu z młodżëncã tak długò, jaż pòrwało bôtë ë nogawice, ë ji krew z nogów wëprisnãła. Tej rzekła:

– Móm ju terô tegò tuńcowaniô dosc!

Wzãła królewicza pòd rãkã a wrócëła do swòji kòmnatë. Tu ùderzëła młodégò trzë razë rózgã, a òn sã przemienił zòs w pùpã. Dzëwczã pòłożëło jã kòl se w łózkò ë samò kładło sã spac.

Mack, chtëren za nã pôrã szedł ë wszëtkò widzôł, rzekł ò pòrënòszk do króla:

– Witro reno wë przinđzece ze mnã do jizbë, gdzie spi waja córka, tam dowiëce sã, czëmù dzëwczã w nocë nowé bôtë pòdrze.

Wieczór szedł Mack zòs do dzëwczëca ë skrił sã w swòji cëdowny kòszëlë za piëckã. Widzôł, jak ò pòłnocë to dwòje tuńcowało, a jak reno przëszlë ë so spac pòłożëlë: dzëwczã ë pùpa. Zeblókł terô kòszëlã cëdowną ë zawołôł króla. Czej ten przëszedł, wëcygnął pùpã z łóžka ë ùderził trzë razë rózgã.

Królewicz stojôł zamiast pùpë w jizbie, dzëwòwôł sã baro, wzérôł na wszëtczé stronë ë pitôł sã:

– Je to ju czas na nas?

A tej ùzdrzôł króla ë Macka. Pòdł przed nima na kòlana ë dzãkòwôł Bògù za wëbawienië. Pòwiôdôł:

– Minãło ju piãc lat. Tedë tuńcowôł jem z waszã królewionką w jednym pùstim kòscele. Bóg mie ùkòrôł. Kòzdi nocë jô z wają córkã mùszôł tuńcowac tak długò, jaż nóm krew z nóg wëprisnãła. Wëbawiony jem miôł bëc tedë, czejbë mie chto w tim przëszkòdzył. Terô nie brëkùjã wicy w nocë tuńcowac, wa mie wëbawiła.

Król chcôł dac Mackòwi królewionkã za białkã, tak jak to miôł przërzekłë, ale òn rzekł:

– Królewionka je przeznaczonô dlô królewicza, a nie dlô mie, gbùrszczégò sëna. Niech sã to dwòje żeniã, mie kùpce, królu, gòspòdarstwò w lasach kaszëbskich, a jô bádã baro szczestlëwi.

Król spëłnił zëczbã Macka, a ten robił w pòkòrze i zgòdze dnia. Żił szczestlëwie i kuńtańt z tegò, co mù robòta i wòlô Bòskò dòwałë.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklëta stegna”

apartny – òsoblëwi, dzywny

bédowóny – zamòdlóny

gruńt – spòdk, dno

karno – tu: chòwa

nogawica – stréfla

ruchno – òbleczenie, òdzéwk

snôżi – pëszny, piãkny

tãgòwi – tãczowi

ùrzekli – zaczarowóny

wała – fala

wanożenie – wãdrowanie

wéda – wigón, pastwiskò do wëpòsanié chòwë

zberk – brzég, kańta

zdrzadło – szpédzel

1. Sprawdź, czy rozumiesz przeczytany tekst.

Dopasuj słowa *prawda* (P) abò *falsz* (F) do pòdónëch zdaniów.

Król chcòł wiedzec, dze jegò òwce sã pasã.

☐

Mack nêkòł òwce tam, dze òne szlë.

☐

Kòle krziza Mack spòtkòł bògatã białkã.

☐

Jezoro bëło gładczé i czësté jak kam.

☐

Mack skòkł na barana i trzimòł sã jegò piórów.

☐

Przë stole òwce stalë sã lëdzama.

☐

Mack schòwòł sztëczk kùcha.

☐

Mack wëbawił królewsczé wòjskò.

☐

Król dòł Mackòwi w nòdgradã apartné bùksë.

☐

Królewiònka wiedno reno mia pòdzarté skòrznie.

☐

Mack w cëdowny kòszëlë bëł niewidzalny dlò królewiónczi.

☐

Królewicz bëł zaczarzony w pùpã.

☐

Królewiònka co trzecã noc tuńcowa z królewiczã.

☐

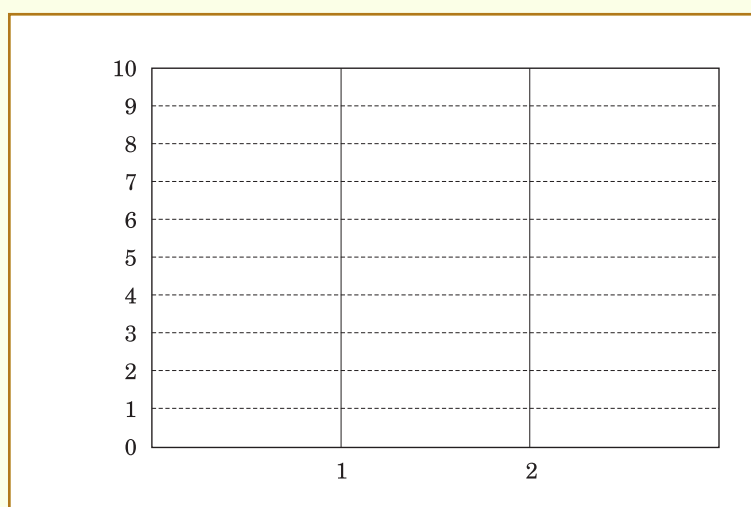
Królewiònka mia zaczarzony knëpel.

☐

Mack dostòł królewiónkã za białkã.

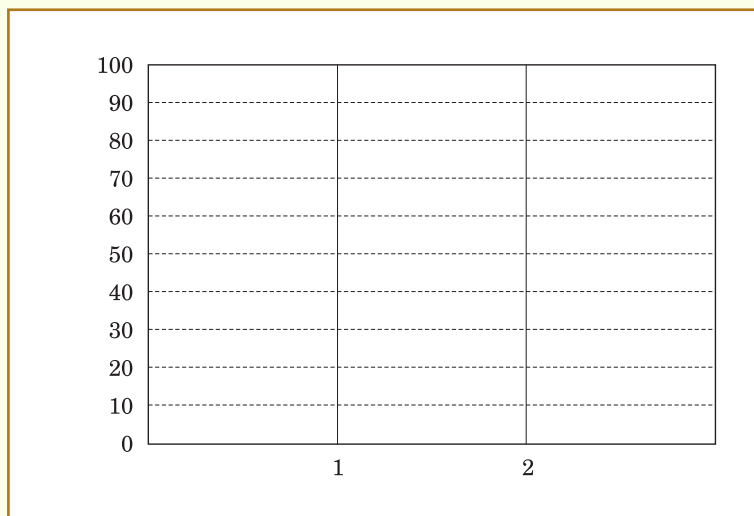
☐

2. Òbsãdzë, jak baro pòmógł Mack królóm: w pierszim i drëdżim przëtròfkù.

Stwòrzë w ti ramce diagram i nacéchùj skale dlò pòmòcë ùdzielony królóm.

3. Òceni niebezpieczeństwò, na jaczé bël wëstawiony Mack.

Stwòrzë w ti ramce diagram i nacéchùj skale dlô niebezpiekù,
na jaczi Mack bël wëstawiony.

4. Wëszukôj w pòwiôstce wërazë z ò pò lëtrze *w* i ùłożë wskôzã pisënkù.

W kaszëbsczi składni jakno wiążënë łączącë równorzãdné
zdania stosëje sã

ë abò i

Wiążëna ë czãscy spòtikóny je w lëteracczich tekstach
(w tim lëdowi lëteraturze), a wiążëna i w mòwie.

Scenczi z òpòwiôstczi „Chto nôlepszzi?”

Czegò sã naùczã:

- nalôżac wëjimczy w teksce
- òdgrëwac scenkã
- dolmaczëc tekst na kaszëbsczi jãzëk
- gadac i pisac é

Chto nôlepszzi?

Jedna bògatô białka, chtërna baro lubia
dziecë, ùdba so pòmòc biédnémù dzéwczãtkù.

Rôż, czej szła bez wies, ùmësła so, że wëbierze
to dzéwczã, co no mdze nôlepszé z wszëtczich pòtkónëch.

– Dobri dzień, mòje dzecuszkò – rzekła do dzéwczãtka, co no sedzało na
łôwce przed chëczą. – Co të tam szëjesz?

– Przësiwóm szlëfë do kapelusza – òdpòwiedzało dzéwczã. – W ti farwie
bãdze mie baro piãkno.

– To je dzéwczã próżné! – pòmësła białka i szła dali.

Pòtemù spòtka dzéwczãtkò, chtërno niosło wiòldzi wãbórk wòdë.

– Czë cë nie je za cãżkò tak dwigac? – spita.

– Nié, wastnò. Dóm so radã, a jak leno warcã, dostónã dzesãc złotëch.

Białka szła dali i mësła: – Ni ma dobrégò ùczinkù, czej robimë to, za co
nóm dôwają dëtczi.

– Czemù nekòsz tak chùtkò? – spita pòsobnégò dzéwczãtka.

– Móm strach zapòzdzëc na pòłnié. Ju je dwanòstò dërch.

– Nie je bëlniészò jak tamta – pòmësła białka.

– Czemù sã tak czichòcesz, mòje dzecuszkò? – spita znòwù jiné dzéwczã.

– A z Tónë, tczëwòrtnò pani. Pòmógł mie przeskòczëc bez płot i sóm tak
smiészno sã zwrócył!

– To baro brzëdkò wëszczërzac sã z nëch, chtërny są dlò naji żëczny
i ùslëżny – rzekła białka.

– Wëzdrzisz na zmãczonã, mòje dzeculkò – rzekła wastnò do dzéwczëca,
chtërno stòjało przed brómką.

– Nié tak mòckò, wastnô, chòc jô móm przeszlé długą drogã. W ti chëczë mieszkô biédnô starëszka. Przësza jem tu ji wësprzâtac, rozniecëc òdżin, ùgotowac pòlenkò i zrobic, co le mdã mògła. Pòtemù mùszã chùtkò wrócëc dodóm, bò jesz trzeba pòmòc mëmie.

– Jes dobrim dzieckem – rzekła białka. – Trzeba wiedno pòmagac tima, chtërny sami so pòmòc ni mògą.

Białka wënadgrodz dzéwczatkù jegò dobroc. Pòmôga téż biédnym starszim, bò wiedza, że dobré dzieckò bë nie bëło szczestlëwé, czejbë nie pòdzëlëło swòjégò szczescégò z tima, chtërnëch miłuje.

dolmaczenié: Jaromira Labùdda

- 1. Wiele dzéwczatk spòtka białka? Jaczé òne bëłë?
Wëbierzë so jednã bòhaterkã i napiszë ji charakteristikã.**
- 2. Nalezë w òpòwiôdanim wëpòwiescë kòżdi z pòstacëjów
i òdegrôj z drëchama scenkã.**
- 3. Jak skùncził sã dokôz? Wëszëkôj w kùncowim dzëlu tekstu
dwa zdania, chtërne ùdokôzniają òbòwiãzk pòmòcë.**
- 4. Przedolmaczë zdania na kaszëbsczi jãzëk, a pòtemù pòrównôj
je z wëjimkem dokazu.**

W tym domu mieszka biedna staruszka. Przyszłam, aby tu jej posprzątać, rozpałiç ogieñ, ugotowac obiãd i zrobic, co tylko będe mogła.

Mòzemë rzec rozmajice:

**w dodomie = w chëczach
jô przësza = jem przësza = przësza jem
tëlko = le = blós**

- 5. Przedolmaczë i zapiszë zdania. Wëjasni wëmòwã i pisënk é.**

Dobre dziecko jest pociechã dla rodziców.

Moja mama ugotowała smaczny obiãd.

Ten dom ma duże okna.

W tym roku dostałem rower górski.

Gdańskie meble są znane na całym świecie.

Jónk zdôwô egzamin – òpòwiôdanié J. Walkùsza

Naùczã sã:

- apartnëch słówów ■ wnioskòwac
- wëmòwë i pisënkù wërazów z sz i cz

Egzamin

Szmëtkóm dosc dobrze sã wiodło. Mielë dwadzesca piãc mòrgów zemi, dwa kònie i troje dzòtk. Nòstarszô Léna òzeniła sã do Kartuz i robiła w magistrace. Bòles, co so wzał za białkã Mielewczikòwą Rózã z Tëchlëna, bël kòwòlã na Bùkòwi Górze. Le z tim nòmłodszy Janã mielë nòwiacy wërszaf-tu. Do robòtë to bël kòchany knòp. Robił za dwùch i pewno za teli zjòdł. Biëda to bëła z tą ùczbą. W szkòle szkólny miòł na nim wszëtczé czije pòlómóné. Do łba dëcht nick mù nie szło, a wej co sã naùczył, to i tak wnet zabël. Tatk sã tim wiele co nie przejmòwòł, a pòwtòrzòł wciąg: „Na gbùrstwie ùczba i tak sã nie przëdò. Tu trzeba miec plecë jak stodoła i rãkã jak mscëszewsczi kòwòl, a nòuka je dlò tëch, co chcą w miesce miec letczy chlëb”.

Biëda dopiéròskù nastã, czej Jónk miòł bëc przëjãti do Pierszi Kòmónii. Równak tu òn sã mùszòł përnã naùczëc z katëzmùsa, bò jegòmòsc bël dosc srodzi. A Jónk, co sã naùczył, to zòs zabël. I tak szło wciąg. Tej tatk wejle skùnczył ze swòją mądroską ò nòuce, bò bëlobë mù wstid, że jegò knòp nie mdze przëjãti do kòmónii. Nasz Jónk płakòł, a sã ùczył, ale w głowie dëcht nick nie chcało òstac. Czësté czarë! Nareszce ksądz jegòmòsc, srodze zjisco-ny tim całim ambarasã, rzekł:

– Jónkù, mdzesz przëjãti, źle nòpierwi zdòsz ù mie egzamin z tëch leno nòwòzniészich wiadomòscy.

Jónk przëlecòł ùceszony dodóm i mówi:

– Tatkù, jegòmòsc rzekł, że mie przëjimnie, ale nòpierwi mùszã zdac egzamin.

– Të le sã tak, lapsu, nie cesz, bò wiész dobrze, że z tą twòją makówką nie je nòlepi. Czedë mò bëc ten egzamin? – spitòł sã stòri Szmëtkã.

– W sobòtã pò òbiedze.

– To fejn pasëje. To doch sã cos dô zrobic – rzekł tatki i zażił fest kòpicã tobaczi.

W sobòtã òd samégò rena Jónkòwi jaż nodzi pëtlowałë. Tatki le kòzół mëmce ùszlachtowac tã nôlepszã gãs i jã dobrze ùrëchtowac, bò równak Jónk mùszi bëc przëjãti. Czej ju wszëtkò bëło fertich, tatki wzał gãs za pazëchã i Jónka i szedł do jegòmòsca na egzamin.

– Tatku! – rzecze Jónk. – Wiëce wë, ale jò móm strach. (...)

Jak ju doszlë do plebanii, tatki òstół za dwiërzama, a Jónk klepnął na dwiërze i włôzł bënë.

– Aha! Żes przëszedł, Janie. Tej më òbòczima, czegò të sã nauczył.

Jónkòwi sã jaż cepło stało, a zãbë mù tak dëgòtałë jak seczkòwò maszyna. Jegòmòsc sòdl sobie w zeseli i rzekł:

– To le sã, Jónku, nôpierwi tak fejn przëżegnôj.

Jónk sapnął i zaczął:

– Wwww jimiã Sëna... iii Ducha Swiãtégò, amen.

– A gdzież të Òjca òstawił? – rzekł markòtno jegòmòsc.

– Stoji z gãsã za dwiërzama!

Jan Walkùsz

ambaras – kłopot

fejn – dobrze, piãkno

katëzmùs – ksążka do ùczbë religii

laps – smòrkòla

pëtlowac – dërgòtac ze strachu

równak – jednak

wërszaft – kłopot

zesel – wëgòdny mibel do sedzeniô

1. Przëpiszë zdania zgòdné z tekstã.

Jónk bëł mądrim knòpã.

Bòhatéra bëł nômlòdszim dzeckã Szmëtków.

Knòp miół dobrã pamiãc.

Syn Szmëtczi òd nômlòdszych lat bëł robòcy.

Knòp zdówół egzamin z rechùnków.

Jan gwës bëł przëjãti do kòmónii.

W òstatnym zdanim pierszégò akapitu sã dwa pòrównania.

Tekst „Egzamin” je wiërzta.

**2. Jaczima słowama mòzemë zastãpic jimiã Jónk?
(Nalézesz je we wczasniészim zadaniu.)**

3. Co òznôczają wërażenia i zwrotë:

*plecë jak stodola, rãkã jak mscëszewsczi kòwól, letczy chlëb,
skùńczëc ze swòjã mądroscã, czësté czarë.*

4. Pòdóné wërazë zapiszë we wëmôgóny fòrmie.

białka – nazëwôcz wielny lëczbë, Nz. wl. (M. lm.)
tobaka – rodzôcz pòjedinczi lëczbë, R. pl. (D. lp.)
nôùka – wòliwôcz wielny lëczbë, W. wl. (W. lm.)
mëmka – rodzôcz pòjedinczi lëczbë, R. pl. (D. lp.)
noga – nazëwôcz wielny lëczbë, Nz. wl. (M. lm.)
makówka – winowôcz wielny lëczbë, Wn. wl. (B. lm.)
rãka – rodzôcz pòjedinczi lëczbë, R. pl. (D. lp.)
młodi – wëższy stopiën

5. Przedolmaczë i zapiszë zdania. Wëjasni wëmòwã i pisënk é.

Czytanie książek pomaga w nauce.

Moim ulubionym zajęciem jest uczenie się kaszubskiej pisowni.

Do moich domowych obowiązków należy pieczenie ciasta.

Jeżdżenie na rowerze sprawia mi wiele radości.

Uprawianie sportu dobrze wpływa na zdrowie.

Mój pòzdrzatk na temat bòhatérë wiérztë J. Piepczi „Ùpartélc”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac ■ przedstawiac swój pòzdrzatk
- wzbògacã słowiznã

Ùpartélc

Wieczór wstôwôł, reno spac szedł,
jak miôł robic – w kartë grôł.

Chcôł, bë wierzbë na dól rosłë,
zamiast gòlëc – włosë rwôł.

W dzén to mùszôł lãpã palëc,
jakkbë stracył, biédôk, wid;
a jak dostôł z pòcztë dëtczi,
przedtim w złoscë pòrwôł kwit.

Jak miôł gadac, gãbã zamknął,
pò wsë łazył piãtã w przódk,
w żniwa nosył grëbi kòzëch,
w zëmie kòpôł swój ògródk.

Ksążkã mùszôł z dołu czëtac,
rëbë łowic strzelbã chcôł,
w wóz zaprzagôł kònia głową,
trôwã sôł jak wiater wiôł.

Na dak wjachac chcôł na dragù,
taczi z niego bëł jaż zgnilc –
mie sã jednak wcãg wëdôwô,
że òn zwôł sã – ùpartélc!

Jan Piepka

- 1. Zapòznôj sã z wiérztką „Chłopak na opak”, tej pòrównôj ne dwa dokazë.**
- 2. Jaczi je nastrój wiérztë? Czemù?**
- 3. Co jesz bë mógł robic nen knôp?**
- 4. Chto to je zgnilc, a chto – ùpartélc? Co mëslish ò bòhaterze? Czë chcôlbës miec taczégò drëcha? Czemù?**
- 5. Ùložë zdania ze słowama:**
drëch, drëchna, drëszba, drëszëzna, drëszny, drëszëc sã.
- 6. Òpòwiédz ò swòjim drëchù.**
Pòdsztrichni céchë, za jaczé gò pòwôzôsz.
- 7. Ùložë dobré radë dlô ùpartélca.**

Kaszëbsczi zwrot „słëchac kòmùs”

Czegò sã naùczã:

- òbsãdzëwac zachòwanié
- stosowac kaszëbsczi zwrot „słëchac kòmùs”

Nôprôwdzëwszi syn pòsobnikã trónu

W stòrëch czasach żił baro bògati pón. Jegò zómek stojół na wësoczi górze, a role i pòla wòkòło niego słëchałë jemù jãz do widnokrézu. Jegò role bëłë baro ùprawioné, jegò dobëtk bëł piãkny i sëti, a jegò lasë bëłë pełné dzëczëznë. Czej òn z wieżë swòjégò zómku zdrzół na swòje pòla i łąci, swòje lasë i jezora, tej òn mësłół czãsto, że to bë bëła wiòlgò szkòda te dobra rozdzëlëc. Ale òn miół dwùch sënów, jaczich òn baro kòchół, a nie wiedzół, chtëren z nich bëł nôwicy wòrt, żebë òn pò jegò smiercë dostół te wszëtczé dobra.

Temù òn napisół testament ë kòzół, eżbë jegò dobra ni miałë bëc pòdzieloné, le żebë ten syn je miół dostac, chtëren bë sã pòkòzół nôwiãcy jak jegò prôwdzëwi syn, a chtëren to bëł, to bë miół sãdzò rozsãdzëc. Òn ùmarł wnet i bëł pòchòwóny, a drëdzégò dnia jegò sënowie szlë do sãdzë, pòkòzelë mù ten testament a rzeklë:

– Rozsãdzëc wë terò mùszice, chtëren z nas je nôwiãcy prôwdzëwim sënã naszégò òjca, i żebë òn dostół te dobra.

Sãdza kòzół, żebë òbròz òjca bëł przëniosłi. Pòstawił gò i òbezdżół, a zdrzół téż na bratów. Ale òn ni mógl różnic nalezc. Sënowie wëzdrzelë òbaji prawie jak jich òjc, a sãdza ni mógl rozsãdzëc, czë starszi bëł pòdobniészci òjcu, czë młodszi. Òn sã rozmiszlół baro długò, a sã pitół na òstatkù:

– Jaczi kùńszt rozmiół waju òjc nôlepi?

Braca odpòwiedzelë:

– Kùńszt strzëlaniô. Òn bëł tak dobrim strzëlciã, że òn w cemny nocë ùstrzelił ptòszka w lëfce, a jegò kùla trafiła na trzësta kroków jelenia prost w òkò.

Tedë sãdza pòstawił òbròz, szedł òd niego trzësta kroków i rzecze:

– Tu sã pòstôwta, a strzelôjta. Chto trafi w òbrôz we westrzódk òka, ten je nôwicy prôwdzëwim sënë zmarłégò króla.

Òbaj braca mòglë równak dobrze strzelac. Starszi wzał flintã, célowôł, a strzelił. Jegò kùla trafiła prosto w prawé òkò. Tedë młodszi wzał flintã, célowôł, a chcôł strzelëc. Ale jednym razã òn rzucił strzélbã na zemiã, a wòłò do sãdzë:

– Przebaczce, panie sãdza, jô ni mògã w òbrôz òjca strzelëc. Czedë jô zdrzã na nien, tedë jô sã domëszlã, jak czãsto òjc na mie zdrzôł tak miło swòjim dobrima òczama. Ezle jô ni mògã jinszim spòsobã dokazac, że jem prôwdzëwim sënë króla, tedë jegò dober nie chcã nijak dostac.

Starszi brat ju mëslôł, że òn dobél, ale sãdza ùchwëcył rãkã młodségò sëna, kùsznãł gò i rzekł:

– Të sã pòkôzôł jakò prôwdzëwi syn mòjégò stôrégò przëjacela. Bò ten je prôwdzëwim sënë swégò òjca, co jegò pamiãtkã trzimô w ùtczëwòscë, a gò kòchô wicy jak bôgactwa. Temù tã dostóniesz wszëtkò, co twémù òjcu slëchało.

I tak nen młodszy syn dostôł te wszëtczé dobra królewsczé.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklëta stegna”

dobëc – wëgrac

kùsznãc – dac kùska, pòcałowac

pòsobnik – nastãpca

widnik – widnokraq, plac dze zemia stikô sã z niebã

- 1. Co nôlepi rozmiôł robic król?
A co twój tatka rozmieje nôlepi robic?**
- 2. Przeczëtôj ôstatną wëpòwiész sãdzë.
Czë wedle ciebie ôbsãdzenié bëło rzetelné? Czemu?**
- 3. Jaczima słowama i zwrotama ôbsãdzywómë zachòwanié?
Wëpiszë pasowné wërazë z tekstu i dopiszë jak nôwiãcy włòsnëch.**
- 4. Co ôznôczô słowò „slëchac” we wëjimkach pòwiôstcz:**
„Jegò zómk stojôł na wësoczi górze, a pòla wkół niego slëchałë jemù jãz do widnokrëzu.”
„Temù të dostóniesz wszëtchè, co twémù ôjcu slëchało.”
- 5. Òdpòwiédz na pytania:**
Jaczi familje të slëchôsz?
Jaczi szkòle të slëchôsz?
Jaczi wsë (miastu) të slëchôsz?
Jaczi gminie (dzélowi miasta) të slëchôsz?
Jaczémù wòjewództwù të slëchôsz?
Jaczémù regionowi të slëchôsz?
Jaczémù krajowi të slëchôsz?

Redagòwanié tekstu

Czegò sã naùczã:

- wëdzelëwac place zdarzeniów
- stosowac bliskòznaczné słowa

Czerwònobestré celã i królewiónka

Żił rôz król z królewã. Mielë òni dzéwczãtkò, chtërno baro kòchelë, le na jich szczescé ni mògła wzerac czarownica. Jednégò dnia, czej no dzéwczãtkò zabòwiało sã samò w ògrodze, przëleca na czarownica i gò wëkradła, i zanio-sła dalek, dalek na jedne pùstczy, dze nie bëło niżòdnëch lëdzy i òstawia je samò na zelony łące.

Z piersza dzéwczãtkò mòckò plãkało, ale z czasã sã przënałòżëło, wëbùdowało so bùdinòszk ze sana i tam mieszkãło. Czej òno na ti łące tak chòdzëło i szukało sobie cos do jedzeniô, tej òno pòtkãło czerwònobestré celã. Òno mù sã barzeczkò ùceszëło i sã zacząło z nim zabawiac. No celã sã do niego téz łąsëło i sã tak przënãcëło jak człowiek do człowieka, skòkało przed nim, spało w sanie razem kòle ne dzéwczãtka. Temù dzéwczãtkù sã zdòwało czasã, że to celã mô taczi rozëm jak człowiek. I tak òni żëlë pòrã lat, jaż to dzéwczãtkò wërosło na spòsobną pannã.

W nëch stronach bëło wieczné lato. Wieczno kwitlë kwiatë, wieczno rósł swiëzi brzòd. Rôz no dzéwczã szło samò na òrzechë i zbłãdzëło. I naszła je noc, jasnò, miesãdzewò noc. Tej òno sã pòłòżëło pòd górã i ùsnãło. Naròzka zbùdzył gò w nocë wiòldzi szòł i w tim ùsadła na tã górã czarownica na mioletle. Za sztërk jesz jedna, jaż jich bëło trzëdwadzesce.

Tej òne wszëszczé zacząłë sã przechadac pò górze i wëzerac za diôblą cotką – królewą czarowniców. Wnym sã znówù zerwôł wiater sto razy wiãkszi, jak czej ne jiné czarownice przëjachałë. Tej to przëleca na królewô z berłã w rãce i kòronã na głowie. Czej òna sadła na tronie, spita sã:

– Jesta wa wszëtczé?

– Jo! – òdpòwiedzałë czarownice.

A te miotłë, na jaczich òne przëjachałë, zamieniłë sã w diôblów. Ti sedzelë na bòkù, pòlëlë cygarë i żdalë spòkójno, jaż czarownice swój sejm skùńczã. Jedna pò drëdżi, òd nòstarszi do nòmlòdszi, stòwa przed trónã, klónia sã niskò diôbli cotce i chwòla sã z tegò, co òna zrobiła. Kòzdò mia co jinégò. Jedna òczarza króla, co schnął na łózkù, a ùmrzëc ni mógł. Drëgò zamienia królewsczé dzecë w czòrné gapë, trzecò młòdémù królowi pòmieszã rozëm, że òn rzãdzëc ni mógł i jegò królestwò ùpadło. I tak dali, i tak dali... A jedna rzekła:

– Zamienia jem naszémù królowi sëna w czerwònobestré celã i przëwiozła jem gò tu na łączi, dze sã pase i nie wié, że czej bë òn zjòdl òd nëch biòlëch kwiatów, co to rosã w tim malinczim jezòrkù pòd lasã, to bë z niego celëczò skóra òpadła i bëłbë nazòdka człowiekã. Ale òn te nie wié i òn tim celëcã na wiedno òstónie.

A jinò rzekła:

– Jò jem téz przëwiozła tu na łączi jednã córeczkã królewską, chtërnã całi kròj kòchòł. Òna tu na tëch łakach żëje i nie wié, że czej bë òna zjadła òd nëch òrzechów z drzewa, co tu na lësy górze rosce, to òna bë dosta mòc, żebë sã mògła òbrócëc w łabãdza. A czej bë òna sã tą najã smarã nasmarowa i rzekła to, co më, tej bë òna mògła zalecec dodóm, ale òna te nie wié i na wieczy tu òstónie.

Tej ta pierszò rzekła:

– Czej bë temù królowi ùwarzil harbatë z mòdrëch kwiatów tu z tëch łak, tej bë òn bëł zarò zdrów, ale taczégò doktora ni ma, cobë mù to pòwiedzòł. Tej dlò nie retënkù ni ma.

– A te czòrné gapë – rzekła jinszò – zamieniłëbë sã nazòd w lëdzy, jakbë òne sã w niedzielã ò pòrénòszk, czej słuńce wschòdò, wëkapałë w rose. Ale tegò jim nicht nie pòwié i òne gapama òstónã dali.

A to dzëwczątkò cëchò leżało i slëchało i slëchało, żebë wszëtckò dobrze czëło i nick nie zabëło. Czej kòzdò czarownica swòje pòwiedza, tej sã pòdniosła diôblò cotka z trónu, ùderza berłã trzë razë ò zemiã, z chtërny zacząłë wëchadac stolë nakrëté miãsã, winã i słodczëznã.

Tej królewô zaprosëła diôblów do stołu. Kòzdi szedł do swòji czarownicy. Jedlë i pilë, smielë sã i radzëlë, co bãdã robilë dali, a czej sã najedlë, napilë,

tej królewô zôs ùderza nym berlã w stół i wszëtkò narôz zdzinãło. Òna sã pòdniosła, ùderza berłem w stòręgò dãba i sã zacząła rozlegac mùzyka. I wszëtcë zacząłë tuńcowac i skakac jaż do wschòdu słońca. Czej ju słunuszkò wschòdzëc chcało, tej królewô rozkôza zakùńczëc i rzekła:

– Na drëgã pòłniã miesydzia zéńdzemë sã na Łësy Górze kòle Gòstomia.

Tej sã wszëtcë diòblë òbrócëlë zôs w miotłë. Diòblô cotka pierszô wżãła pùdełkò spòd pòchë, nasmarowa sã smarã, sadła na miotłã i rzekła:

– Terô mie nies, mój diòble, wëzi drzewa, a niżi nieba, bez przeszkòdë do mòjégò pałacu!

A tej szmërgnã pùdełkò i òdjacha z wiatrã. Pò ni jiné zrobiłë to samò. Czej ju sã ùcëszyłë, a słunuszkò ju weszło, tej sã no dzëwczãtkò pòdniosło ze swégò mòla i weszło na górã. Pòzbiërało wszëszczë pùdełka, schòwało w swój fartuszk i tej zerwało òrzechów z négò drzewa, co na czarownica rzekła, i ùdało sã do swégò bùdinòszka. Czej òno przëszło, tej no celã tak skòkało i tak beczãło z redoscë, że to nie je nikòmù do òpòwiedzeniô.

Terô to dzëwczã ju rozmiãło, co to za celã bëło, nick nie rzekło, le szło do négò jezórka i nazbiërało pãk nëch biòlëch kwiatów, i dało némù celëcu zjesc. Bëlno to celã ne kwiatë zjadło, tak òno głosno zabeczãło. Tej z niego spadła celëczô skóra.

Przed dzëwczëcã stanął piãkny młodi kawalér, a to bëł królewicz. Òni sã w sobie zarô zakòchelë, sedlë na trówã i òna mù wszëtkò pòwiedza, co w nocë òd tëch czarowniców czëła. A tej pòwiôda mù ò swich królewscich starszëch, a òn ò swòjich i swòjim królestwie, chtërno czekô na niego...

A chòc jim terô bëło dobrze we dwòjeczko na tëch pùstkach, to òni równak pòstanowilë jak nòrëchli zadostac sã dodóm, ale przërzeklë sobie téż retowac nëch wszëtcich ùczarzonëch. Ùzbiëralë dlô nich różnëch kwiatów i zelégò, i pòzegnalë sã z kòzdim placem, gdzie sã tak długò zabòwialë. Na òstatkù wżãłë òrzechë, roztlëklë je, zjedlë zòrna i òd razu zamienilë sã w piãkné biòlé łabãdze. Négã òrzechów wżãłë w miészeczczì i pòwiesëlë sobie na szëjach, zëbë mòglë zjesc i nazòdk sã òbrócëc w lëdzy. Nasmarowalë sã nã smarã, co te czarownice pòcëskalë i rzeklë:

– Terô nas, diòble, niesta wëzi drzewa, niżi nieba, bez przeszkòdë tam, dze ma bãdzema chcała!

Tej òni lecelë, lecelë i lecelë – nôprzódk do négò króla, co to na łózkù schnął i ùmrzëc ni mógł. Tam sã zamienilë nazòdka w lëdzy i szlë do zómku, i rzeklë, że mògã ùretowac króla. Ale służba jich nie chca wpùszczëc, le rzekła:

– Bëlë jinszi ùczali, co mù nie pòmòglë, a wa dwòje młodëch mia bë mù co pòmòc?

Ale, czej òni sã ju tak długò ùpiérelë, tej jich jednak służba królewskò wpùscëła. Dzéwczã ùwarzëło harbatë z mòdrëch kwiatów i dało królowi wëpic. Król zrobił sã zarò grëbi, tak jak przedtim, wstòł z łózka i za zòpłatã chcòł jima dac swòje królestwò, ale òni te nie przëjälë, le rzeklë, że mùszą jic dali retowac jinëch chòrëch ùczarzonëch. Tej òni zamienilë sã w łabądze i lecelë òd jednégò zaccarzonégò do drëdzégò i wszëszczich ùzdrôwelë, a tej lecelë do starszich te dzéwczëca i sã jima pòkòzelë. Ny starszi sã mòckò ùceszëlë i chcelë jich zaròzka òzenic, ale ti młodi sã na to nie zgòdzëlë.

Królewicz lecòł téz do swòjégò dodomù. Jegò starszi sã téz baro ùceszëlë. Òn jim pòwiedzòł, chto gò wëbawił. Tej król i królewò jachelë z nim zarò do ny królewionczi. Stòri królowie złączëlë òba królestwa do pòspòłu i tëch młodëch òzenilë, i wëprawilë wieselë, i zaprosëlë wszëszczich panów i królów z òkòlégò.

Bëło to taczé wieselë, jaczégò nicht nie pamiãtòł. Jò tam prawie w tëch stronach bëł, z cekawòscë szedł jem tak bez kùchniã zazdrzec, a czej mie kùchòrz tam ùzdrzòł, tej òn wzał patelniã i miã w łep wërznał, że jò sã jaz tu nalòzł i wama tã pòwiòstkã pòwiòdóm.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zakłëta stëgna”

bestri – pstrokati
brzôd – jabłka, krëszczy, sliwcz, itd.
môl – plac
néga – òstatk, reszta
pòcëskac – rozdrëcac
przënałòżëc sã – przënãcëc sã
szôł – trzôsk, jôch

1. Wëmieni wszëtczé place, dze sã dzejałë zdarzenia z pòwiôstcz.

2. Nalezë wërôz, chtëren sã wcyg pòwtôrzô i przepiszë zdania pòprawno zastãpùjąc gò jinszima.

Król i królewô mielë dzëwczãtkò. Dzëwczãtkò zabôwiało sã w ògrodze.
Czarownica wëkradła dzëwczãtkò i zanosła dzëwczãtkò na pùstcz.
Dzëwczãtkò òstało samò na łące. Nôprzód dzëwczãtkò mòckò plakało,
ale pózni dzëwczãtkò pòtkalo czerwònobestré celã.

3. Òbmëslë dalszé dzeje królewioncz.

4. Ùłozë plan pòwiôstcz

5. W jaczych jinëch dokazach pòtikómë zaczarzonëch bòhaterów?

6. Kògò spòtkalo dzëwczã na łące? Jak jinaczi sã zwie:

môli pies, môli kòt, môlô kaczka, môlô gãs, môlô gùła,
môli kón, môlô òwca, môlô swinia

Zapiszë ne słowa.

VI

WSZÄDZE I WSTEC KASZËBÄ BËC

- wzbògacã wiedzã ò Kaszëbach
- òdczëtëwac kartã

- 1. Pòwiédz, w jaczim dzélu Pòlsczi leżą Kaszëbë.**
- 2. Wëpiszë:**
 - nôwôzniészé miasta na Kaszëbach
 - jezora
 - rzëczy
- 3. Zapiszë pòzwã naszégò mòrza i cëpla (półòstrowù).**

4. Pòwiédz, w jaczych môlach môsz ju bëtë.
5. Pòkazë na mapie, dze të mieszkôsz i òpòwiédz ò tim môlu:
pòdsztrichni, co tam je cekawégò, co sprôwiô, że dobrze
abò lëchò sã tam mieszkô.
6. Przedolmaczë i zapiszë zdania. Wëjasni wëmòwã i pisënk é.
Rzeka Łeba ma 117 kilometrów długości.
Dziś jest piękny dzień.
Chłopiec z trzaskiem zamknął drzwi.
Chętnie jem chleb z masłem.
W aptece kupuje się lekarstwa.

Kaszëbë z wiérztë A. Nôgla „Malinczi plachc”

Czegò sã naùczã:

- wzbògacã wiedzã ò Kaszëbach
- ùtrwalã pisowniã wiôlgą i môłą lëtrą
- przekształcac lëteracczi tekst

Malinczi plachc

Malinczi plachc na mapie swiata,
Chdze żëła mëma, chdze żił mój tata,
Chdze jô téż pierszi ùzdrzôł wid,
Chdze mòwã starków czëjã wcyg.

Tu taczëzna òd wiedno je,
Tu lepi – jak chdze jindze – mie,
Tu nawetk krzëkwa, nawet szor
W rozmiali mòwie twòrzą chór.

Nòmilszi dlô mie swiata nòrt –
To tam, chdze piesnie spiéwô Bòlt,
Chdze czëjã wiedno spiéw Redëni,
Chdze las z kaszëbska cëchò szëmi.

Za nick nie òddóm tegò plachca,
Za nick nie òddóm mòwë tatka.
W ti mòwie wiedno, drëchù, kòrb,
Bò najù mòwa – wiôldzi skòrb.

Alojzy Nôdzel

drëch – przëjacel
kôrbic – gadac
krzëkwa, szor – mòcné wiatrë
plachc – plama; tu: môl, plac
tatczëzna – òjcowizna, stronë rodzynné

1. Zapiszë swòjima słowama, jak autor wierzhtë przedstôwiô Kaszëbë. Wëpiszë z wierzhtë wszëtché wërażenia i zwrotë, jaczima pòëta òpisëje tatczëznã.

2. Jak mëslisz, co to znaczy bëc Kaszëbã?

3. Jak wëdrzi stanica i znak Kaszëbów?

4. Z czegò Kaszëbi mògã sã bùsznic?

5. Dopiszë słowa:

kaszëbic, kaszëbizna, Kaszëbë, Kaszëbka, Kaszëba.

– naji region –

– wszëtkò, co kaszëbsczé –

– mieszkanc regionu –

– mieszkanczka regionu –

– gadac pò kaszëbskù –

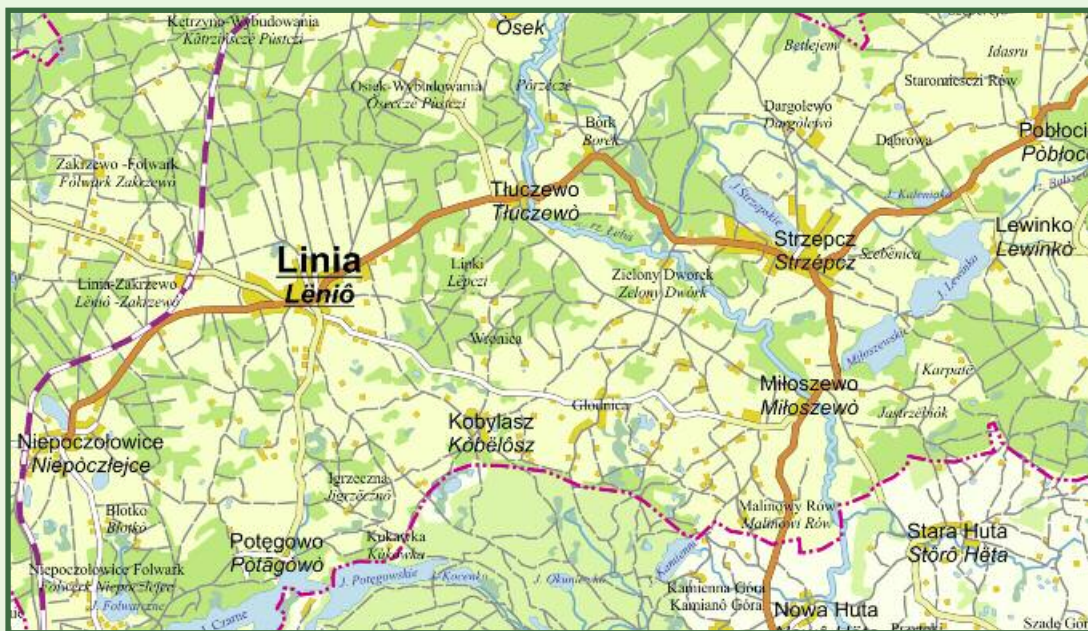
Jaczé pòzwë pisze sã wiôlgã, a jaczé môłã lëtrã?

Napiszë pòrã przëkładów.

Mòja gmina

Czegò sã naùczã:

- pròcowac z kòrtã
- wzbògacã wiedzã ò swòji gminie i òkòlim

1. Przësżëkùj kòrtã swòji gminë.
2. Wëszukòj swòjã wies / swój gard. Żle mieszkòsz w jinszim môlu jak gminny, òkreslë jegò pòłożenie wedle nôwiãkszi wsë / nôwiãkszegò gardu.
3. Nalezë wszëtczé wse ze swòji gminë.
4. Pòdòj pòzwë rzéków i jezorów ze swòji gminë.
5. Pòwiédz, co bë w twòji gminie mòglë òbezdrzec turiscë.
6. Dowiédz sã czegòs na temat swòji wsë / swòjégò gardu (przeszłota, nazwa, ciekawi lëdze).
7. Zabawi sã w inżynérã i rzeczë, co bës zmienił, ùprawił abò wëbùdowòł w twòji gminie.

Wszãdze i wstec Kaszëbą bëc – A. Nôdzel „Nie zabôczta”

Czegò sã naùczã:

- analizowac wiérztã ■ òdmieniac czasnik w dwùch fòrmach

Nie zabôczta

Proszã waji, milé dzôtczi,
 Pò kaszëbskù nie zabôczta!
 Pò kaszëbskù gòdôł stark,
 Pò kaszëbskù rozmiôł tatc.
 A co z wama, dzecë, je?
 Mùszã rzec, że baro zle:
 Czë to dzéwczã, czë knôpiczk,
 Nie rozmiëją prawie nick
 Pò kaszëbskù bëlno kôrbic.
 Ni ma co sã, dzôtczi, sromic,
 Chòc skòpicą cëzëch lëdzy,
 Mòwë starków sã nie wstëdzë,
 Naju mòwa wiôldzi skôrb,
 Drogzô niżlë jinszych sto.

Alojzy Nôdzel

kôrbic – gadac

sromic sã – wstëdzëc sã

1. Spòrzãdzë notatk na temat zwiëru wiérztë.

Proszba:

Ûzasadnienié:

Stón jãzëka westrzód dzecy:

Przëczënë:

Wôrtosc mòwë:

2. Wstawi pasowné słowò.

a) – gòdòta, gòdò, gòdóm, gòdómë, gòdôsz, gòdajà

jô të òn òna òno
më wa òni òne

– gòdajà, gòdajemë, gòdajesz, gòdajã, gòdajeta, gòdaje

jô të òn òna òno
më wa òni òne

b) – pòwiòdòta, pòwiòdóm, pòwiòdò, pòwiòdajà, pòwiòdôsz, pòwiòdómë

jô të òn òna òno
më wa òni òne

– pòwiòdajesz, pòwiòdajà, pòwiòdajã, pòwiòdajemë, pòwiòdaje, pòwiòdajeta

jô të òn òna òno
më wa òni òne

3. Na spòdlim zadania 2. spróbùj pòdac pò dwie fòrmë słówòw:

czëtac, pëtac, slëchac, szëkac, znac.

4. Na spòdlim wiérztczi zastanowi sã i pòwiédz, czemù të chcesz sã naùczëc dobrze kòrbic pò kaszëbskù.

5. Przedolmaczë i zapiszë zdania. Wëjasni wëmòwã i pisënk é.

Warto posłuchać mądrego człowieka.

Szczęściem jest mieć dobrego przyjaciela.

Wczoraj zjadłem smaczną bułkę.

Janek ma leniwego brata.

Mam wiernego i posłusznego psa.

6. Rozrzeszë wëzgódkã:

Przë płoce, co z gnôtów zrobiony,

Je mòckò twój pies przërzeszony.

Òb dzén òn szczekò, le òb noc nie,

Bò jak të ùsniesz, òn téz tej spi.

Niech mësli twa główka

Ò j a c z i m p s u m ó w k a ?

Przednô mësla wiérztë

A. Labùdë „Chto...”

Naùczã sã:

- przekładc pòétny jãzëk na jãzëk gwòsny
- fòrmùłowac temat i mëslã lëteracczégò tekstu
- ùswiãdniã so wòznosc dbaloscë ò swòjã kaszëbskòsc
- ùtrwalã wiedzã ò Kaszëbach

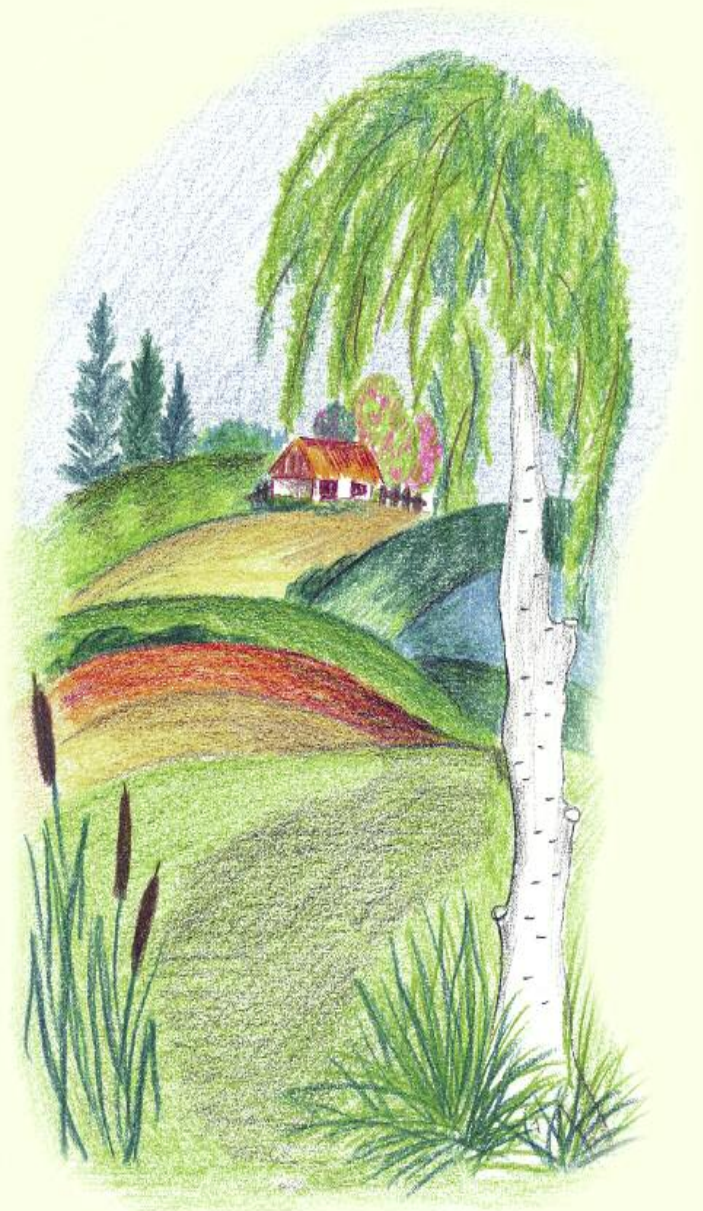
Chto...

Chto bëlnym chce Kaszëbą bëc,
 Ten mùsi pò kaszëbskù czëc,
 Kaszëbską krew w swich żëlach miec
 I òkã dëszë mùsi zdrzec
 Na biédny kròj, co w zmòrnym snie
 Ju sëtme dłudzych wieków je.

Chto bëlnym chce Kaszëbą bëc,
 Ten mùsi pò kaszëbskù tczëc
 Swójsczi zwëk i swójsczi strój,
 Swójsczi głos i piesni trój,
 Swójsczi wësiw, swójsczi tuńc
 I naj' znak, naj' czòrny juńc.

Chto bëlnym chce Kaszëbą bëc,
 Ten mùsi pò kaszëbskù żëc
 I mòcną wiarã mùsi miec
 I taczé słowa do se rzec:
 Brat za bratã mdzemë stac,
 Kaszëbskò mùsi z grobù wstac!

Aleksander Labùda

**1. Ò jaczim Kaszëbie pòwiôdô wiérzta?
Co, wedle cebie, to òznôczô?**

2. Dospòrzãdzë zestôwk:

bëlly Kaszëba		
Co mùszi robic?	Co to òznôczô?	Jak to rozmiejemë?

3. Wëmieni:

- swójszczé zwëczy
- swójszczé tuńce.

4. Òpiszë wëzdrzatk:

- swójszczégò stroju
- „czôrnégò juńca”.

5. Wëmieni farwë swójszczégò wësziwkù i wëłożë jich symbòlikã.

6. Zaspiewôj kaszëbską pieszniã.

7. Jak rozmiejesz słowa z zakùnczeniô tekstu?

8. Dlôcze przënôlégô dbac ò swòjã kaszëbskòsc?

**9. Napiszë charakteristikã bòhatera z wiérztë „Chto...”.
Wëzwëskôj znanczi przedstawioné w rézkach wiérztë
i wëpisóné w zestôwkù (zad. 2).**

Stwòrzenié Kaszëb w legeńdze

Naùczã sã:

- piãkno czëtac
- òpòwiadac
- pisowni môlowëch pòzwów

Ò stwòrzenim Kaszëb

Jak Pón Bóg stwòrził swiat, tej wszëstcë aniołowie mòckò sã ceszëlë, le jeden aniół stojół smùtny w nòrcie i nic nie gòdół, a to bël aniół Kaszëbów. Tak gò sã Pón Bóg spitół:

– Cëż të jes taczi smùtny, aniele?

A òn rzekł:

– Jakże jò ni móm bëc smùtny, Bòże? Caletinczi swiat tak jes piãkno stwòrził, le Kaszëbë jes òstawił tak biédné: le piôseczk na nich i piôseczk, a nic wiãcy.

Pón Bóg sã przëzdrzół na Kaszëbë i rzekł:

– Pò pròwdze, aniele, môsz sã ò co jiscëc, ale zazdrë le do skrzëni, czë tam jesz w ni co je.

Aniół pòdniósł wiekò i jaż krziknął z ùcechë:

– Jo, tu jesz je skòpicą jezór, błotków, lasów i gór. Jesz kawał mòdrégò mòrza i përnã dobri zemi tu je!

Pón Bóg sã ùsmiéchnął i rzekł:

– Schwacze terò nã skrzëniã i wësëp z ni wszëstkò, co w ni je, twòjim Kaszëbóm.

Aniół zrobił tak, jak Pón Bóg kòzół, i temù Kaszëbë sã taczé piãkné.

1. Przeczëtòj piãkno legendã.

Dòj bôczënk na przestónkòwé znaczi.

2. Jaczé sã Kaszëbë? Czemù?

3. Jaczé znajesz nôpiãkniészé place na Kaszëbach?

Namaluj w zsziwkù kòrtã Kaszëb.

Zaznaczë wëapartnioné place i zapiszë jich pòzwë.

4. Òpòwiédz, jak to sã stało, że Kaszëbë są tak snôzé.
5. Wëpiszë wszëstczé skarbë, jaczé bëłë jesz w skrzëni i dopiszë jich znaczenié dlô Kaszëb, w rozmienim gòspòdarczi, kùlturë i turisticzi.
6. Òdszëkôj w bibliotece jiné legendë òpisëjácé stwòrzenié Kaszëb. Wëmieni różnice i pòdobieństwa zawiarté w tich dokazach.

Pòeticchi òbrôz Tatczëznë

Czegò sã naùczã:

- analizowac tekst lëteracczi
- piãkno czëtac wiérztã

Kaszëbskô

Jô cë pòmnik chcôł wëstawic
I pò całim kraju szukôł,
I dze jaczi bël le kamién,
Rzezbë młotem jô gò stukôł.

Ale wszëtczé sã w òbróbce
Mie pòd rãką rozsëpałë,
Bò òd dłudżégò leżeniô
Bëlë òne rozwietrzałë.

Smùtny jô do chëczë wrócył,
Sôdł na progù zniechãcony
I jô zdrzôł na pòla nasze
Wiôldzim spikã ùmòrzoné.

I jô rzekł: Ò biédny kraju,
Wstaniżë i rzeczë słowò!
Stôł sã cud, Kaszëbskô wstała
I zaczinô jic na nowò.

Òna szła òbùtô w krôsã,
Złoti pas ji sëkniã trzimô;
Òna szła i z pòlnia rogù
Żëcô semiona wëjimô.

W zamërgnienim krôj zaszëmi,
Kwiatë, głosë! Mie sã zdaje,
Że sã roda przemieniła.
Taczë skłą sã cëdné raje.

Wiosna jidze, włos ji wieje,
Bór i pòle, krôj i mòrze
Lsniącë ji sã wëstrojiłë –
Jô sã klóniãjã w pòkòrze.

Òna rzecze: Wez, zaspiewôj!
I mie złotą lutniã dała.
We mie serce zadërgało,
Prisnął zdrój i rãka grała.

W bòru szum i mòrza gromë
Mòji spiewë wtór sã wstawi:
Żij Kaszëbskô! Twòji chwałë
Pòmnik w pieśni sã ùjawi!

Léon Heyke

1. Co mòżesz rzec ò autorze i lirëczny òsobie?
Ùdokazni swòjã wëpòwiész słowama z wiérztë.
2. Co zamiérzôł zrobic autor?
Jak sã skùńczëło jegò dziejanié i czemù?
3. Jak je przedstawionô Kaszëbskô? Do czegò je pòrównónô i jak wëzdzi?
4. Co Kaszëbskô kôże robic autorowi, żebë mógł ji wëstawić pòmnik? Czegò znankã je lutnia?
5. Czë w prôwdzëwym żëcy zjiscëło sã rojenié autora? Czemù?

Mòja wiédzô ò Kaszëbach

Czegò sã naùczã:

- sprawdzã swòjã òglowã wiédzã ò Kaszëbach

TEST

1. Twórcã kaszëbsczi lëteraturë bël:

- a) Florian Ceynowa
- b) Hieronim Derdowski
- c) Aleksander Majkòwsczi
- d) Jan Trepczik

2. Hieronim Derdowski je autorã dokazu:

- a) „Gòdka ò mùzëkańce Januszu Skwierkù”
- b) „Zdroje Raduni”
- c) „Bruskô mòwa”
- d) „Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka po sécë jachòł”

3. Florian Ceynowa bël:

- a) kòwôlã
- b) szkolnym
- c) doktorã
- d) ksãdzã

4. Fana kaszëbskô je:

- a) biôło-czerwònô
- b) żółto-czôrnô
- c) czôrno-żółtô
- d) bruno-mòdrô

5. Pierszim rockòwim kaszëbsczim karnã je:

- a) „Chëcz”
- b) „Kùtin”
- c) „Treker”
- d) „Wrëk”

- 6. Kaszëbskô krzizewô droga je w:**
- a) Swiónowie
 - b) Gduńskù
 - c) Kartuzach
 - d) Słëpskù
- 7. Rodë Néclów i Adamczików z Chmielna znóné są z:**
- a) wëplôtaniô kòszów
 - b) wëziwkù
 - c) grónkòwiznë
 - d) rzezbiarstwa
- 8. Nôwiãkszim jezorã na Kaszëbach je:**
- a) Łëbskò
 - b) Sôrbskò
 - c) Wdzydze
 - d) Jasén
- 9. Grotë na Kaszëbach są w òkòlim:**
- a) Mechòwa
 - b) Lëni
 - c) Lëpùsza
 - d) Òskòwa
- 10. Nôwëższym wznieseniom na Kaszëbach je:**
- a) Kamiannô Góra
 - b) Wieżëca
 - c) Pòmòrskô Góra
 - d) łëbskô duna
- 11. „Swiãtim miastã” na Kaszëbach je:**
- a) Gduńsk
 - b) Kartuzë
 - c) Wejrowò
 - d) Kòscérzna
- 12. Tradycyjnô kaszëbskô gra w kartë to:**
- a) kaszëbsczi pòker
 - b) gduńsczi bridż
 - c) baszka
 - d) skat

13. Kaszëbsczi Park Etnograficzny je we wsë:

- a) Wdzydze Kiszewsczé
- b) Bãdomin
- c) Sëleczeni
- d) Rekòwò

14. Stolëcã Kaszëb je:

- a) Gdiniô
- b) Kartuzë
- c) Gduńsk
- d) Bëtowò

15. Znankã Kaszëbów je:

- a) lew
- b) grif
- c) sokół
- d) òrzel

16. Zrzeszeni Kaszëbów sã zwie:

- a) Harmónia
- b) Kaszëbsczi Zrzeszeni
- c) Kaszëbskò-Pòmòrsczi Zrzeszeni
- d) Kaszëbskò Rodzeni

17. Jastrë to:

- a) roczëzna
- b) Gwiôzdzka
- c) Bòzé Cało
- d) Wiôlgônoc

18. Zaslëbinów Pòlschi z mòrzem w 1920 r. dokònôł:

- a) Władysław Sikorski
- b) Józef Haller
- c) Edward Rydz-Śmigły
- d) Józef Piłsudski

19. Wëbitny historik, profesor Òniwersytetu w Pòznanim, Kaszëba zwiãzóny z Lëzënem to:

- a) Gerard Labùda
- b) Stanisław Pestka
- c) Jerzy Tréder
- d) Józef Bòrzeszkòwsczi

20. Seria felietonów „Gùczów Mack gôdô” stworzył:

- a) Jan Drzeżdżon
- b) Aleksander Labùda
- c) Stanisław Òkòn
- d) Alojzy Nagel

21. Pierwszy kaszëbsczi program nadôwóny w TVG to:

- a) „Remùs”
- b) „Grif”
- c) „Rodnô Zemìa”
- d) „Kaszëbë”

22. Rujan to:

- a) sierpień
- b) październik
- c) czerwiec
- d) kwiecień

23. Pismionã Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniô je:

- a) „Ôdroda”
- b) „Zrzesz Kaszëbskô”
- c) „Bënë ë Bùten”
- d) „Pòmèrania”

24. Kaszëbską pùstiniã nazéwómë:

- a) Helską Mierzejã
- b) Łebską Mierzejã
- c) Wislaną Mierzejã
- d) Kaszëbską Mierzejã

25. Znanką Remùsa, bójatera pòwiescë A. Majkòwuszczégò, je:

- a) kara
- b) tasza
- c) różk
- d) auto

26. Autorã kaszëbszczégò słowarza nie je:

- a) Aleksander Labùda
- b) Izydor Gùlgòwski
- c) Jan Trepczik
- d) Bernard Sëchta

27. „Scynanié kani” je zwiázóné z wigilią:

- a) Wszëtczich Swiãtëch
- b) Gwiôzdczi
- c) Jastrów
- d) Swiãtégò Jana

28. Tradycyjnym kaszëbsczim zwëkã je:

- a) zażiwanié tobaczi
- b) pòlenié cygaretów
- c) picé harbatë
- d) zódna òdpòwiédz nie je pòprawnô

29. Autorã kaszëbsczich pòwiôstków je:

- a) Marian Mòkwa
- b) Feliks Marszôłkówsczi
- c) Wójcech Czedrowsczi
- d) Alojzy Nagel

30. Dolmaczënkù Nowégò Testaméntu na kaszëbsczi jãzëk dokònôł:

- a) Bernard Sëchta
- b) Léón Heyke
- c) Aleksander Majkówsczi
- d) Francyszk Grëcza

Kaszëbizna – swiãti dzél serca

Czegò sã naùczã:

- prôcowac z tekstem
- analizowac znaczenié pòëtëcczych wërażeniów
- swòbòdno sã wëpòwiadcac

Swiat kaszëbsczi

W jinëch krajach miłé żécé,
Lubò wòniô wiosnë kwiat,
Ach, tam nie je mòje bëcé,
Bò to mie je cëzy swiat.

W naszym kraju mòje bëcé,
W naszymi łące mój je kwiat;
Tu mie rosce słodczé żécé,
Mój kaszëbsczi môli swiat.

Tu je mòja mòc i chwała,
Mégò serca swiãti dzél;
W jegò służbie jô sã trawiã
Zdrzacë w jegò wiôldzi cél.

Léon Heyke

1. Dospòrzãdzë na spòdlim tekstu:

W jinëch krajach je żécé, le dlô naji to je swiat.

W naszym kraju je żécé, bò tu je mójswiat.

W tim swiece je mòja,,

2. Jak rozmiejesz słowa „swiāti dzél serca”?

Jaczé swiáté môle mòzemë nosëc w sercu?

3. Jak rozmiejesz słowò „cél”? Pòwiédz:

a. Jaczi cél mòżesz wëznacząc kaszëbiznie?

b. Jaczé są twòje gwòsné céle?

4. We wiérzce wëstãpiwô wiele znankòwników i zamionów òpisëjącëch jistniczi, co twòrzi baro plasticzną wizjã wseczëców pòëtë. Wëpiszë znankòwniczi òdnôszającé sã do wërazów:

swiat – kwiat – chwała –

žëcé – bëcé – dzél –

krôj – mòc – cél –

3. Jaczi òbrôz bës namalowôł/namalowa przëwòlującé titel wiérztë. Wëpiszë jak nôwiący wërażëniów, skłôdającëch sã z jistnika i znankòwnika.

Co to je Òjczëzna

Czegò sã naùczã:

- analizowac wiérztã ■ pòznóm pòjãcé Mòhi i Wiòldzi Òjczëznë

1. Jak mëslisz, co to je Òjczëzna?

Pòrównôj swòjã wëpòwiész z wiérztã.

Òjczëzna

Òjczëzna – to zemia
I straconô za niã krew,
To je twòja mòwa,
Co ò starkach dôwô czëc.

Òjczëzna – to lasë
I łakòwi, snôzi kwiat,
To je twòje czëcé,
Że kaszëbsczi twój je swiat.

Òjczëzna – to chëczë,
Zògóncki i twój ògródk,
Prawa, swòje zwëczy,
Żebë wiedno bëlno tczëc.

Òjczëzna – to lëdze,
Co sã hëwò òd stalat.
Dulczã wstec tu warac –
Kòzden z nich to je twój brat.

Jan Rómpsczi

dulczëc – tu: mączëc sã, biédzëc sã

warac – tërwać, dérowac

wstec – dërch, wcyg

2. Co je Òjczëzną wedle pòëtë? Pòdzielë wszëtkò na dwa dzéle:

- to, co mòżemë ùzdrzec w przyrodze
- to, co nôleżi do naszi kùlturë

3. Dospòrzãdzë zdania słowama: *Pòlskò, Kaszëbë (Kaszëbskò).*

Mòja Mòłò Òjczëzna to

Mòja Wiòlgò Òjczëzna to

4. Przełożë z pòlsczégò jãzëka na kaszëbsczi i zapiszë:

Tylko ten, kto kocha Małą Ojczyznę, może umiłować Wielką Ojczyznę.
Lubimy tylko to, co dobrze znamy.

5. Òpòwiédz ò Mòłi i Wiòldzi Òjczëznie:

Jak wëzdrzi stanica?

Co je znanką?

Co je stolëcą?

Jaczi je nôbëlniész i dokòz lëteracczi?

Wëmieni jaczis lëdowi zwëk.

Czë wiész, że...

Autorã słów pòlsczégò himnu je Kaszëba.

Słowa wieleznaczné

Czegò sã naùczã:

- rozmiôc wieloznaczność słów
- przekładać i zapisywać zdania

Jãzëk czë gwara

Smãtk przëslôł do mie na pòkùsã trzech szkólnëch: dładzégò Grifelka ze Zabôczewa, cenczégò Piórkã z Klaksowa i lëségò Rechùbkã z Głëpkòwa.

– Rzecze le nama, Mackù, dëcht tak prôwdzëwã prôwdã, żeli Kaszëbi mają jãzëk czë le gwarã?

– Kò tej le zdrzëta! – I wëwalił jem swój jãzëk bütën, jak le dëcht szło.

– Co za pësny i widzali jãzëk! – zdzëwił sã Grifelk.

– A taczi jãzëk chcą nazewac gwarã – rzekł Piórkò.

– Jãzëk jak szëpla. To wicy jãzor jak jãzëk, ale za gwarã nie szlachùje dëcht nick – zmrëczôł lësy Rechùbka.

– A cëż wa terô ò tim mëslita?

– Kò më ù ce w gãbie ùzdrzelë na jawie, że môsz dëcht bëlny jãzëk, a je dëcht czëstim, nie je òbłożony ani pryszczëkã, ani bardówką, ani niżódną gwarã. Më téż mómë kòzdi swój, a kù reszce kòzdi Kaszëba mô swój jãzëk. Ale chtëż tej mô gwarã w pëskù?

– Kò taczych so szëkôjta kãdës dalek, mòże na Kùrpiach abò na Góralëźnie.

– A jak takô gwara wëdrzi?

– To swiãti Pańszi wiedzą. Mòże w tim cos je òd nadgrëzlégò jãzëka abò jaczis jãzëczk rozszczëpiony na kùncu jak ù żniji, abò wërzëtny jak ù żabë, abò... diòblë wiedzą!

Chcemë le so zażëc!

Aleksander Labùda

- 1. Wëłożë, na czym pòlégô szpôs Macka.**
- 2. Wëmieni co nômni dwa znaczenia pòdónëch słów
i ùłożë z nima zdania.**
gòdzyńka, fùter, lëpa, kòza, lëst, klasa, kòzeł, róg, szpòrt, dzëk
- 3. Na czym pòlégô różnica midzë jãzëkã i gwara?**
**Sprawdzë w encyklopedie abò słowarzu pòlsczégò jãzëka
znaczenië tich pòjãców i zapiszë je w zszëwkù w przëłożenim
na kaszëbsczim jãzëku.**
- 4. Przëložë na kaszëbsczim jãzëku i zapiszë zdania.**
Jëzyk to nasz prawdziwy skarb, bo opisujemy nim świat i wyrażamy
nasze myśli i uczucia.
Kaszëbszczyznã interesuje się wielu uczonych z całëj Europy.
Jëzyk kaszubski zachował do dziś wiele starych słów i form.
Kaszëbszczyzna jest inspiracją dla wielu twórców z całëgo świata.
W polskim prawie kaszëbszczyzna ma status jëzyka regionalnego.
Kto kocha Kaszëby, temu bliski jest równieź jëzyk, kultura, tradycje
i zwyczaje tej ziemi.

Kaszëbsczi krôjmalënk

Czegò sã naùczã:

- analizowac wiérztã
- ùtrwalã wskôzë wëmòwë i pisënkù é

1. Pòwiédz, co lubisz nôbarzi.

Zestawi swòjã wëpòwiesc z dokazã.

Czim òna sã jinaczi?

Kòchóm

Kòchóm Bòltu szaré wałë, chtërne rëczã;
 Kòchóm cëché nasze stronë z stòrą chëczã;
 Kòchóm Gdiniã, wiôldzé miasto z górą stromã;
 Kòchóm lasë, równé pòla, dak ze słomã;
 Kòchóm gduńsczé brómë, rôlês, stòré mùrë;
 Kòchóm lëpë, bùczi, dábë z Biôli Górë;
 Kòchóm łączì, czòrną zemiã, biédné piòsczi;
 Kòchóm wiôldzé nasze miasta, mòlé wiosczi;
 Kòchóm wiatrë mroznë w zëmie, ceplë w lece;
 Kòchóm wszëtczich dobrëch lëdzy w całim swiece.

Alojzy Nôdzel

2. Co kòchò pòëta? Wëpiszë z wiérztë te dzéle krôjmalënkù, chtërne pòtikòsz w swòjim òkòlim.

3. Jaczé mòle na Kaszëbach tak òczarzëłë pòëtã i jaczé snòzotë w nich dostrzëgl, że zložëłë sã òne na wiérztã ò ùmìłowanim òjczësti zemi?

4. Wëszëkòj w teksce wërazë z é. Czemù je sã tak pisze?

5. Na spòdlim pòdóněch przykładów ùložě wskôzã pisěnkù zakùnczeniów znankòwników. Dôj bôczěnk na ôrtě.

dobri chłop	dobri chłopi
dobrô białka	dobré białczy
dobré dzeckò	dobré dzecě
robòcy chłop	robòcy chłopi
robòcô białka	robòcé białczy
robòcé dzeckò	robòcé dzecě

6. Dobierzě nòpasowniészé znankòwniczi do jistników:

bómczi	jãzěk	kòtë	lěft	òkno	wiodro
chléb	knôpi	ksążka	mědło	pòtrus	zupa

Ùczimë sã wnioskòwac

Czegò sã naùczã:

- wnioskòwac
- nowëch rzeklénów
- piãkno czëtac

Ò pòłowach

Chmielińskò młodzëzna mò bòdòj baro zabòczlëwą głowã. Czej liznie kask strzédny abò wëższy szkòlë, tej w kam zabòcziwò swòjã òjcowistã mòwã. Ale bënômni nie gòdiwò pò pòlskù, le kaszëbizną pòlaszącã, co je smiéchòwiszczã i dzëwòcëznã. Ò to jiscył sã Rzëpiszk z Miechùcczich Pùstków.

– Wej, taczi dołémón jak nen Krãpów Józk mësli, że je pò pròwdze czims wicy jak jinszi lëdze. Nijak nie gòdiwò pò naszémù, le łómie z pòlska, jak mòże i jesz sã tim bùszni.

– A taczych leleków to jesz dò w Chmielnie?

– Jo! A czej jò mù rzekł, że jò w to jidã, Józkù, że tã jes przënômni ò tã wikszą pòłowã twëgò mùskù òbarchniałi, tej sã ze mnã zaczął sprzeczac, że ni ma ani wikszi, ani mniëszzi pòłowë. Ma nie doszła do rëchtu, a na òstatkù mie zamierzało i jò szedł òd nie lóz. Ale rzeczë le mie, Mackù, móm jò pròwdã czë ten lelek?

– Gwësno że tã.

– A móglbë tã to dokazac?

– Jo, dëcht letkò. Wez le dwa jabka, jedno dëcht wiòldzé, a drëdzë malinczé. Przetni je na równé pòłowë i jednã pòłowã wiòldzëgò jabka wez w prawã rãkã, a pòłowã te mólëgò w lewã. Złòżë je do grëpë i ùzdrzisz, że jedna pòłowa je wiele wikszo, drëgò wiele mniëszò.

– Jo, terò jò móm dokòz w rãkach, niech le ten lelek do mie przinëdze!

Chcemë le so zażëc!

Aleksander Labùda

1. Przeczëtôj – jak nôpiãkni rozmiejesz – caŕi tekst.

2. Wëjasni znaczenië rzeklënów:

miec zabôczlëwã gŕowã	łamac z pòlska
liznãc szkòlë	w to jic
zabôczëwac w kam	jic lóz
kaszëbizna pòlaszacô	miec dokôz w rãkach

3. Na spòdlim tekstu wskażë prôwdzëwã wëpòwiësc.

- Czej sã liznie wëższi szkòlë, tej sã *pamiãtô/zabôcziwô* ôjcowistã mowã.
- Józ k łómie z pòlska i sã *tim bûszni/tegò wstidzy*.
- Chto łómie z pòlska, ten je *mądri/òbarchniałi*.
- *Mòże/ni mòże bëc wiãkszô pòłowa/wiãkzi pòłowë*.

4. Zastanowi sã, czë dzysô Rzëpiszk z Miechùcczich Pùstków téż miòłbë sã ò co jiscëc? Czemu?

Zapamiãtôj:

j. pòlschi – mózg

j. kaszëbschi – mùsk

Dzeje tobaczi na spòdlim pòwiôstczi

Czegò sã naùczã:

- bëłno rozmiôc lëteracczi tekst
- pòznóm kaszëbsczé rzeklënë i przësłòwia

Diôbelsczé zelëskò

Żił na pólnocnëch Kaszëbach pewien gbùr. Bël to chłòp robòcy ë spòkójny, a żił z białką swòją Francyszką ë z sąsadamã wiedzno w zgòdze. To baro gòrzëło diôblã, chtëren sã wtenczas jesz krącył na zemi. Pòòròł òn swòjima pazurama kawał rolë, chtërny nicht nie ùpròwiòł ë zasadzył tobakã.

Lëdze tegò dzywnégò zelëska nie znelë ë nicht nie wiedzòł, jak sã òno nazéwało.

Ròz szedł nasz gbùr kòle diôbelsczi rolë, òbzéròł dzywné zelëskò z wiòldzima, dludżima lëstama. Diôbel przëstąpił do niego ë rzekł:

– Të môsz bëc baro mądri. Wiész të, jak to zelëskò, co jò tu zasadzył, sã zwie? To të gwësno w twòjim zëcu nie wëzgòdniesz!

Gbùr mądrała òdpòwiedzòł markòtnie:

– Co të wiész, to jò wiém! Jò sã dowiém, jak twòje zelëskò sã zwie!

– Wiatujma sã!!! – rzekł diôbel. – Pòwiész të mie w trzech dniach, jak mòje zelëskò sã zwie, tedë dostóniesz całã mòją rolã. Nie wëzgòdniesz të, to ale jò weznã twòją dëszã!

Gbùr sã z diôblã wiatowòł. Jak przëszedł dodóm, żałowòł baro, że tak letkòmeślnie swòją dëszã stracył. Smùtny ùsòdl so na ławie przë piéckù, spùszył głowã, nie jòdl ë nie pił.

– Co të jes taczi smùtny? – spita sã białka.

– Ach, kòchónò Francyszkò, ze mnã je baro zle. Nie mdzemë ju dlugò ze sobã zëlë. Mie wnet diôbel weznie.

I òpòwiedzòł ji ò diôbelsczim zelëskù ë ò wiatowanim. Białka sã rozesmiała ë rzekła:

– Ò takã drobnostkã le sã nie kłòpòcë. Jédz ë pij, jò wëzgòdnã, jak to diôbelsczé zelëskò sã nazéwòł!

Drëdzégò dnia reno białka sã wëzeblekła, wlazła w beczkã ze smòłą, rozproła pierzënã ë wòłala sã w piórach. Pióra sã do smòłë przëlepiłë, a bab-skò wëzdrzało tak, jak dzywny ptôch. Tej szła na rolã diôbelskã, łazëła midzë zelëskã pò brózdach a robiła tak, jakbë lëste chcała jesc.

Diôbeł przëlecôł na swòje pòle. Mëslôł, że dzywny jaczis ptôch jegò zelëskò rwac ë jesc chcôł. Abë gò wënëkac, klaskôł w rãce ë rikôł:

– Brzëdkò sowò nocnò, wëlezë z mòji rolë! Nié dlò cebie jò tobakã sadzyl! Prëcz z mòji tobaczi!!!

Skòro białka to słowò „tobaka” le ùczëła, zwiornãła chùtkò dodóm. Ùmëła sã ë pòwiedza chłopù, jak sã to diôbelsczé zelé zwie.

Trzeci dzén nadszedł. Biés sã ju ceszył, że gbùrskã dëszã zarobił ë sã smiôł przez swój całi diôbelsczi pësk. Jak gbùr do niego przëstąpił, rzekł:

– Jak to mòje zelëskò sã zwie? Wëzgòdni abò jò cë kark skracã!

Gbùr òdpòwiedzôł spòkójno:

– Tobaka! Tobaka sã twòje zelëskò zwie, të głupi pùrtkù!

Diôbeł przëgrôł, rozgòrził sã ë ùcekl bez dëszë gbùra do piekła. Gbùr zatrzymôł diôbelskã rolã z tobakã. Tak pòznelë lëdze na Kaszëbach tobakã. Sadzëlë, żniwilë jã ë pòmłolë jã do zażiwaniô. Dzys jesz na Kaszëbach nazëwają rosnałą na pòlach tobakã: diôbelsczé zelëskò.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklëta stëga”

1. **Co wëjasniwô ta pòwiôstka?**
2. **Chto wëstãpùje w dokazu? Wespól z drëchama przeczëtôj rozmòwã abò przedstawi całé zdarzenié. Baczë na przestónkówé znaczi.**
3. **Co òznôczają słowa:**
tobaka, tobacznik, tobaczéra (róžk), ùtobaczony?
4. **Czedë sã gôdô:**
Cemny jak tobaka w rogù.
Chcemë le so zažëc!?
5. **Przeczëtôj :**
Jem najadli i napiti, ale mùszi tobaką bëc nos przebiti.
Czej chłop sã najé i napije, a nie zažëje tobaczi, to nic nie znaczi.
Dôj tobaczi, twój òjc nie béł taczi, òn spól, a tobaczi dôł.
Chto pôli, diôbla chwôli, a chto zažiwô, Bôga wespółminô.
6. **Na spòdlim pòwiôstczi ùdokazni przësłowia:**
Dze baba rządzë, tam diôbeł błádzë.
Dze diôbeł sóm ni mòže, tam òn stôrą babã pòsle.
7. **Jak jinaczi sã zwie tobaka? Pòzwi jinaczi:**
rolnik, kòbiéta, pùrtk, rolô, straszny, pòwiedzec, zwiornąc, redowac sã
Brëkòwóné słowa nalézesz w pòwiôstce.

Zapamiãtôj:
j. pòlsczi – bruzda
j. kaszëbsczi – brózda

Pòstacje z kaszëbsczich wierzeniów

Czegò sã naùczã:

- prôcowac z tekstem
- wnioskòwac
- piãkno czëtac

Cëdowny wzérnik

Òd négò czasu minãlë ju lata lateczné, czej w jedny wsë żił starëszk, chtëren miół długą sëwą brodã i nosywół stôroswiecczi kabôt. Wszëtczé dzecë ze wsë i ze sprzëtëch pùstk znałë tegò starëszka i zwałë gò starkã, chòc òn ni miół niżódnëch òtroków, òtroczëców ani wnuków.

Òb lato òn sòdiwół na jaczim kamie abò kôrczu, a òb zëmã na łówce, przë cepłim piéckù i òpòwiôdół dzecóm, jak to bëło przódë. Nigdë òn nie czëtół z ksążczy, ale wszëtkò pòwiôdół z głowë. Pòwiôdół ò strôszkach, ò wieszczich, ò cotach, ò krôsniãtach, ò spiãcëch wòjarzach, chtërny haszkają pòd Garecznicã i zdają na sztërk, czej zôs mdą mòglë wòjarzëc ò kaszëbską pòjugã. Pòwiôdół téż ò zarzekli królewnie i ò zarzekłim królu kaszëbsczim, chtëren – tak jak ny spiący wòjarze – haszkô ju czile stalat pòd wiôlgã górã i tam przez rësëną négò dzywnégò zómku wëzérô i slëchô, czë jesz żëją Kaszëbi.

Jeden rôz malinczi bòrénk spitół sã starëszka, czej nen król òdecknie i mdze dali rządzył. Na to òdrzekł starëszk:

– Czej jô bëł jesz taczì mółi i młodi jak wa, tej jô òd jednégo starszégò człowieka dostół wiédzã, że król nen le tej mdze nazôd rządzył, czej na całim Pòmòrziem lëdze mdą pò kaszëbskù gadac, czej òdeckną zôs stòré kaszëbsczë zwëczy, czej Kaszëbi przed cëzyńcama nie mdą sã sromilë, że są Kaszëbama.

– A czej to mdze? – spitół sã jinszi knôpiczk.

Starëszk nôprzód damił i sedzół na łówce nasowiałi, ale pò sztërkù rzekł:

– To zanólëgô òd waju.

Starëszk nié le rozmiół pòwiadac czekawò ò tim, co bëło piérwi, ale rozmiół téż bëlno grac na skrzëpicach, spiewiwół pëszné kaszëbsczë piesniczci,

a młodzëznã ùczil
kaszëbsczich tuńców
i téatrów. Na młodzëzna
jezdza òd wsë do wsë,
òd gardu do gardu, wszãdze,
dze jaczi Kaszëbi bëlë
i òdgriva tam kaszëbsczë
téatrë, ùcza swòjich drëchów
i swòje drëchnë z jinszych
strón kaszëbsczich spiëwów
i kaszëbsczich tuńców, co sã
i młodim, i stòrim baro widzało.

Ale nadszedł dzén, że starëszk ùmarł. Pò jegò smiercë wszëtkò co kaszëbsczë zacząło baro chùtkò dżinąc. Doszło nawetka do tegò, że nié le malinczé dzòtczi, nié le młodzëzna, ale nawetkã domôcé zwierzãta nick a nick pò kaszëbskù nie rozmiałë. Czej chto do tósza, do pùjka, do hiszka, do mùżë czë do szopczy gòdòł pò kaszëbskù, tej nen stwór stojòł i zdrzòł jak warna w gnòt, bò nick nie rozmiòł. Stòri lëdze gòdiwelë swòjim dziecióm:

– Czej më stòri pòwëùmrzemë, tej kaszëbizna zdżinie ju na wiedno.

Ale stało sã jednak jinaczi.

Bëło to we wiliã Nowégò Rokù. Jeden rëbòk czësto sóm sedzòł na swòjim kùtrze na sztrãdze i zdrzòł na mòrze. Mòrze bëło mirné, a wieczór dosc widny. Nògle nen rëbòk ùdrzòł na Bòlce dzywnã jasnotã. Nie bawiło długò, a na jasnota bëła sprzëti nógò rëbòka. Przed nim stojòł stolem, chtëren miòł sztërë twarze, a z òczu jegò sklënił sã jasny jak słuńce wid. Nad stolemã ùnòsziwalë sã w lëfce dwa grifë, czerwòny i czòrny. Czerwòny grif bëł baro nasowiali, na szëji miòł szerokã, czòrnã blewiązkã, a z òczu jegò wcyg lecalë wiòldzé płaczczi w mòrze. Czòrny grif bëł dosc wiesoli, nawetkã sã ùsmiëwòł, a na szëji miòł szerokã, mòdrã jak kaszëbsczë jezora blewiązkã.

Stolem nen ò sztërech twarzach rzekł do Bëlòka:

– Jò jem Swiãtewid.

Czej chłop to czuł, tej ùklëkl przed Swiãtewidã i głosno wòlòł:

*Swiãtewidze, swiãti widze,
smierc ju jidze.
Plotã namã wińc
na naszã trëmã.*

*Ni ma Kaszëbów,
ni ma,
z kaszëbstwã kùnc.*

– Nie jiwruj sã – rzekł Swiãtewid. I dół rëbòkòwi jantarowi wzérnik.
– Wez ten wzérnik – rzekł bòsczi stolëm. – Biěj wszãdze tam, chdze le jaczi Kaszëba je, a czej mdą zdrzec na wzérnik, tej twòji lëdze ùzdrzą dzeje kaszëbsczé òd nòdòwniészich czasów jaż do dzysô dnia.

Czej chłop sã przëzdrzòł, tej ju Swiãtewida nie bëło, a w rãce le miòł jantarowi wzérnik. Rëbòk sã przëzdrzòł na zégark. Bëła prawie dwanòstò w nocë, zaczął sã nowi rok. Czej nen Bëlòk szedł dodóm, tej òn spòtkòł we wsë szoférã, chtërnémù òpòwiedzòł to dzywné zdarzenié, jaczégò dzysô bëł swiòdkem. Rëbòk i szoféra ùdbelë so, że òbjadą z cëdownym wzérnikã całé Kaszëbë i pòkòżą naszémù lëdowi jegò dzeje i dobré, i lëché. Co ùdbelë so, to zrobigilë. Òbjachelë całé Kaszëbë òd Hëlu do Chòjnic, òd Kòscérznë do Bëtowa, zazdrzelë do kòzdégò kaszëbsczégò gardu, do kòzdi kaszëbsczi wsë, w kòzdi nòrt, dze le jaczi Kaszëba bëł. Wszëtczim sã filmë z jantarowégò wzérnika baro widzałë. Nie bawiło wcale długò i òdzëła zòs kaszëbskò mòwa, kaszëbsczé zwëczy, kaszëbsczé piesniczczi. Òdeckł ze spikù kaszëbsczi lud.

Alojzy Nòdzel

*blewiazka – szlëfka, wstãżka
bòrénk – knòp
cota – czarownica
damic – mòłczec, nick nie gadac
gard – gród, miasto
hiszk – kón
jiwrowac sã – kłòpòtac sã
mirny – spòkójny
mùża – krowa
pòjuga – swawòla, wòlnota
pùjk – kòt
sromic sã – wstëdzëc sã
stolem – òlbrzim
szopka – òwca
sztrąd – brzég
tós – pies
wieszczi – òpi, ùpiór
wzérnik – tu: szpédzel, telewizor*

1. Na spòdlim pòwiôstczi òdpòwiédz:

- Ò jaczych pòstacjach pòwiôdôł starëszk?
Dowiedz sã czegòs bënëmnì ò jedny z nich.
- Przeczëtôj piákno gòdkã starëszka z knôpã.
Jak mëslisz, czë ju wnet zarzekłi król òdecknie? Czemù?
- Co ùzdrzôł rëbòk we wiliã Nowégò Rokù? Co òznôczałë dwa grifë?
- Co dostôł rëbòk òd Swiãtewida? Òdczëtôj wëpòwiész stolema.

2. Co znaczi:

- pòwiadac z głowë? Pòwiédz z głowë wiérztã pò kaszëbskù.
- rozmiôc (cos)? Co të rozmiejesz nôlepi?
- długò abò krótkò bawic? Co bawi długò, a co krótkò?

3. Rozrzeszë wëzgódkã:

Czëje bez ùszów, gòdô i òdpòwiôdô we wszëstczich jãzëkach.

VII

PËRZINKÃ

NA BINKÃ

Scynanié kani

(wějimczy)

Przednik partu Zrzeszeniô – Stolem

Nôleżã do Kaszëbsczégò Zrzeszeniô.
Chcã dac czile słów wëjasnieniô:
Lud nasz zawdë wierzył w to,
Że òd kani pòchôdô wszelejaczé zło.
Przódë na rzmach w kòzdi wsë
W sobòtczi kaniã òbsądzylë.
Są to prôwdac stôré dzeje,
Ale kania nie szpòrtëje.
Nasz part mësłôł: W XXI wiekù
Kania dô nóm zycher pòkù.
Równak brojic nie przesta,
Do Lëni* sã przëtreka.
Chwałã lesnémù lud niese,
Chwëcył kaniã w miłoszewsczim** lese.
Terôzkù wstac,
Sądza zajimô plac!

* mòżna pòdac
nazwã
swòji wsë

** mòżna pòdac
nazwã ze swégò
òkòlégò

Sądza

W miono Kaszëbsczi – Tatczëznë ùmiłowóny
Òtmikóm sprawã kani przez pòganów nasłóny.
Rëszã wszëtczé paragrafë i ùstawë
Do ti apartny sprawë.
Skarzëta lëdze smiało,
Bò sã ù nas lëchò dzało!

Òbarna

Żódné klapë, pòmówienia,
Le prôwdzëwé òskarżenia.

Piesniô „Na Kaszëbach”

Hej tu ù nas na Kaszëbach
Malowóné zemie,
Wòdë, lasë, smùdzi, górë,
Dzywny czar w nich drzémie.

Szëmią gradła, krze i lasë
Swòjã piesń òdwieczną, (ù nas)
Przë robòce lud so nocy
Frantówkã stateczną.

Lesny Chójeczka

W naszi gminie
Drzewò z lasów dżinie.
Szukelë më złodzeja,
Jaż më naszlë szczerbùna.
Wësoczi sądze, kòle dwanòsti zeszli nocë
Wlokła kania w pëskù kloce.

Òbarna

Chójeczkò, złodzeja dali nòlezi szëkac.
Cëż to kaniskò mògło ùtrekac?

Sądza

Chòc le kradła pòmalinkù,
Złapónò je na gòrącym ùczinkù!

Piesniò „Òd błotka”

Òd błotka do błotka chójeczka rosce,
Chójeczka rosce, chójeczka rosce,
Pòczekòj dzéweczkò jaż të ùroscesz,
Jaż të ùroscesz, ùroscesz.
Hej, lejlej, hej lejlej...

Szandara Piszczówka

Sądzo, mómë spòkój swiāti,
Złodzëj ùjāti!
Wiedno cos dżinie:
Kòła, auta, nawet swinie.
Jak jem gùmipòłką kani werznał,
Do wszëtczégò sã charłãżnik przëznòł.

Òbarna

Mòzemë so gadac, klapac,
Ale złodzeja trzeba za pajã złapac.

Sądza

Kania – chcemë rzec pò richtoscë –
Kradze, rabùje òd małoscë.

Lesny kò nóm dowód dół:
Sóm jã wczora ùchwëcył.

Òbarna

Le spòkójno, łatwò rzec,
Mùszita jednak dowòdë miec.

Piesniô „Mòje stronë”

Mòje stronë, mòje stronë
Są nòlepszé z wszëtczich strón.
Móm w nich kwiatë, wòdë, lasë,
W pòlu rosce żëtny plón.
Mòjim stronóm, mòjim stronóm
Splacëc chcôlbëm lëdzci dług
Za dnie smiéchù, dnie robòtë,
Czej na rolë òrze pług.

Gbùr Kłonica

Ten paskùdnik przegrzeszony
Mô nóm szkòdë narobioné.
Wëschlë pòla, wëschlë stëdnie,
Robòta ju nama brzëdnie.
Czej sã człowiek z chëczë rëszi,
Gàsë bierze, kaczczi dëszi.
Lëdze złoti, jidze glód,
Bò gbùr dzysô je bankrot.

Òbarna

Wa, gbùrzë, lubita narzekac.
Nòlepi na kaniã wszëtkò znëkac...

Sãdza

Gbùrze, wësoczi sąd
Bierze wszëtkò pòd wgląd.
Gbùr przez kaniã skrziwdzony
Mdze dzys pòmszczony!

Piesniô „Séwca”

Zasół jô tam pszénicã,
A ùrosła dënica.
Òj da da – na, da – na da...

Rëbôk Òkùnk

Jem rëbôk Òkùnk.
Móm taczi z kanią pòrechùnk:
Złotą ribkã miôł jem chwëconé,
Wszëtkò z nią òbgòdzoné.
A tu ten ptôch nadlecôł,
Mòjã ribkã ùchwëcył.

Òbarna

Kania sobie radã da:
Përnã rëbë òszmaka.

Sãdza

Jo, rëbôkù, to bël pech,
Że cë rëbã zezarł ptôch.

Piesnia „Jem jô rëbôk”

Jem jô rëbôk z prapradzada,
Wic rëbachëc mie wëpôdô.
Kòchóm jô Bôłt, ridel, wiosło,
Kòchóm rëbacczé rzemiosło.

Piekôrz Glëmza

Pò prôwdze mògã zgłëpiec.
Chleba nijak nie jidze wëpiec.
Białczy zaczinają szkalowac,
Że chleba nie jidze ùkrajac.
Chłopi pòwiôdają,
Że sztule sã rozpôdają.
To ta kania – ptôch nipòcy –
Ni mòże zdrzec, jak jem robòcy.

Òbarna

Jak bës chcôł,
Kaniã z piekarni bës wëszudôł.

Sãdza

Piekarzu, prôwdą je,
Że kania do glëmzë lgnie.
Terô do piekarni smiało rësz,
Dobri chléb dzys ùpieczesz!

Piesniô na nôtã „Stoji dzéwczã”

Piekôrz Glëmza chléb piecze,
Sznëczy z glancã, kòlôcze,
Sznëczy z glancã, sznëczy z glancã,
Sznëczy z glancã, kòlôcze.

Kùpczik Fùnsztëk

W swiãta, niedzele sã mączimë,
Rozmajité towarë sprowôdzómë.
Lëdze chòdzą, òbzérają,
Maklają i szmakają,
A nick nie kùpiają.
Kùpczik przë tómbachù stoi,
A kania broji,
Klientów sztëftëje,
Że za drogò kòsztëje.

Òbarna

Lëdze nie kùpiają,
Bò dëtków ni mają.
Cenë zniżëta,
Tej klienta dostónieta.

Sãdza

Fùnsztëkù, gwës kania waju gùbi.
Òna hańdelkù nie lubi.

Piesniô na nôtã „Wiwat – pòwitanié”

Hola, héjda, kùpczicë jesmë, hej!
W co dzén, w swiãta wcyg hańdlëjemë.
Towôr sprowadzony, ù nas spieniãzony,
To je zysk szòlony, to szòlony zysk.

Krôwczka Knaploszka

Jô, Knaploszka,
Do sądu téż bëm cos mia.
Wcyg szëjã,
Flot platëjã,
Dzurczy òbsziwóm,
Knapczy przëszziwóm.
Cos mie céchë zmazywô,

Knapczy òdriwô,
Sztòf gniece.
Cëż na swiece!
Niech to sąd
Téż weznie pòd wzgląd!

Òbarna

Knaploszkò, to je pòmówienié.
Sąd mùszi miec ùdowòdnienié.

Sądza

To sygnie.
Kaniã do krôwczków cygnie!

Piesniô na nótã „Szewc”

Krôwczka, krôwczka, pig, pig, pig,
Szëje czitle wiedno wcyg.
Szëje czitle, cygnie nitkã, szëje czitle, cygnie nitkã.
La-la, la-la, la-la, la...

Piesniô na nótã „Më òd mòrza”

Më, kaszëbsczé, piãkné pannë
Roscemë tak jak dzewannë.
Wiater z mòrza w òczë wieje,
A nama sã serce smieje.
Tańczimë, spiéwómë
I sã wszëtcë kòchómë.

Sądza

Czë jesz chtos
Chce zabrac głos?
Nikògò nie wëszukóm.
Sprawã zamikóm.
Do głosu przinǳe drëgò strona –
Przemówi òbrona.

Òbarna

Słëchóm na te òskarżenia,
Lëdzczé krziwdë i cerpienia,
Zdrzã na kaniã w prawnym widze.
Òbronic ji doch nie jidze.

Sādza

Nôwëžszi wëmiar karë
Za psotë i czarë.
Ptôch przeklāti
Szablą mdze scāti.
Kat niech czym rëchli
Kaniā ùskrómni!
A më pòjmë w tuńc szòlony!
Jesmë wszëtcë wëzwòlony!

Piesniô na nôtã „Kaszëbsczé jezora”

Lëdze złoti, cëż sã dzeje?
Całô gmina dzys balëje.
Wszëtcë lëdze ùsmiechniāti,
Bò rabùsznik je ùjāti.
 Kaniskò, kaniskò, të ptôchù dzëczy
 Ju nigdë nie zazdrzisz do naszich chëczy.
 Kaniskò, kaniskò, të ptôchù dzëczy
 Nie zazdrzisz do naszich chëczy.

Bògùsława Labùdda

- 1. Co wiész z ùszlégò rokù ò kaszëbsczim zwëkù scynaniô kani?**
- 2. Wëmieni pòstacje, chtërne wëstápùją w sztëce i sprawë, jacé jich zajmają.**
- 3. Przeczëtòjta tekst z pòdzélã na role, a tej spróbùjta òdegrac sztëkã.**
- 4. Przëszëkùj gwòsny tekst òskarżeniô kani.**
- 5. Przeanalizuj pòstacje bòhatérów sztëczy. Co mòżesz ò nich pòwiedzec? Czë ùwòżòsz, że pròwda je pò jich stronie?**
- 6. Na spòdlim tekstu pòwëžszi dramë pòwiédz, jak so wëòbròżòsz sąd. Jaczé òsobë cë sã parłaczã z sądã? Jaczé sprawë tam sã załòtwiô?**

Słowôrz

A

ani pětôj – zarô
apartny – jinszi, dzywny,
òsoblëwi

B

bestri – pstrokati
biôtka – bitwa
blewiązka – szlëfka, stążka
bòrénk – knôp
brutka – żeniôrka, panna,
zarączonô
brzôd – jabłka, krëszczy, sliwczî...
bùsznik – chtos òdsedajny
bùszny – òdsedajny, pewny se

C

chòwa – domôcé zwierzãta

D

damic – môłczec, nick nie gadac
dana, danka – chòjinka
dënëga – wała, fala
dobëc – wëgrac
drëch – przëjacél
drëw – prąd
dzél – czãsc
dzyrszi – drist, òdwôżny

F

fejn – dobrze, piãkno
flot – chùtkò

G

gard – gród, miasto
gruńt – spódk, dno
grzëpa – górka
gwësno – pewno

H

haszkac – żużkac, spac
hiszk – kón

J

jiscëc sã – kłòpòtac sã, martwic sã
jiwrowac sã – kłòpòtac sã

K

kawel – namiana, los
klapa – pògłoska, plotka
kôłp – łabądz
kôrbic – gadac
krziże – krzept

L

laps – smôrkòla
luntrus – szot, rozwòlinć

Ł

łaszcëwò – łagòdno

M

malëna – czerwòny brzôd z pòla,
rosce na czerzkach
mańtel – plôszcz

merkac – pòstrzéc
miono – jimiã, pòzwa
mirno – spòkójno
mirny – spòkójny
môl – plac
mùca – czòpka
mùlk – miłk, lubòtnik,
wrëjownik
mùza – celã, krowa

N

nasowiałi – zmierzałi, smùtny
néga (nézka) – òstatk, reszta
nënka – mëma
niekara – szot, ùrwisz
nipòcéjòsz – psota, złostnik

Ò

òbarna – òbrona
òpòcuszkù – pò cëchù
òtroczëca – córka

P

paja – rãka (pògardlëwò)
pëszny – snòzi, piãkny
pòjuga – swawòla; rozwòla
pòjmańczik – niewòlnik
póta – łapa
procëmnik – przecywnik
pùjk – kòt

R

rãdi – chùtczi, chwatzci
radiska – czerwònô, z ògródka,
szczipie w jãzëk
równak – jednak
ruchno – òbleczenié, òdzéwk

S

skórc – ptôch, co lubi wisznie
i krzesznie
slizgôcz – wãgòrz
slôdë – z tëłu
smùg – pòlana
snòzi – pëszny, piãkny
sprzëti – bliskò, òbòk
sromic sã – wstëdzëc sã
sromòta – wstid
stolëm – òlbrzim
strëch – dżòd
szãtopiérz – nietopiérz
szlig – różga
szopka – òwca
sztërk – chwila
sztót – chwila
sztrąd – brzég
sztridka – sprzëczka

T

tatczëzna – òjcowizna, rodzynné
stronë
tcza – czesc
tej-sej – òd czasu do czasu, czasã
tëpa – krótczi ògón
tós – pies

Ù

ùdba – mëslò
ùrzasli – wëpłoszony, wëstraszony

W

wała – fala
wanożenié – wãdrowanié
wanożnik – wãdrowczik
warac – trwac, dérowac
wãps – górnô czãsc ancucha

wëkùmany – wëdlëbóny
wërszaft – kłòpòt
wërzaśli – wëpłoszony,
 wëstraszony
wëszczierzac sã – wësmiewac sã
widnik – hòrizont
wieszczórka – jaszczurka
wietew – gałąz
wiodro – pògòda
wstec – dërch, wcyg

Z

zarzekli –zaczarowóny
zatacëc sã – schòwac sã
zberk – brzég, kańta
zdënk – òżenk, slub
zdrzadło – szpédzel
zesel – wëgódny mébel do sedzeniô
zéńdzenié – zebranié
zmòklëzna – pòt
znób – zyb, chłód

Słowôrz pòprawnëch gramaticznëch pòjãców

jistnik	– rzeczownik	
czasnik	– czasownik	
znankòwnik	– przymiotnik	
przëczasnik	– przysłówek	
pòjedinczô lëczba (pl)	– liczba pojedyncza	
wielnô lëczba(wl)	– liczba mnoga	
stopniowanié	– stopniowanie	
kòniugacjô	– odmiana czasownika	
deklinacjô	– odmiana przez przypadki	
przëpòdczi	– przypadki	
pòzwë przëpòdków	– nazwy przypadków	
mianownik	– nazëwôcz	– Nz.
dopełniacz	– rodzôcz	– R.
celownik	– dôwôcz	– Dw.
biernik	– winowôcz	– Wn.
narzëdnik	– narzãdzôcz	– Nrz.
miëjscownik	– môlnik	– Ml.
wołacz	– wôliwôcz	– Wł.